

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2012

Bc. Lucie Šandová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Realizace prevence kriminality mládeže v Pardubickém kraji

Bc. Lucie Šandová

Diplomová práce

2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Lucie Šandová
Osobní číslo: H10690
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Resocializační pedagogika
Název tématu: Realizace prevence kriminality mládeže v Pardubickém kraji
Zadávací katedra: Katedra věd o výchově

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je popsat realizaci primární prevence kriminality mládeže v Pardubickém kraji. Práce se zaměří na sociální aspekty ohrožené mládeže a na současný stav kriminality mládeže. Dále pak na možnosti primární prevence prováděné v Pardubickém kraji. Za využití kvalitativního výzkumu- metoda zúčastněného pozorování bude zjišťován způsob realizace a její průběh.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. 407 s. KOUDELKOVÁ, Anna. Psychologické otázky delikvence. Praha: Victoria Publishing, 1995. 114 s. MARTÍNEK, Zdeněk. Agrese a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. 152 s. MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. Mládež a delikvence: možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže. Praha: Portál, 1998. 335 s. RYCHEN, D.S. 2003. Key Competencies for a Successful Life and a Well- Functioning society. Cambridge: Hogrefe & Hubert Publishing, 2003. 206 p. ZOUBKOVÁ, Ivana; MOULISOVÁ, Marcela. Kriminologie a prevence kriminality. Praha: Armex Trivis, 2004. 146 s.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.

Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2012**

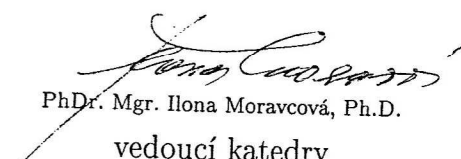
prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 04

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 19.6. 2012

Lucie Šandová

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Jaroslavu Veteškovi, Ph.D. za odborné vedení, za cenné rady a připomínky. Dále děkuji všem, kteří díky své ochotě k vytvoření práce přispěli. Poděkování patří také všem mým blízkým, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

ANOTACE

Tato práce se zabývá problematikou realizace primární prevence v Pardubickém kraji. V teoretická část zachycuje současný stav kriminality mládeže, věnuje se aspektům ovlivňujícím kriminalitu mládeže s důrazem na aspekty sociální. Dále se zabývá typy prevence a možnostmi preventivních aktivit. Empirická část nabízí pohled do programů primární prevence realizovaných na území Pardubického kraje. Popisuje jejich zaměření a způsob realizace. Jednotlivé programy mezi sebou porovnává.

KLÍČOVÁ SLOVA

kriminalita mládeže, sociálně patologické jevy, primární prevence, drogy, rodina

TITLE

Realization of Youth Crime Prevention in the Pardubice Region

ANNOTATION

This thesis deals with the implementation of the primary prevention in the Pardubice Region. The theoretical part shows the current state of the youth crime and deals with aspects influencing the criminality of the youth with an emphasis on social aspects. It is also concerned with types of prevention and the possibilities of the preventive activities. The empirical part offers an insight into the primary prevention programs implemented in the Pardubice region. It describes their focus and method of implementation. It also compares individual programs.

KEYWORDS

youth crime, social pathologies, primary prevention, drugs, family

Obsah

OBSAH	9
ÚVOD	9
1. VÝVOJ KRIMINALITY V ČESKÉ REPUBLICE	11
1.1 POUŽÍVANÁ TERMINOLOGIE	11
1.2 SPECIFIKA KRIMINALITY V ČESKÉ REPUBLICE ZAMĚŘENÁ NA OBDOBÍ OD ROKU 1993	13
1.3 SPECIFIKA KRIMINALITY MLÁDEŽE V ČESKÉ REPUBLICE.....	15
1.4 DROGOVÁ PROBLEMATIKA U MLADISTVÝCH.....	19
1.4.1 Statistiky užívání drog na území České republiky.....	23
2. ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ KRIMINALITU MLÁDEŽE	25
2.1 RODINA JAKO VÝCHOVNÝ A SOCIALIZAČNÍ ČINITEL	27
2.1.1 Současná krize rodiny.....	31
2.2 VLIV VRSTEVNICKÝCH SKUPIN	34
2.3 VLIV VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	35
2.4 VLIV MÉDIÍ	36
2.5 VLIVY PORUCH CHOVÁNÍ	39
2.5.1 Druhy poruch chování.....	41
2.5.2 Etiologie poruch chování.....	44
3. MOŽNOSTI A PRINCIPY PREVENCE KRIMINALITY	46
3.1 DRUHY PREVENCE KRIMINALITY	47
3.2 VÝVOJ PREVENCE KRIMINALITY V ČESKÉ REPUBLICE	52
3.3 ORGANIZAČNÍ SYSTÉM PRIMÁRNÍ PREVENCE V ČR	54
3.4 HODNOCENÍ AKTUÁLNÍHO STAVU PREVENCE RIZIKOVÝCH PROJEVŮ CHOVÁNÍ U DĚTÍ A MLÁDEŽE V PŮSOBNOSTI RESORTU MŠTM	54
3.5 PREVENCE DROGOVÝCH ZÁVISLOSTÍ.....	56
3.6 MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM NA ŠKOLÁCH	58
3.6.1 Pozice školního metodika prevence	60
3.7 PRINCIPY EFEKTIVNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE	61
4. REALIZACE PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE V PARDUBICKÉM KRAJI	64
4.1 CÍLE VÝZKUMU A JEHO METODY	64
4.2 PRŮBĚH VÝZKUMNÉ ČÁSTI	64
4.3 PREVENTIVNÍ PROGRAMY MĚSTSKÉ POLICIE PARDUBICE.....	66
4.3.1 Témata besed MPP.....	67
4.4 CENTRUM PRIMÁRNÍ PREVENCE	70
4.4.1 Informace o Pedagogicko-psychologické poradně v Ústí nad Orlicí	71
4.4.2 Podoba projektu Centra primární prevence	72
4.5 PEER PROGRAM DOMU DĚTÍ A MLÁDEŽE DELTA PARDUBICE	76
4.6 VYHODNOCENÍ PROGRAMŮ PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	79
ZÁVĚR	85
POUŽITÉ ZDROJE	86
PŘÍLOŽENÉ SOUBORY	90

Úvod

Kriminalita dětí a mládeže je v současné společnosti diskutovaným tématem. Dnešní dospívající mají daleko více možností než jejich rodiče či prarodiče, mají mnoho podnětů a lákadel. Výzvy nemusí být vždy pouze žádoucí, ale i takové, kterých bychom své děti nejrady vyvarovali. Pro naše děti můžeme udělat mnoho tím, že je naučíme čelit nevhodným nabídkám. Budeme pro ně dobrými vzory, naučíme je trávit volný čas smysluplným způsobem a také budeme vhodným působením ovlivňovat jejich rozhodování.

Důležitou součástí života je prevence. Tato práce se věnuje prevenci kriminality mládeže. Zabývá se podrobně programy primární prevence, které jsou realizovány na území Pardubického kraje.

V úvodu práce se věnuji terminologickému ukotvení. Následně se zabývám vývojem kriminality se zaměřením na období po vzniku samostatné České republiky a strukturou trestných činů obecně. V další části kapitoly je pozornost věnována samotné kriminalitě mládeže- vývoji a specifikům, která jsou charakteristická pro trestnou činnost dospívajících. Neopomíjeným tématem je i drogová problematika, na kterou je nutné klást důraz a na kterou se v kapitole blíže zaměřuji.

Druhá kapitola se zabývá faktory, které mohou mít vliv na trestnou činnost dospívajících. Podrobně se zabývám jednotlivými sociálními aspekty. Vlivem rodinného prostředí, který je pro vývoj a socializaci jedince do společnosti velmi důležitý, s důrazem na změnu současné podoby rodiny. Dále vrstevnickými skupinami, které jsou pro život dospívajícího člověka podstatné a působí na jedince ať už v pozitivním, nebo negativním smyslu. S tím souvisejí i volnočasové aktivity, které formují osobnost člověka. A zmiňuji média, která jsou přístupná velké části obyvatel a mají moc ovlivňovat naše myšlení a smýšlení o světě. V této kapitole se věnuji i poruchám chování. Poruchy chování se mohou podílet na sociálně patologických jevech u dětí a mládeže a následné trestné činnosti.

Třetí kapitola obsahuje informace o prevenci. Uvádí jednotlivé typy prevence, vývoj prevence kriminality na území České republiky a také organizační systém prevence. Následující část kapitoly se zabývá hodnocením aktuálního stavu preventivních aktivit. V kapitole věnuji pozornost i drogové prevenci a zabývám se Minimálními preventivními programy, které má zpracovány každá škola, a také školním metodikům prevence. V závěru třetí kapitoly zmiňuji efektivní principy prevence.

Obsahem čtvrté kapitoly je empirická část práce. Osobně jsem navštívila instituce v Pardubickém kraji zabývající se primární prevencí. Zaměřila jsem se zejména na mé rodné město Pardubice. Některých preventivních programů jsem se přímo účastnila a snažila se během pozorování zachytit o nich co nejvíce informací. V kapitole stanovuji hlavní výzkumný problém a výzkumné otázky, na které v závěru práce odpovídám.

1. Vývoj kriminality v České republice

1.1 Používaná terminologie

Zoubková poznamenává, že kriminalita mládeže je výrazně multidisciplinární problematika. K tomuto jevu má vztah hned několik oborů. Terminologie, která je v této souvislosti používána, vychází z práva trestního i správního, občanského a rodinného, ze společenských věd a také z praxe. Především to jsou pojmy, které užívají orgány činné v trestním řízení. Definování jednotlivých pojmů je problematické, některé pojmy se shodují, některé překrývají, nebo se dokonce rozcházejí.¹ Z toho důvodu je přiložen následující přehled pojmů důležitých pro orientaci v tématu.

- Skopalová pro definici **kriminality** používá následující definici: „*Kriminalita je výskyt trestného chování, vyjádřený souhrnem trestných činů spáchaných ve společnosti.*“²
- **Prekriminalita**³ jsou trestné činy, kterých se dopouštějí děti před dosažením trestní odpovědnosti, a pokud by je spáchaly osoby starší, byly by považovány za trestné činy. V Československu byla do roku 1950 hranice trestní odpovědnosti od 14-ti let, od roku 1950 je hranice trestní odpovědnosti stanovena od dovršení 15-ti let.
- Jako **delikvence** (z lat. Deliquere= provinit se) je označován způsob chování odporující platným právním normám. Označuje se jím páchaní trestných činů, přestupků nebo jiných deliktů. Deliktem je čin porušující platnou právní nebo morální normu. Delikvence je pojem širší než kriminalita, protože zahrnuje i skutky, které nejsou trestnými (kriminálními) činy, např. pro nízký věk pachatele.⁴

¹ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 11

² SKOPALOVÁ, J. *Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 16

³ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 11–12

⁴ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. s. 55

- Nejširším pojmem jsou **sociálně patologické jevy**. Tento pojem zahrnuje i negativní jevy, které se odchyľují od společností přijímaných hodnot a norem. Za sociálně patologické jevy označujeme závislosti, prostituci, sebevražednost, záškoláctví, xenofobie, rasismus, atd.⁵
- **Mládež** je termín označující buď nepřesně ohraničenou věkovou skupinu, nebo sociální kategorii vymezenou specifickými biologickými, psychickými a sociálními znaky.⁶ Věkové vymezení je obtížné z důvodu, že se vztahuje k různým geografickým lokalitám, kulturně-historickému a sociálnímu prostředí, k různým sociálním strukturám, sociálním útvarům i sociálním třídám.⁷ Mládež můžeme také charakterizovat zařazením do životní fáze **mládí**. Jandourek pojem mládí vysvětluje jako období, kdy jsou dokončovány fyzické změny organismu, které započaly v pubertě. Jedinec se připravuje na roli dospělého a samostatného člena společnosti, odpoutává se od primární rodiny hledáním nové hodnotové orientace a připravuje se na budoucí povolání. Mládí je časově taktéž velmi obtížně vymežitelné. Za počátek můžeme chápat dokončení základní školní docházky a za konec vstup do zaměstnání a založení vlastní rodiny.⁸

V našich podmínkách můžeme dolní hranici mládeže vymežit věkově přibližně od 14 nebo 15 let. Horní hranice je méně zřetelně vymezena. Záleží na každém jedinci, kdy se stane finančně samostatným a zodpovědným za svůj vlastní život. Ve vývojové psychologii je přechodné období mezi adolescencí a dospělostí nazýváno ranou dospělostí a její dolní hranicí je věk 20 let. Jako horní hranici Langmeier a Krejčířová uvádějí věk 25 let⁹ a Šimíčková-Čížková 30 let¹⁰. Je tedy zřejmé, že ani ohraničení mladé dospělosti není zřetelně jasné a jednotliví odborníci mají na její horní hranici rozdílné názory. Můžeme říci, že horní věková hranice mládeže zasahuje do období rané dospělosti a je zcela individuální, kdy již nemluvíme o „mládeži“, ale začínáme hovořit o dospělém jedinci. V současné

⁵ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 11

⁶ *Velký sociologický slovník: I. svazek A-O*. Praha: Karolinum, 1996. s. 635

⁷ GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993. s. 228

⁸ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. s. 160

⁹ LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. s. 161

¹⁰ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. s. 118

době se např. setkáváme s jevem, kdy jsou dospívající déle závislí na rodičích z důvodu studia na vysoké škole.

Kriminologická literatura pod pojmem mládež zahrnuje tři věkové skupiny. Jsou to děti ještě trestně neodpovědné, mladiství a mladí dospělí. Policie ve svých statistikách kriminality chápe pojem mládež v užším smyslu. Zahrnuje děti a mladistvé, ale ne mladé dospělé. Pod pojmem mládež chápe policie osoby od narození do dovršení věku 18 let.¹¹ Tato práce používá termín **mládež** ve stejném slova smyslu jako policie.

1.2 Specifika kriminality v České republice zaměřená na období od roku 1993

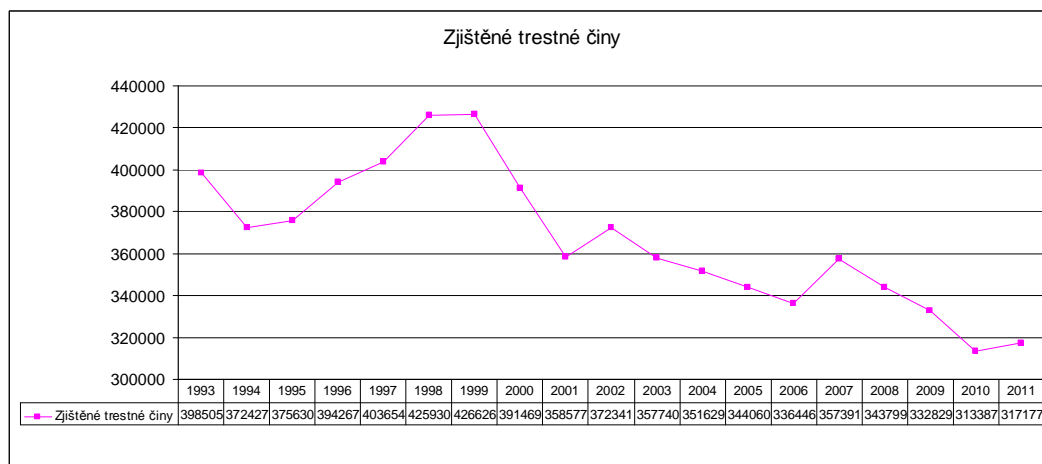
Počátky kriminální statistiky jsou na území České republiky evidovány od 18. století. Tehdejší evidence se lišila od té dnešní. Zaznamenávaly se především informace o soudech, které se uskutečnily. Od roku 1882 začala být věnována pozornost i vlastní kriminální statistice.¹²

V dnešní době u nás existují dva systémy statistiky trestných činů, a to systém policejní a statistiky soudní. Tyto dva systémy nejsou vždy v souladu, výsledky je tedy nutné interpretovat s jistou rezervou. Navíc, nejvíce trestné činnosti je pácháno skrytě, jedná se o tzv. latentní kriminalitu, kterou není možné statisticky zachytit, a tudíž není ve výsledcích zahrnuta.

Od šedesátých let byl zaznamenán nárůst kriminality celosvětově. V osmdesátých letech byly tyto tendence patrné i v Československé republice. Avšak v devadesátých letech byl u kriminality zaznamenán dramatický vzestup. V roce 1990 došlo ke zdvojnásobení kriminality oproti roku 1989.

¹¹ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 12

¹² ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 16

Jak lze vyčíst z grafu¹³, od roku 1993 kriminalita stále narůstala. V roce 1997 přesáhla dokonce hranici 400 000 evidovaných trestných činů. V roce 2003 se nárůst evidovaných trestných činů zastavil a byl zaznamenáván pokles, i když s malou výjimkou v roce 2007, kdy došlo k nárůstu. V roce 2010 byl zaznamenán nejnižší počet evidovaných trestných činů (313 387) od roku 1991 (282 998). V roce 2011 se počet evidovaných trestných činů zvýšil o 1,2 % (na 317 177).¹⁴

Dle Matouška je při posuzování statistik zabývajících se kriminalitou důležité si uvědomit, že kriminalita latentní, tzn. kriminální skutky, které nebyly ohlášeny, je mnohem četnější než kriminalita oznámená orgánům činným v trestním řízení a ještě nižší je počet kriminality objasněné.¹⁵

Ve struktuře kriminality představuje majetková trestná činnost $\frac{3}{4}$ veškeré trestné činnosti. Jedná se zejména o krádeže věcí z aut, jízdních kol a dvoustopých motorových vozidel, významný podíl tvoří také podvody. V rámci násilné trestné činnosti to jsou nejčastěji úmyslné ublížení na zdraví, loupeže a porušování domovní svobody. V roce 1994 byly do kriminálních statistik zavedeny skutky jako nedovolená výroba a držení psychotropních látek a šíření toxikomanie. Od

¹³ MAREŠOVÁ, Alena, CEJP Martin, MARTINKOVÁ Milada, SCHEINOST Miroslav a VLACH Jiří. *Analýza trendů kriminality v roce 2010*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 6

¹⁴ MAREŠOVÁ, Alena, CEJP Martin, MARTINKOVÁ Milada, SCHEINOST Miroslav a VLACH Jiří. *Analýza trendů kriminality v roce 2010*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 124

¹⁵ MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. s. 144

výše uvedeného roku byl zaznamenán strmý nárůst těchto skutků. Důležitou informací je, že 2/3 pachatelů trestných činů týkajících se drogové problematiky jsou osoby mladší 18 let. Pokud se díváme na pachatele z hlediska pohlaví, 90 % veškeré trestné činnosti je způsobeno muži. Zajímavostí je, že v romské populaci je zastoupení žen, ale i dětí a mladistvých mezi pachateli trestných činů vyšší než v ostatní většinové části společnosti.¹⁶ Koudelková zmiňuje, že při zkoumání osob s delikventním chováním byly zjištěny společné znaky. Delikventi jsou impulzivnější a také zaměřeni na přítomnost. Budoucností se nezabývají ani ve spojitosti s jejich delikventním jednáním. Dále bylo zjištěno, že delikventi od sebe obtížněji odlišují pozitivní a negativní sociální události. Delikventi se nenechávají odradit možností následného trestu. Vyskytují se u nich vlastnosti jako impulzivita, agresivita, nedostatek zodpovědnosti a nestabilní koncept sebepojetí podmíněný zpravidla metodami socializace.¹⁷

1.3 Specifika kriminality mládeže v České republice

Kriminalita mládeže byla v Československu systematicky evidována od šedesátých let 20. století, a to orgány činnými v trestním řízení. Od té doby bylo zaznamenáno několik vln, kdy byl zaznamenán její vzestup. První větší vlna proběhla v letech 1963 až 1971 a druhá na přelomu osmdesátých let. V osmdesátých letech byla v České republice kriminalita mládeže poměrně stabilní. Celkový podíl mládeže na kriminalitě činil 15 %. V devadesátých letech docházelo k postupnému nárůstu kriminality a kriminalita mládeže rostla ještě významněji. Kriminalita mládeže vzrostla na 20 % a každý pátý objasněný kriminální čin byl spáchán právě mládeží. V devadesátých letech počet registrovaných trestných činů celkově vzrostl, taktéž stoupl i počet zjištěných pachatelů trestných činů a změny v trestné činnosti mládeže jsou jedním z nejvýraznějších ukazatelů ve vývoji kriminality na konci 20. století v České republice.¹⁸

¹⁶ KRAUS, Blahoslav. Vývojové tendence kriminality v ČR. In: KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 68-70

¹⁷ KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria publishing, 1995. s. 64

¹⁸ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 16-23

Nyní lze celkově říci, že počet objasněných trestných činů spáchaných nezletilými pachateli každoročně klesá. Klesají také počty nezletilých známých delikventů. Pokles kriminality nezletilých je ovlivněn zejména poklesem evidované majetkové kriminality, kterou nezletilí páchají. K největšímu poklesu evidované kriminality došlo v roce 2002 po výrazné novelizaci trestního zákona č. 265/2001 Sb., která zvýšila škodu rozhodnou pro kvalifikaci majetkového deliktu jako trestného činu z původních 2 000 Kč na 5 000 Kč. Problém, se kterým se v posledních letech potýkáme, je neklesající počet násilných trestných činů páchaných nezletilými, především loupeží, ale naopak jejich nárůst. Při hodnocení statistik je nutné brát ohled na populační růst či pokles. V předcházejícím období nastal výrazný populační pokles u věkové kategorie v rozmezí 14–18 let, tedy i když zaznamenáváme pokles ukazatelů o kriminalitě, musíme vycházet z toho, že se jedná spíše o relativní vzestup.¹⁹ Stejně tak můžeme říci, že nárůst kriminality mládeže v devadesátých letech souvisel s populačním boomem ze sedmdesátých let.²⁰

V České republice je základním pramenem dat pro rozbor kriminality mládeže Statistika kriminality na území ČR. Tuto statistiku zpracovává Policie ČR a zabývá se evidencí skutků, které policie posoudila jako trestné činy. Data, která máme o kriminalitě mládeže, jsou zásadně ovlivněna mírou objasněnosti trestné činnosti. U kriminality registrované, ale neobjasněné nejsou známy údaje o osobách pachatelů, neznáme tedy ani jejich věk. Z toho vyplývá, že trestných činů, které spáchala mládež, může být více, avšak do statistik je není možno zanést. Proto můžeme srovnávat pouze kriminalitu objasněnou, kdy pracujeme s výsledky činnosti orgánů v trestním řízení.²¹

V České republice je možné trestně stíhat pouze osoby, které v době spáchání trestného činu dovršily 15 let. Mladiství ve věkovém rozmezí 15–18 let jsou trestně stíhatelní, avšak tresty jim udělené jsou méně přísné než sankce pro dospělé. Zpravidla jsou kráceny na polovinu trestu, který by byl za stejný čin udělen dospělému člověku. Pokud spáchá trestný čin osoba mladší 15 let, může jí

¹⁹ MAREŠOVÁ, Alena. Současný stav kriminality mládeže. *Vzdělávací institut ochrany dětí*. [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.viod.cz/editor/assets/download/prezentace_maresova_1.pdf s. 10-11

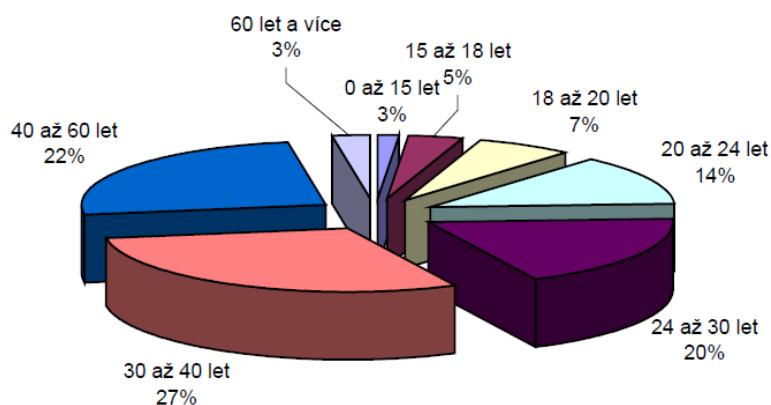
²⁰ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 68

²¹ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 10

být v občansko-právním sporu uložena ochranná výchova, tedy výchova ve školském zařízení.²²

Trestné činnosti se dopouštějí lidé v každém věku, ale nejčastěji je to právě v mládí nebo mladé dospělosti, jak dokazuje graf.²³

Věk známých pachatelů v roce 2010

Věkové rozložení pachatelů trestné činnosti v roce 2010 a 2011 přímo v teritoriu města Pardubice lze vyčíst z tabulky níže.²⁴

Rok	Věk 0- 14 let	15- 18 let	18 a více let	Recidivisté
2010	8	33	1572	674
2011	14	59	1610	780

Trestná činnost, která převažuje u mladistvých, je kriminalita majetková. Nejčastěji to jsou krádeže věcí z aut, krádeže aut, podvody, krádeže kol, vloupání do víkendových chat, atd. Kriminalita, ve které figuruje násilí, je u dětí a mladistvých desetkrát nižší než kriminalita majetková. V rámci násilné

²² MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. s. 145

²³ MAREŠOVÁ, Alena, CEJP Martin, MARTINKOVÁ Milada, SCHEINOST Miroslav a VLACH Jiří. *Analýza trendů kriminality v roce 2010*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. s. 17

²⁴ STOEVA, Petra. *Koncepční plán prevence kriminality statutárního města Pardubice na léta 2012- 2015*. *Pardubice*. [online]. Leden 2012. [cit. 2012-05-18]. Dostupné z: <http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/osv/prog-prevence-kriminality/koncepcni-plan-12-15.pdf> s. 34

kriminality se mezi nejčastější činy řadí ublížení na zdraví a loupež. Mravnostní kriminalita je u dětí a mladistvých padesátkrát méně častá než kriminalita majetková. Nejčastěji je to trestný čin pohlavní zneužívání.²⁵ Ze statistik vyplývá, že kriminalita mládeže je převážně záležitostí chlapců, děvčata se trestné činnosti dopouštějí mnohem méně.²⁶ Ve Zprávě o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010 Marešová poznamenává, že se u dětských pachatelů stále častěji objevuje trestná činnost páchaná prostřednictvím internetu. Jedná se o porušování autorských práv, šíření a přechovávání pornografie nebo podněcování k nenávisti vůči skupině či k omezování jejich práv a svobod.

Zejména ve velkých městských aglomeracích se nedaří snižovat rostoucí podíl mládeže na užívání, ale hlavně na distribuci i výrobě omamných a psychotropních látek a jedů a závislosti na alkoholu. Převážná část této trestné činnosti, kterou páchají zejména osoby mladší 15 let, není podchycena, a tak tuto problematiku není možné vyjádřit výhradně statistickými ukazateli. Přesto je zcela zřejmá tendence nárůstu uživatelů alkoholu a osob podílejících se na drogové činnosti, především drobné distribuci, z řad mládeže. Stejně tak je patrný vzestup počtu osob z řad závislých narkomanů, kteří k páchání trestné činnosti mládež zneužívají. Taktéž byly zaznamenány případy intoxikace nezletilých alkoholem s nutností hospitalizace.²⁷

Podle poznatků Policie ČR si pachatelé z řad mládeže častokrát nepřipouštějí strach z nepříznivého následku, který hrozí po spáchání provinění či trestného činu. Myslí si, že dodržování zákonů či jakýchkoliv jiných pravidel je pro ně nevýhodné.²⁸

²⁵ MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. s. 148

²⁶ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 20

²⁷ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010: ve srovnání s rokem 2009. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2011. Poslední změna 30.3.2011. [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/iii-zprava2010-pdf.aspx> s. 17

²⁸ Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010: ve srovnání s rokem 2009. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2011. Poslední změna 30.3.2011. [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/iii-zprava2010-pdf.aspx> s. 17

Zoubková uvádí, že pro věkovou skupinu dětí a mladistvých je při páchání trestné činnosti dlouhodobě charakteristické **spolupachatelství**. U majetkové trestné činnosti téměř až 100 %. **Značná tvrdost, devastace a znehodnocování majetku**. Dále **nedokonalá příprava**, kdy činy jsou často neplánovány a pachatelé používají nevhodné nástroje. Pachatelé **využívají svých somatických znaků**, které souvisejí s nízkým věkem jako např. větší síla. U pachatelů nižšího věku **převládá emocionální složka nad složkou rozumovou**. Svě jednání příliš nepromýšlejí a jednají impulzivně. Pokud pachatel pokračuje v trestné činnosti, nacházíme v ní podobné znaky z předcházející trestné činnosti.²⁹

1.4 Drogová problematika u mladistvých

Užívání drog dětmi a dospívajícími není ničím výjimečným. Zkušenosti s drogami mají i velmi mladí jedinci. Je důležité si připomenout, že i alkohol nebo cigarety jsou drogy také, ačkoli společností tolerované. Mládež se na drogové kriminalitě taktéž podílí, drogová problematika je stále živým tématem a je třeba jí věnovat dostatečnou pozornost.

První zkušenosti s alkoholem mají i děti kolem osmi let, kdy jim ho podávají samotní rodiče na rodinných oslavách. Česká republika je v Evropě v pití alkoholu u dětí na předních příčkách. Světová zdravotnická organizace uvádí, že stav v České republice je alarmující. Přibližně 30 % patnáctiletých a 17 % 13-ti letých dětí v Česku pije alkohol pravidelně.³⁰ Tato čísla nejsou jistě zanedbatelná. Pití alkoholu a kouření se stávají součástí životního stylu i dětí mladších 15 let. V běžné populaci je rozšířen mýtus, že vstupní drogou je marihuana. Toto tvrzení však vyvrací např. studie „Přehodnocení marihuany jako vstupní drogy“, kterou v roce 2002 vypracoval Morral, McCaffrey a Paddock.³¹ Další studie, která potvrzuje, že cigarety a alkohol jsou vstupní branou pro užívání nelegálních drog v pozdějším věku, byla provedena Centrem pro výzkum zneužívání látek v roce

²⁹ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 16

³⁰ HLADÍK, Michal. Alkohol- problém u dětí a mladistvých. *Pediatric pro praxi* [online]. 2009, č. 1, s. 48–50 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z : <http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2009/01/14.pdf>

³¹ MORRAL, A. R., MC CAFFREY, D. F a PADDOCK, S. M. Reassessing the marijuana gateway effect. *Addiction*. [online]. Arlington, December 2002, 97(12), 1493–1504 [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1046/j.1360-0443.2002.00280.x/abstract>

2008. Studie potvrzuje, že přibližně polovina těch, kteří začali pít alkohol ve 14 letech a dříve, později začala užívat i jiné nelegální drogy. Naopak z těch, kteří začali s alkoholem až ve věku kolem 20 let, užívala nelegální drogy v průběhu života pouze desetina.³²

Evropské monitorovací středisko pro drogy a drogovou závislost z výzkumů prováděných v evropských státech vyvozuje, že užívání nelegálních drog mezi dětmi mladšími 15 let zaznamenáváme pouze u nepočetné skupiny osob, které s drogami experimentují již ve velmi nízkém věku. Pravidelné užívání u dětí je zatím spíše vzácnější. Existuje však vědecky ověřený vztah mezi experimentováním s návykovými látkami ve velmi nízkém věku (týká se i alkoholu a tabákových výrobků) a zvýšeným rizikem rozvoje problémů s drogami v pozdějším životě. Pokud děti do 15 let užívají drogy pravidelně, jedná se o vysoce problémovou skupinu populace. Zvýšenému riziku jsou také vystaveny děti z rodin s nízkou úrovní vzdělání, nedostatečným hmotným zabezpečením, nebo pokud jsou rodiče nezaměstnaní. Jako rizikový faktor z hlediska užívání drog v raném věku je také označováno násilí, sexuální zneužívání a kriminální jednání, které se vyskytuje v rodině.³³

Podle Evropského monitorovacího střediska pro drogy a drogovou závislost jsou mladí lidé z hlediska užívání návykových látek ohroženou skupinou. Důležitým faktorem je právě jejich věk. Zvýšené ohrožení zaznamenáváme zejména u dospívajících v ústavní výchově, mladých lidí s nedokončeným vzděláním nebo studentů s prospěchovými problémy.³⁴

Broža uvádí, že mladiství nejsou pouze okrajovou populací ohroženou návykovými látkami. Naopak statistické údaje upozorňují na to, že zneužívání drog je nejvýraznější právě ve věku 15–19 let. V roce 2005 do této věkové kategorie spadalo 45 % uživatelů a polovina z nich užívala drogy nitrožilně.³⁵

³² Early Drinking Initiation Related to Ever Using Illicit Drugs. *Center for substance abuse research*. [online].

University of Maryland, 2009 [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: [http://www.cesar.umd.edu/cesar/pubs/20090101.BoundVolume17\(2008\).pdf](http://www.cesar.umd.edu/cesar/pubs/20090101.BoundVolume17(2008).pdf) s. 26

³³ EVROPSKÉ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVOU ZÁVISLOST. *Problémy související s užíváním drog u dětí do 15 let*. Praha: Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, 2010. s. 11

³⁴ EVROPSKÉ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVOU ZÁVISLOST. *Drogy a ohrožené skupiny mladých lidí*. Praha: Univerzita Karlova, 2010. s. 13

³⁵ BROŽA, Jiří. Děti a mladiství. In: KALINA, Kamil. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. s. 253–254

Z toho lze usuzovat, že osoby mladší 15 let mají zkušenosti převážně s alkoholem a tabákovými výrobky, starší osoby se potýkají již s nelegálními návykovými látkami.

Dospívání můžeme charakterizovat jako období plné změn. Změny probíhají na úrovni fyzické, psychické i sociální. V tomto období se jedinec může setkávat s řadou problémů. To, jak se s nastalou situací vyrovná, do značné míry závisí na zkušenosti, kterou jedinec má z předchozího období. Tuto problematiku dále vysvětluje Broža³⁶. Jestliže jedinec žil v předchozím období v prostředí, které ho nedostatečně připravilo na překonávání překážek, raději si zvolí méně náročnou cestu k cíli, ke které můžeme řadit právě užívání psychoaktivních látek. Pokud jedinec vyrůstá v prostředí, které je nedostatečně vyrovnané, podnětné, stabilní, ohraničené apod., je vystaven velkému riziku, že zvolí nestandardní způsob růstu k odpovědnosti za své jednání v dospělosti. Užívání návykových látek může být jednou z možností, kterou si může takovýto jedinec zvolit. Návykové látky dokáží navodit příjemnější stavy vědomí. Běžně se dospívající jedinec setkává s přirozenou nespokojeností, která ho nutí stále se vyvíjet. Pod vlivem návykové látky tuto potřebu ztrácí. Broža také zmiňuje: „*Užíváním návykových látek se zbavuje důvodu vývoje od závislosti ke svobodě, od dítěte k dospělému*“.³⁷ Broža dále uvádí, že před nabídkou zkusit drogu stojí dnes snad každý dospívající, nevyhnu se tomu ani dobře disponovaní jedinci. Tlak referenční skupiny je vysoký, dospívající chce být součástí společnosti, drogu vyzkouší třeba i opakovaně, ale nemá důvod tímto způsobem řešit své vývojové problémy. Užití drogy bere pouze jako životní zkušenost.³⁸ Goodyer potvrzuje, že pokud se dospívající rozhodne drogu zkusit, rodiče ani nikdo jiný mu v tomto jednání nemůže zabránit. Někteří mladí berou drogy proto, aby se např. zbavili stresu, ale spousta mladých lidí užívá drogy kvůli tomu, že jim to připadá jako dobrá a vhodná společenská zábava.³⁹ Odborníci mezi další důvody řadí nudu a

³⁶ BROŽA, Jiří. Děti a mladiství. In: KALINA, Kamil. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. s. 258

³⁷ BROŽA, Jiří. Děti a mladiství. In: KALINA, Kamil. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. s. 258

³⁸ BROŽA, Jiří. Děti a mladiství. In: KALINA, Kamil. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. s. 259

³⁹ GOODYER, Paula. *Drogy a teenager*. Praha: Slovanský dům, 2001. s. 17

zvědavost, problémy v rodině nebo ve škole, problémy spojené s pubertou, nátlak a vliv vrstevníků nebo party. Ale také chuť vyzkoušet něco nového. Mladí chtějí riskovat, svým způsobem šokovat, využívají drogu jako prostředek úniku od problémů v životě.⁴⁰

Ne každý, kdo s drogou experimentuje, se stane skutečně závislým. Někdo drogu bere jako zkušenost, nový zážitek. Problém nastane, když člověk bere drogu stále za stejných situací a poté si již nedovede představit, že by mohl trávit např. páteční večer jinak než v přítomnosti drogy a kamarádů, kteří ji také užívají.

Emmerová uvádí že, toxikomanie je složitý jev a nelze ho vysvětlit jedinou příčinou. Jedná se o multietologický jev, na kterém se podílejí faktory bio-psycho-sociální povahy.⁴¹ Každý je osobou jedinečnou a neopakovatelnou.

Hajný popisuje charakteristiky rodin, se kterými se odborníci setkávají při léčbě závislostí. Mnohé ze zvyků přispěly ke vzniku problémů s drogami nebo jejich přetrváváním, ale neplatí to absolutně. Některé charakteristiky rodin jsou následující:

- nevhodná míra svobody nebo nevhodné vyložení si pojmu svoboda,
- předčasně zralé děti,
- dítě jako důvěrník rodičů,
- když dítě „musí“ být příliš hodné a dokonalé,
- nadměrná volnost a nedostatek kontaktu mezi rodiči a dětmi,
- příliš liberální a nedůsledná výchova,
- nadměrná kontrola a náročnost,
- výchova je jen to, co se říká,
- manipulativní jednání v rodině,
- neřešení konfliktů v rodině,
- negativní stereotypy,
- rozvod.⁴²

⁴⁰ EMMEROVÁ, Ingrid. Charakteristika a druhy prevence. In: KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 99

⁴¹ EMMEROVÁ, Ingrid. Faktory vzniku drogových závislostí. In: KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 91

⁴² HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. s. 27–51

1.4.1 Statistiky užívání drog na území České republiky

Z průzkumu ESPAD (Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách) z roku 2007 a národních školních průzkumů z let 2009–2010 se ukázalo, že nejvyšší celoživotní prevalence užívání konopí mezi studenty ve věku 15–16 let je právě v České republice (45 %). V České republice je konopí všeobecně oblíbenou drogou a někteří lidé ji za drogu jako takovou ani nepovažují. Dle zprávy EMCDDA (Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost) z roku 2011 je prevalence užívání konopí v České republice ve všech kategoriích nad celoevropským průměrem. Tento fakt lze vyčíst z tabulky níže.⁴³

Tab. 4: Prevalence užívání konopí v obecné populaci – shrnutí údajů			
Věková skupina	Časový rámec užívání		
	Celoživotní	V posledním roce	V posledním měsíci
15–34 let			
Odhad počtu uživatelů v Evropě	42 milionů	16 milionů	9 milionů
Evropský průměr	32,0 %	12,1 %	6,6 %
Rozpětí	2,9–45,5 %	0,9–21,6 %	0,3–14,1 %
Země s nejnižší prevalencí	Rumunsko (2,9 %) Malta (4,8 %) Řecko (10,8 %) Bulharsko (14,3 %)	Rumunsko (0,9 %) Malta (1,9 %) Řecko (3,2 %) Polsko (5,3 %)	Rumunsko (0,3 %) Řecko (1,5 %) Polsko (1,9 %) Švédsko, Norsko (2,1 %)
Země s nejvyšší prevalencí	Česká republika (45,5 %) Dánsko (44,5 %) Francie (43,6 %) Španělsko (42,4 %)	Česká republika (21,6 %) Itálie (20,3 %) Španělsko (19,4 %) Francie (16,7 %)	Španělsko (14,1 %) Itálie (9,9 %) Francie (9,8 %) Česká republika (8,6 %)
15–24 let			
Odhad počtu uživatelů v Evropě	19 milionů	9,5 milionů	5 milionů
Evropský průměr	30,0 %	15,2 %	8,0 %
Rozpětí	3,7–53,8 %	1,5–29,5 %	0,5–17,2 %
Země s nejnižší prevalencí	Rumunsko (3,7 %) Malta (4,9 %) Řecko (9,0 %) Kypr (14,4 %)	Rumunsko (1,5 %) Řecko (3,6 %) Portugalsko (6,6 %) Slovinsko, Švédsko (7,3 %)	Rumunsko (0,5 %) Řecko (1,2 %) Švédsko (2,2 %) Norsko (2,3 %)
Země s nejvyšší prevalencí	Česká republika (53,8 %) Francie (42,0 %) Španělsko (39,1 %) Dánsko (38,0 %)	Česká republika (29,5 %) Španělsko (23,9 %) Itálie (22,3 %) Francie (21,7 %)	Španělsko (17,2 %) Francie (12,7 %) Česká republika (11,6 %) Itálie (11,0 %)

Nedá se vyloučit, že poměrně vysoká prevalence v užívání konopí hlavně mezi mladými lidmi u nás je způsobena tím, že se užívání této drogy nesnaží zakrývat a v průzkumu tuto zkušenost přiznají na rozdíl od dotazovaných z jiných zemí.

⁴³ EVROPSKÉ MONITOROVACÍ CENTRUM PRO DROGY A DROGOVOU ZÁVISLOST. *Výroční zpráva za rok 2011: stav drogové problematiky v Evropě*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011. s. 41–44

V roce 2010 se Česká republika již popáté zúčastnila mezinárodní studie Health Behaviour in School-aged Children (HBSC). Jedná se o studii zaměřenou na zdraví, životní styl a chování ve vztahu k vlastnímu zdraví mezi dětmi ve věkových skupinách 12, 13 a 15 let. Studie je prováděna každé čtyři roky. Česká republika se jí účastní od roku 1994. Otázky ohledně nelegálních drog byly udělovány pouze věkové skupině 15 let. Během poslední vlny studie na jaře roku 2010 bylo osloveno celkem 1522 patnáctiletých žáků 9. tříd základních škol ve všech regionech České republiky. V tomto roce byl sledován alkohol, tabák a z nelegálních drog pouze konopné látky. V průzkumu bylo zjištěno, že alespoň jednou v životě vyzkoušelo konopné látky 30,5 % dotázaných, v posledním roce konopné látky vyzkoušelo 21,5 % žáků. Zkušenosti s konopnými drogami v posledním měsíci mělo 10,9 % patnáctiletých žáků 9. tříd. Rozdíly v užívání konopných látek mezi oběma pohlavími jsou v raném dospívání malé, ale právě co se týká užití v posledním měsíci se objevují největší rozdíly mezi chlapci a dívkami (chlapci 12,1 %, dívky 9,7 %). Přibližně polovina respondentů uvádí užití konopných drog 1–2x. Častější užití konopných látek tzn. 3x častěji v posledním měsíci uvedlo celkem 5 % žáků. Mezi roky 2002 a 2004 došlo k poklesu prevalence, naopak mezi roky 2006 a 2010 došlo k nárůstu z 24,8 % na 30,5 %.⁴⁴

⁴⁴ NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2010*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2011. s. 32

2. Aspekty ovlivňující kriminalitu mládeže

Každý jedinec je ovlivňován prostředím ve kterém žije. Během dospívání na něho působí mnoho činitelů. Některé z nich mohou mít vliv na kriminální jednání jak dospívajících, tak i dospělých jedinců. Největší význam má rodina jakožto malá sociální skupina, se kterou je jedinec ve styku od narození a přejímá od ní řadu vzorců chování. Se zvyšujícím se věkem dětí ustupuje vliv rodiny a naopak sílí vliv přátel podobného věku a zájmů. S tím souvisí i trávení volného času a v dnešní době nezanedbatelný vliv masmédií.

Socializační činitelé, jako je rodina, dále škola, masmédiá, atd., vytvářejí protikladné socializační tlaky. V tradiční společnosti byli členové chráněni pevně danými kontrolními mechanismy. V masové společnosti jsou však všichni vystaveni různým socializačním tlakům bez možnosti obrany a je na individu, který z těchto tlaků vnitřně přijme za své.⁴⁵

Koudelková vysvětluje, že žádné sociologické teorie delikvence nemohou vysvětlit, proč se v oblastech vysokého výskytu delikvence pouze menšina dětí stane delikventními, a také nevysvětlují delikventní chování u dětí, které žijí v privilegovaných sociálních podmínkách. Zpravidla se předpokládá, že delikvence středních sociálních vrstev je zaměřena především proti rodině, a ne proti společnosti, jako odplata za nepochopení potřeb dítěte či dospívajícího.⁴⁶

Současní naši i zahraniční autoři zdůrazňují bio-psycho-sociální podstatu osobnosti člověka a za potenciaální činitele vývoje v pozitivním, ale i v negativním smyslu považují vnitřní a vnější příčiny. Analýzou vnitřních příčin se zabývá zejména psychiatrie, psychopatologie, forenzní psychologie a další vědy.

⁴⁵ *Člověk- prostředí- výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido, 2001. s. 81

⁴⁶ KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria publishing, 1995. s. 78

Vnějšími příčinami se zabývá sociologie, kriminologie, sociální patologie, sociální pedagogika nebo sociální práce.⁴⁷

Vnitřní příčiny jsou součástí osobnosti pachatele. Představují vyšší predispozice k páčání deviantní činnosti. Tyto predispozice mohou být dědičné, vrozené, ale i získané v důsledku choroby nebo úrazu. Takovéto deviantní predispozice se rozvíjejí zejména v sociálně patologickém prostředí. Člověk, který s nimi disponuje, se může, ale také nemusí stát pachatelem trestného činu. Nicméně pravděpodobnost je vyšší než u ostatní populace.

Mezi nejrizikovější Heretik zařazuje **psychopatii**. Podle něho je podíl psychopatů na kriminalitě velice vysoký (na všeobecné kriminalitě 50 %, vraždy 75 % a sexuální vraždy až 90 %). Častou příčinou kriminálního chování jsou také **psychózy a schizofrenie**, kdy nemocný trpí halucinacemi, které považuje za realitu. Dalším vnitřním vlivem mohou být **snížené rozumové schopnosti**. Jedná se o geneticky podmíněnou poruchu, která se projevuje sníženým intelektem, neschopností zvažovat následky svého jednání. Jedinci se sníženými rozumovými schopnostmi jsou impulzivní, bez zábrán často nechápou význam pojmů „dobro a zlo“.⁴⁸

Predispozicí ke kriminálnímu jednání je i **syndrom hyperaktivity**. Matoušek s Matouškovou uvádějí, že na základě dlouhodobého sledování hyperaktivních dětí se ukazuje, že jejich potíže nezmizí v období dospívání. Tyto děti mají v dospívání a dospělosti častěji potíže při adaptaci ve společnosti na rozdíl od ostatních lidí. Syndrom hyperaktivity se projevuje impulzivitou, agresivitou, záchvaty vzteku a sníženým sebehodnocením. Postihuje přibližně 5 % dětí, některé zdroje uvádějí i 10-15 % dětské populace, častěji to jsou chlapci než dívky. Nové studie udávají, že 16-30 % hyperaktivních jedinců vykonává trest za porušení zákona, nebo jsou umístěni do výchovných institucí.

Vnitřní faktor zvyšující možnost delikventního chování je dále **pohlaví**. Dle Matouška a Matouškové se muži dopouštějí trestného chování mnohem častěji než ženy, a to ve všech společnostech a dobách. Podle policejních statistik

⁴⁷ HRONCOVÁ, Jolana. Příčiny delikvencie a kriminality. In: KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 37

⁴⁸ HERETIK, Anton. *Základy forenzej psychológie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1994. s. 88–110

jsou mezi osobami stíhanými muži v poměru k ženám 4:1, před soudem stane šestkrát více mužů než žen, poměr mužů a žen ve vazbě je 20:1 a poměr mužů a žen ve výkonu trestu je dokonce 30:1. Nicméně v posledních desetiletích je ve vyspělých západních společnostech patrné snižování rozdílu mezi muži a ženami z důvodu zvyšování kriminality žen, avšak kriminalita mužů zatím stále vysoce převažuje nad ženskou kriminalitou.⁴⁹

Naopak vnější příčiny vzniku kriminálního jednání můžeme hledat v prostředí, ve kterém jedinec vyrůstal a které na něho působí.

2.1 Rodina jako výchovný a socializační činitel

Definice pojmu rodina dle Giddense: „*Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědni za výchovu dětí*“.⁵⁰ Sobotková vysvětluje pojem rodina jako skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených vztahů. Členové rodiny jsou často vázáni dědičností, legálními manželskými svazky, adoptí nebo společným uspořádáním života v určitém životním úseku. Pokud mezi lidmi vznikají intenzivní, kontinuální psychologické a emociální vazby, můžeme použít pojem rodina. I v případech např. nesezdaných párů.⁵¹ Nejčastější formou je nukleární rodina a rodina rozšířená. Rodina nukleárního typu se skládá z dospělých manželů a jejich vlastních nebo adoptivních dětí, které žijí ve společné domácnosti. O rozšířené rodině mluvíme tehdy, pokud ve společné domácnosti žijí kromě rodičů a jejich dětí také i další příbuzní. Mohou to být prarodiče, bratři, sestry se svými partnery, atd.⁵²

Helus uvádí deset nejdůležitějších sociálně-psychologických funkcí rodiny, které dopomáhají k úspěšné socializaci:

- Rodina uspokojuje základní primární potřeby dítěte v raných stádiích jeho života. Jedná se o uspokojování bio-psychických potřeb, jako je jídlo, pití,

⁴⁹ MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011. s. 27–33

⁵⁰ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 156

⁵¹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. s. 22

⁵² GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 156–157

pohodlí, pohyb, atd. Dále i raných psychických potřeb bezpečí, pravidelného životního rytmu, lásky, přiměřeného množství a intenzity podnětů. Pro rozvoj dítěte je nejvhodnější, aby jeho potřeby byly uspokojovány v kontaktu se stále stejnými lidmi, což v dítěti vzbuzuje pocit bezpečí a jistoty.

- Rodina uspokojuje velice důležitou potřebu domova, potřebu mít „svého člověka“. Mít v blízkosti svou matku a svého otce a identifikovat se s nimi. Podporuje potřebu dítěte patřit do spolehlivých a láskyplných mezilidských vztahů.
- Rodina skýtá dítěti již od nejútlejšího věku akční prostor, tzn. prostor pro jeho aktivní projev, činnou seberealizaci, součinnost s druhými.
- Rodina pozvolna uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení. K zařízení domácnosti, přístrojům a nástrojům, předmětům hezkým a cenným. Rodina dítě učí jak s takovými předměty zacházet a dítě si vytváří vztah k hmotnému světu. Dítě se také učí vztahu ke svým vlastním věcem.
- Rodina výrazně určuje prvopočáteční prožitek sebe sama jako chlapce/dívky. Vkládá se do tohoto sebepojetí pohlaví/genderový obsah a smysl. Napomáhají tomu vzory matky a otce, babičky, dědečka i zkušenosti se sourozenci
- Rodina skýtá dítěti bezprostředně působící vzory a příklady. Dítě díky lásce, kterou dostává od rodičů a napodobování jejich jednání se učí vidět v ostatních lidech osobnosti a zároveň se samo osobností stává.
- Rodina v dítěti zakládá, upevňuje a dále rozvíjí vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty jako něčeho samozřejmého. Dítě se tomu učí prostřednictvím zapojování se do běžných společenských situací, které se týkají rodinného života.

- Rodina otvírá dítěti příležitost vejít do mezigeneračních vztahů a tím hlouběji proniknout do chápání lidí různého věku, různého založení, různého postavení. Dítě si utváří vztahy nejen s rodiči, ale i s ostatními členy rodiny, kteří jsou různého stáří a v rozmanitých rodinných vztazích k dítěti.
- Prostřednictvím rodičů, prarodičů, starších sourozenců, příbuzných a přátel rodina navozuje dítěti představu o širším okolí, o společnosti a světě. Dítě se díky svým nejbližším učí orientovat ve vnějším světě. Seznámí se s tím, co ho v budoucí životě čeká, a také si může vytvořit na okolní svět vlastní názor.
- Rodina je dětem a dospělým prostředím, kde se mohou svěřit, očekávat moudré vyslechnutí, radu a pomoc. Toto je důležité zejména po vstupu dítěte do školy, kdy se setkává s negativními zážitky, může mít pocity nezdaru. Právě ve složitých životních situacích je pro něho rodina oporou.⁵³

Rodina je pro každého jedince důležitá nejen tím, že plní své základní funkce, ale je pro budoucí život významná i tím, že se díky ní učí orientovat v okolním světě. *„Rodina jako primární nositel kultury poskytuje základ norem a hodnot dané společnosti. Vede dítě ke společenskému životu v prostředí, ve kterém vyrůstá, učí ho orientovat se ve světě symbolů. Rodinná výchova seznamuje dítě s kulturními vzorci (tradice, zvyky, mravy, zákony, tabu, apod.) tím, že se dítě učí respektovat požadavky rodičů a je sankcionované za jejich nesplnění.“*⁵⁴

Na instituci rodiny můžeme pohlížet i z hlediska, jak dokáže plnit své funkce. Poté rodiny dělíme do pěti kategorií :

- **Rodiny stabilizovaně funkční.** Jsou to rodiny, které spolehlivě zajišťují svým dětem kvalitní socializační podmínky.
- **Funkční rodiny s přechodnými, více či méně vážnými problémy.** Problémy dokáží vyřešit členové rodiny sami a zocelují tak rodinné vazby do budoucna. Těchto rodin je nejvíce. Problémy jsou způsobovány vlastnostmi členů

⁵³ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. s. 149–151

⁵⁴ VÝROST, Jozef. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008. s. 50

rodiny, vnějšími okolnostmi, osobním selháním, zasahováním prarodičů do života rodiny, ale i obtížnými životními událostmi, jako je finanční nouze nebo manželská krize. Závažnost problémů si členové uvědomují a snaží se dát obětavým úsilím vše do pořádku.

- **Rodiny problémové.** Rodina má problémy a zároveň je zproblematizováno plnění jejich funkcí. Členové rodiny čelí krizi a možnosti rozpadu rodiny. Snaží se situaci řešit svépomocně, pokud se nedaří, vyhledávají pomoc. Často se stává, že se takováto rodina rozpadne a je nutné uspořádat rodinné záležitosti tak, aby děti trpěly co nejméně.
- **Rodiny dysfunkční.** Některé z funkcí rodiny jsou vážně a dlouhodobě narušeny a děti jsou vážně ohroženy. Je nutné, aby zasáhly vnější instituce, ale rodina se ne vždy dokáže řídit jejich doporučeními. Příkladem může být rodina s alkoholikem, rodiny s podprůměrným příjmem a nevyhovujícími bytovými podmínkami nebo např. rodiny zatížené psychickými či jinými poruchami. Rozhod rodičů v tomto případě bývá pro děti traumatický a s dlouhodobě působícími následky.
- **Rodina afunkční.** Rodina afunkční neplní vůči dítěti svůj účel a dítě vyloženě ohrožuje. Afunkčními rodinami se stávají ty, ve kterých se hromadí různé patologické projevy a nezáměr o dítě. Náprava uvnitř rodiny již není možná a je nutné hledat řešení mimo tuto rodinu. Zpravidla se tak děje rozhodnutím soudu a zbavením rodičů rodičovských práv a umístěním dítěte v dětském domově nebo v některém zařízení náhradní rodinné péče. Takových rodin je u nás evidováno méně než 1 %.⁵⁵

Nevhodně fungující rodina může být jednou z příčin kriminálního jednání jedince. Matoušek zmiňuje studii, kdy u delikventně jednajících mladistvých nacházíme chladné rodinné prostředí, s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou dětmi označováni jako pasivní, odmítaví, nezajímající se o potřeby dítěte. Dospívající jedinec, který nedokáže dodržovat společenské normy, byl

⁵⁵ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. s. 152–153

pravděpodobně rodiči špatně trénován ve smyslu vnitřní disciplíny. Je potvrzeno, že v rodinách delikventních adolescentů se rodiče málo starají o vytvoření zábran asociálnímu chování dětí nebo nemají pevně stanovené hranice. Jednou je za prohřešek potrestají, a pokud se jednání opakuje, zůstane bez povšimnutí. Rodič, který se ve výchově vůči svému dítěti chová agresivně, učí agresivitě i své dítě. Dítě agresivitu přijímá jako normu. S agresivním jednáním rodičů se častěji setkáváme v rodinách, kde se děti chovají delikventně. Časté a drastické tělesné tresty jsou málo účinné, dítě se rodiči vnitřně vzdaluje, předstírá, lže a manipuluje, aby se tvrdému trestu vyhnulo. Tím jsou paradoxně posilovány způsoby chování, kterým má výchova bránit⁵⁶.

Matoušek rovněž zmiňuje mezi lidmi všeobecně rozšířený poznatek, že rodiny mladistvých delikventů jsou sociálně slabé či rozpadlé. Zároveň k tomuto tvrzení dodává, že odborníci v posledních desetiletích zjišťují, že mladiství delikventi pocházejí i z dobře situovaných a na první pohled funkčních rodin. Rodina může jako funkční vypadat pouze navenek a ve skutečnosti může skrývat řadu konfliktů. Nicméně potvrzuje, že i přes tyto poznatky stále platí, že většina rodin mladistvých delikventů je méně soudržná a řeší více konfliktů než rodiny s normálně se vyvíjejícími se dětmi.⁵⁷

2.1.1 Současná krize rodiny

Matoušek s Kroftovou k tématu poznamenávají: „*Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování. Rodina ovšem není neměnná instituce, její funkce se v novodobé historii v západních zemích výrazně proměnily.*“⁵⁸ V souvislosti s těmito změnami se v dnešní době hovoří o „krizi rodiny“, jiní odborníci píšou o změnách rodinných hodnot.

⁵⁶ MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. s. 43–44

⁵⁷ MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. s. 125

⁵⁸ MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. s. 37

Matoušek zmiňuje, že v posledních letech klesá sňatečnost a porodnost, zvyšuje se věk, v němž lidé vstupují do prvního manželství, roste počet rodin, kde o dítě pečují pouze jeden rodič, velikost rodiny se statisticky zmenšuje, roste počet lidí, kteří spolu mají dítě bez oficiálního sňatku, trvale stoupá i počet rozvodů.⁵⁹

V roce 2010 bylo uzavřeno 46 746 sňatků. Je to značný pokles oproti roku 2007, kdy bylo uzavřeno 57 157. Naopak v roce 2007 bylo uskutečněno 31 129 rozvodů a v roce 2010 30 783. Narozených dětí v roce 2007 bylo 114 947, v roce 2008 se počet výrazně zvýšil na 119 842. Následně porodnost zaznamenává postupný pokles na 117 446 v roce 2010.⁶⁰

	Počet uzavřených sňatků	Počet rozvodů	Počet narozených dětí
2007	57 157	31 129	114 947
2010	46 746	30 783	117 446

V dnešní době trendem je nejdříve dokončit studium, vybudovat kariéru, zajistit si bydlení, zabezpečit se finančně, až následně lidé pomýšlejí na založení rodiny. I to s sebou dále v rodinném životě nese určitá specifika. V oblasti vysoké rozvodovosti v některých případech zůstává na výchovu dítěte pouze jeden rodič. Tím se dostává do velice nesnadné situace, kdy je nutné zabezpečit rodinu finančně a zároveň se musí starat o výchovu a rozvoj dítěte. Osaměle žijící rodič-nejčastěji matka- se potýká s řadou problémů, ať už finančních, sociálních, pracovních, diskriminačních, citových či partnerských. Navíc De Singly zmiňuje, že dysfunkce citových vztahů v páru (u rodičů) nevytváří příliš pozitivní podmínky pro socializaci mladých lidí.⁶¹

Se zvyšujícím se počtem rozvodů roste i význam pojmu „chybějící otec“, jak zmiňuje Giddens. Otcovská role je po svěřením dítěte do péče matky značně omezená. Děti navštěvuje jen zřídka nebo vůbec. Dětem následně chybí otcovská role, která je podle řady odborníků nezastupitelná. Výchova bez otce může mít na

⁵⁹ MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. s. 38

⁶⁰ Obyvatelstvo [online]. Český statistický úřad [cit. 2012-02-28]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5A004C24BD/\\$File/14091105.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5A004C24BD/$File/14091105.pdf)

⁶¹ DE SINGLY, François. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 128 s. ISBN 80-7178-249-1. s. 48

děti neblahé sociální důsledky.⁶² Matoušek uvádí, že pokud otec není trvale přítomen v domácnosti, s dětmi se stýká pouze o víkendech, je jeho působení nedostatečné. Dítě pouze zabaví, může ho vzít na výlet, ale potomek od něho nepřebírá vzorce chování a způsoby řešení problémů. Obecně u dětí obou pohlaví platí, že děti vyrůstající v neúplné rodině mají prokazatelně větší obtíže při fungování ve společnosti, mají v průměru více poruch chování, horší výsledky ve škole a nižší sebevědomí. Chlapci, kteří vyrůstají bez přítomnosti otce kvůli rozvodu nebo rozchodu rodičů, mají vyšší riziko, že v budoucnu překročí zákon.⁶³ Je tedy zřejmé, že role otce je v životě dítěte nezastupitelná, a pokud není součástí života dítěte, může to mít do budoucna méně či více závažné následky např. i v oblasti kriminálního jednání. Péči o dítě po rozvodu může vyřešit tzv. střídavá péče, kdy se o dítě starají střídavě oba rodiče. Střídavá péče ale není vhodná pro všechny rozvedené partnery. Zejména je nutné, aby spolu rodiče dokázali komunikovat a domluvit se na důležitých záležitostech. Dobře fungující střídavá péče zabraňuje vzniku syndromu zavrženého rodiče a dítě má možnost vyrůstat s oběma rodiči.

Charakteristika současné rodiny dle Krause a Poláčkové:

- některé funkce rodiny převzaly jiné sociální instituce,
- zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou funkci,
- snižuje se stabilita rodiny,
- mění se celková struktura rodiny,
- rozvoj antikoncepce a plánovaného rodičovství,
- prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí,
- proměny v organizaci rodinného cyklu,
- zvyšuje se nárok na čas rodičů strávený v pracovním procesu,
- přibývá dvoukariérových manželství.⁶⁴

⁶²GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. s. 169

⁶³MATOUŠEK, Oldřich, et al. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. s. 65–66

⁶⁴Člověk- prostředí- výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido, 2001. s. 84

2.2 Vliv vrstevnických skupin

Kraus k tématu vrstevnických skupin poznamenává: „*Vrstevnické skupiny představují přirozenou formu života dětí a mládeže. Jsou to skupiny, které charakterizuje věková, ale také názorová blízkost, z níž vyplývá souhlasné jednání.*“⁶⁵

Vrstevnické skupiny se začínají objevovat a fungovat většinou již během školní docházky. Na začátku školní docházky se vyznačují nestálostí a nízkým stupněm soudržnosti. V období mezi osmým a desátým rokem věku se začínají objevovat počátky spolupráce. Tyto dětské skupiny mají již poměrně pevnou vnitřní vazbu, vlastní systém hodnot a norem a také systém sociální kontroly se specifickými sankcemi. Vrstevnické skupiny mládeže se od dětských liší tím, že se vymaňují z kontroly dospělých, zejména rodičů a svým jednáním dokazují touhu po samostatnosti.⁶⁶

Vrstevnické skupiny můžeme zařadit mezi neformální společenské skupiny. Sílicí vliv party je přirozeným procesem souvisejícím s obdobím dospívání. Vrstevnické party mohou být spojovány s negativním působením na jedince. Vrstevnické skupiny ale pro jednotlivce nemusejí nutně znamenat něco negativního, pokud má skupina podobnou hodnotovou orientaci jako rodina jednotlivce. Nicméně dle Matouška novodobá kriminologie zdůrazňuje, že kriminalita mládeže je téměř vždy páchána v partách. Nejčastěji jsou tvořeny spolužáky, kamarády ze školy, z učilišť nebo dalších zařízení, která se věnují práci s rizikovými skupinami mládeže.⁶⁷

Kraus poznamenává, že vrstevnické skupiny mají významný vliv na rozvoj osobnosti jak v pozitivním, tak v negativním smyslu. Často patří k referenčním skupinám, tedy skupinám, se kterými se jedinec identifikuje nebo by se rád identifikoval.⁶⁸ Jedinec od vrstevníků může získat společensky žádoucí postoje a

⁶⁵ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 88

⁶⁶ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 88–89

⁶⁷ MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. s. 82

⁶⁸ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 90

hodnoty, nebo právě naopak. Poté se setkáváme v praxi s výroky typu: „ Za to může ta parta, které se chytl“.

V mládí je význam vrstevnických skupin vysoký. Kraus zmiňuje výzkumy u středoškolské mládeže, kdy se význam vrstevnických skupin zvýšil i během uplynulých několika let. Dospívající se v případě problémů a životních těžkostí spíše obrátí na své vrstevníky než na rodiče, nebo dokonce na vyučující.⁶⁹ Martínek píše, že i v případě funkční rodiny je skupina vrstevníků do jisté míry stresujícím faktorem, zejména kvůli „obstání“ v očích vrstevníků.⁷⁰

Jednotliví členové skupiny si musí své místo ve skupině „zasloužit“. Je nutné, aby vyjádřili sounáležitost se skupinou např. způsobem oblékání, stylem hudby, atd. Míra konformity je ve vrstevnických skupinách vysoká. Pod vlivem skupiny pak mohou činit věci, které by si jako jednotlivci nedovolili udělat. Skupina jim dává určitou míru anonymity a dodává odvalu.

2.3 Vliv volnočasových aktivit

Trávení volného času je důležitou součástí života člověka. Volnočasovým aktivitám ve vztahu k socializaci člověka se dále věnuje Kraus: „*V době, kdy narůstá kriminalita mladistvých, je pedagogické ovlivňování volného času významným činitelem při formování dětí a dospívajících v oblasti utváření hodnot a morálních vlastností. Odborníci se shodují, že dítě, které má svého koníčka a vyplněný volný čas, nepodlehne tak snadno negativním asociálním vlivům.*“⁷¹ Dnes je na trhu velké množství institucí, které nabízejí volnočasové aktivity pro děti a mládež, taktéž při školách jsou zřizovány zájmové kroužky. Stačí si pouze vybrat tu činnost, která dítě či dospívajícího zajímá a baví. A to může být právě problémem. Děti a mladiství se dnes baví zejména u internetu, počítačových her či televize, a ne všichni tráví svůj volný čas smysluplným způsobem. Dítě, které si zvolí „zdravého“ koníčka, který ho baví, bude svůj volný čas trávit aktivně a myslím si, že ho nebude chtít trávit jednáním proti společenským normám.

⁶⁹ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 89

⁷⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. s. 100

⁷¹ TISKOVÁ ZPRÁVA - RDMK VYSOČINA. Volnočasové aktivity výrazně ovlivňují hodnotový systém dětí. *Adam.cz: Informační servis sdružení dětí a mládeže* [online]. 9.5. 2010 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/clanek-2010050017-volnocasove-aktivity-vyrazne-ovlivnuji-hodnotovy-system-deti.html>

Činnosti však musí vykonávat dobrovolně a s radostí a ne z donucení rodičů. To by ve výsledku mohlo mít opačný účinek. Faktorem, který by mohl stát „proti“ koníčkům, je špatná finanční situace rodiny. Setkala jsem se s obavami budoucího rodiče, že si nebude moci dovolit posílat své děti do sportovních kroužků z důvodu finanční náročnosti. Dle mého názoru, pokud se dítě o danou volnočasovou aktivitu skutečně zajímá a je-li to ve finančních a např. organizačních možnostech rodičů, měli by se snažit aktivity svému dítěti umožnit nebo mu být alespoň oporou v hledání dostupnější aktivity. Pokud mají děti příliš mnoho volného času a nudí se, mohly by se začít zajímat o nevhodné aktivity. I když si myslím, že ani mnoho zájmů nemusí vždy nevhodnému chování zabránit. Děti a mládež se musí naučit trávit svůj volný čas takovým způsobem, aby jim to přinášelo potěšení a zároveň budovalo žádoucí společenské hodnoty.

2.4 Vliv médií

Masmédia jsou fenoménem dnešní doby. Komunikace se díky nim zrychluje, ovlivňují naše vnímání okolního světa, formují naši hodnotovou orientaci a v neposlední řadě jsou bohatým zdrojem informací. Přinášejí nám mnoho pozitivního, ale dokáží nás také ovlivňovat negativním způsobem.

Kraus uvádí čtyři základní funkce masmédií:

- Informativní – jedná se o poskytování informací a o rozšiřování poznání např. prostřednictvím dokumentů, soutěží nebo zpravodajství.
- Formativní – působí na osobnost diváka, může ovlivňovat jeho postoje.
- Komunikativní – spojuje diváka s událostmi a skutečnostmi.
- Rekreativní – přináší zábavu a relaxaci, kdy si divák může odpočinout od každodenních starostí.⁷²

Masmédia mohou s diváky manipulovat. Dle Krause mají masmédia vliv na utváření osobnosti jedince, ovlivňují osobnost ve všech jeho společenských rolích. Míra ovlivnění je individuální, nejvíce jsou ovlivnitelní jedinci se

⁷² KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. kraus 2008 s. 126–127

sníženými rozumovými kompetencemi.⁷³ Divák se musí naučit pracovat s informacemi, které mu média přinášejí a ne je pouze pasivně přijímat. V mnohém se necháme médii ovlivnit, některé informace nám doslova vnucují. Zároveň ale podávají takové informace, které jsou diváky žádané, divák je chce slyšet a uspokojí ho. Na konferenci Primární prevence rizikového chování v roce 2005 byla přednesena myšlenka, že média jsou odrazem naší současné společnosti.⁷⁴

V poslední době nás pravděpodobně nejvíce ovlivňuje televize a internet, ke kterým má přístup velká část populace. Děti a mládež mají často k televizi a internetu nekontrolovaný přístup, tráví jejich používáním svůj volný čas. Někteří mladí lidé tráví méně času aktivním sportováním, věnují méně času svým koníčkům právě kvůli sledování televizních programů nebo surfování po internetu. Není výjimkou, že děti, dospívající, ale i dospělí lidé tráví u počítače několik hodin denně. Díky rozmachu sociálních sítí, jako je Facebook, Twitter atd. tráví čas osamoceně, přesto ve „spojení“ s mnoha kamarády a známými. Setkala jsem se s názorem několika lidí, že je pro jejich děti bezpečnější trávit volný čas u televize nebo internetu než na ulici. Pro děti a mládež je důležité, aby byl kontrolován obsah toho, co si vyhledávají nebo na jaký pořad se dívají. S rozmachem techniky jsou totiž scény čím dál víc realističtější a krutější. I když u dospívajících to jistě není snadné. Případně je nutné s nimi hovořit o tom, na co se dívají, a o informacích, které tímto způsobem získávají. Rodič se musí zajímat o to, co jeho dítě dělá ve svém volném čase.

Čas strávený užíváním internetu roste. Tento jev můžeme pozorovat i na průměrné délce sledování televize. V roce 2002 doba sledování televize dosáhla maxima a u televizních obrazovek jsme v průměru strávili 3 hodiny 45 minut denně. V roce 2010 průměrná denní doba sledování televize postupně klesla na 3 hodiny 20 minut. Můžeme předpokládat, že právě díky zvyšování významu internetu.⁷⁵ Děti ve věku 4–14 let v roce 2010 věnovaly denně sledování televize

⁷³ *Člověk- prostředí- výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido, 2001. s. 73

⁷⁴ JANÍČEK, Jeroným. Vliv médií na vznik a rozvoj rizikového chování. *Jeroným Janíček* [online]. 11.12. 2005 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z: <http://www.jeronymjanicek.cz/texty/vliv-medii-na-vznik-a-rozvoj-rizikoveho/>

⁷⁵ Denní průměr doby trávené sledováním TV (ATS) v roce 2010. *Česká televize* [online]. 2010 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z: http://img2.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/sledovanost/div-chovani/2010_dospe_ats.pdf

1 hodinu 53 minut. Sledování televize je jak u dětí, tak u dospělých ovlivněno ročním obdobím. Děti tráví nejvíce času sledováním televize v 1. a 4. čtvrtletí.⁷⁶

Vesecká a Chromý uvádějí, že v některých případech dostávají diváci ze sdělovacích prostředků přesné návody pro trestnou činnost, rady, čeho se vyvarovat, aby pachatel nebyl odhalen. Naopak je třeba se vyvarovat démonizaci vlivu hromadných sdělovacích prostředků.⁷⁷

Vesecká a Chromý se věnují vztahu mezi konzumací násilí v mediálních produktech a násilným agresivním chováním jedinců a také vlivu televizního násilí na kriminalitu. Na jedné straně odborníci tvrdí, že média nám předávají násilné obrazy pouze v útržcích bez dalšího kontextu, a u příjemců je navozován dojem, že násilí je oprávněným a účelným prostředkem řešení problémů. Na druhé straně jiní odborníci tvrdí, že násilí v médiích není zásadním popudem, že by ve svém důsledku média vedla k výraznějším negativním odchylkám v chování jedinců. Je zřejmé, že ani jeden z krajních názorů nebude jediný správný. Působení televizního násilí na jedince je zcela individuální. Je nutné brát zřetel na subjektivní charakteristiky jedinců, kteří informace z médií přijímají.⁷⁸ Čírtková např. píše, že jedinci se zvýšenou agresivitou jsou k násilí na televizní obrazovce vnímavější. Takoví jedinci interpretují zápas ragby jako boj dvou nepřátelských skupin, a ne sportovní zápas. Tito jedinci vyhledávají programy, kde je násilí zobrazováno, a agresivní scény u nich zpětně zvyšují tendenci k násilnému jednání.⁷⁹ Janíček ve svém příspěvku na celostátní konferenci Primární prevence rizikového chování uvedl, že média mohou sklony k agresivitě pouze rozvinout nebo podpořit. Pokud agresivitu vyvolají a jsou tedy jejím přímým spouštěčem, pak bychom měli zkoumat psychologický profil osobnosti, která takto reaguje.⁸⁰ Pravdou je, že s násilnými scénami se setkáváme v televizi každý den, aniž

76 Denní průměr doby trávené sledováním TV (ATS) děti 4-14let. *Česká televize* [online]. 2009 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z: http://img2.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/sledovanost/div-chovani/2010_deti_ats.pdf

77 VESECKÁ, Renata a CHROMÝ Jakub. *Kriminalita, veřejnost a média: problémy, o nichž se příliš (ne)mluví.* Praha: Linde Praha, 2009. s. 18–19

78 VESECKÁ, Renata a CHROMÝ Jakub. *Kriminalita, veřejnost a média: problémy, o nichž se příliš (ne)mluví.* Praha: Linde Praha, 2009. s. 21–22

79 ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Násilí a sex v médiích. *Psychologie dnes*, 2004, roč. 10, č. 5. s. 22–23.

80 JANÍČEK, Jeroným. Vliv médií na vznik a rozvoj rizikového chování. *Jeroným Janíček* [online]. 11.12. 2005 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z: <http://www.jeronymjanicek.cz/texty/vliv-medii-na-vznik-a-rozvoj-rizikoveho/>

bychom je museli přímo vyhledávat. Násilí je součástí i kreslených seriálů určených přímo dětem. A co se týká internetu, lze na něm najít snad cokoliv. Pokud dítě chce, může si vyhledat nespočet videí obsahujících násilí, nebo další, pro něho nevhodný obsah.

Negativní účinky má podle výsledků psychologických výzkumů televizní násilí především u těch dětí, jež jsou k násilnému chování disponovány dědičnými a konstitučními faktory, dále rodičovským nezájmem či nepřátelstvím a příslušností ke skupinám, jež sdílejí deviantní normy.⁸¹ Vesecká a Chromý představují výzkum, který probíhal v Československu v 80. letech. Výzkum se zaměřil na vliv filmu *Bonnie a Clyde* na změnu postojů dospívajících chlapců po jednorázovém zhlédnutí filmu. Výzkum byl prováděn u dětí žijících v rodinách, v dětských domovech a výchovných ústavech pro mládež. Chlapci byli tedy rozděleni do tří skupin s různou sociální zkušeností. Týden před zhlédnutím filmu chlapci vyplňovali dotazník na téma postojů k antisociálnímu jednání a bezprostředně po zhlédnutí filmu odpovídali chlapci na stejné otázky kvůli porovnání. U dětí žijících v rodinách a dětských domovech nebyly rozdíly ve výsledcích statisticky významné. U skupiny chovanců z výchovných ústavů došlo k posunu odpovědí směrem k antisociálním postojům. Např. chovanci často souhlasili s tím, že je dobré využít lži, pokud tím docílíme něčeho pro nás žádoucího.⁸²

2.5 Vlivy poruch chování

Kriminálního jednání se mohou dopouštět osoby, které se již v dětství potýkaly s poruchami chování. Tato skutečnost je přivedla do patologického prostředí, ve kterém našly své místo a naučily se v něm fungovat dle tamních pravidel.

Při diagnostice se v současné době používají diagnostická kritéria podle MKN–10 (zvláště v Evropě) a DMS IV–R (především v USA).

⁸¹ MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2003. s. 104

⁸² VESECKÁ, Renata a CHROMÝ Jakub. *Kriminalita, veřejnost a média: problémy, o nichž se příliš (ne)mluví*. Praha: Linde Praha, 2009. s. 24–25

Podle MKN–10 jsou poruchy chování charakterizovány jako opakované a přetrvávající vzorce asociálního, agresivního nebo vzdorovitého chování. Při poruše chování se nejedná o běžné dětské zlobení nebo rebelantství během dospívání. Tyto poruchy obnášejí trvalejší vzorce chování.⁸³

Rozlišujeme čtyři základní projevy poruch chování:

- agresivita nebo závažné náznaky ohrožení lidí nebo zvířat.
- úmyslné poškozování věcí a majetku (např. vandalismus).
- opakovaná porušení domácích nebo školních pravidel, právní delikty.
- stálé lhaní, vyhýbání se důsledkům svého chování nebo snaha získat výhody či věci hmotného charakteru nepoctivou cestou.

O poruše chování mluvíme tehdy, kdy se vyskytují alespoň tři ze zmíněných základních projevů minimálně po dobu šesti měsíců. Ojedinelé nežádoucí jednání není považováno za poruchu chování. Zkušenosti s izolovanými nežádoucími projevy má velká část dětí a dospívajících a není možné toto jednání označovat jako poruchou chování – psychiatrickou diagnózu.⁸⁴

Slowík charakterizuje poruchy chování jako problémy spojené s přizpůsobivostí v běžném sociálním prostředí, s respektováním autorit a obecně přijímaných pravidel společenského soužití.⁸⁵ Martínek je vysvětluje takto: „*Poruchou chování se u dětí označuje řada výchovně nežádoucích projevů, které jsou často důsledkem narušení jejich sociální přizpůsobivosti*“.⁸⁶ Train dodává, že poruchy chování jsou charakteristické opakujícím se disociálním, agresivním a vzdorovitým chováním. Toto chování je závažnější než obyčejná dětská nezbednost nebo rebelantství v dospívání. Charakter takového chování musí být trvalý, ojedinelé kriminální činy nebo chování mimo normu nejsou ihned

⁸³ EVROPSKÉ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVOU ZÁVISLOST. *Problémy související s užíváním drog u dětí do 15 let*. Praha: Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, 2010. s. 19

⁸⁴ PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 7–9

⁸⁵ SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. s. 135

⁸⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. s. 85

diagnostikovány jako porucha chování.⁸⁷ Poruchy chování se dle Slowíka nejčastěji projevují jako zlovyky, lhaní, krádeže, záškoláctví, útoky a toulky, agresivita a šikanování, patologické závislosti, sexuální deviace a sebevražedné jednání.⁸⁸

Vágnerová u poruch chování uvádí následující znaky:

- **Chování nerespektuje sociální normy platné v dané společnosti.** O poruše chování můžeme mluvit tehdy, pokud jedinec společenské normy chápe, ale neakceptuje je nebo se jimi nedokáže řídit. O poruchu chování se nejedná, pokud jedinec není schopen pochopit význam hodnot a norem kvůli např. mentální retardaci. Jsou to dále i jedinci, kteří pocházejí z rozdílného sociokulturního prostředí a normy „nové“ společnosti jsou pro ně zatím neznámé.
- **Dalším znakem poruch chování je neschopnost navázat a udržet přijatelné sociální vztahy.** Tito jedinci nemají dostatečně rozvinuté svědomí a kvůli tomu jim chybí pocit viny. Taktéž často chybí schopnost empatie, a to z důvodu absence kladných citových vztahů, které by posloužily jako zkušenost pro „vcítění se“.

Poruchy chování v dětství mohou mít pouze přechodný charakter, ale také mohou být počátkem rozvoje poruchy osobnosti.⁸⁹

2.5.1 Druhy poruch chování

Poruchy chování rozdělujeme dle závažnosti, míry kontinuity či charakteru poruchového jednání nebo podle míry agresivity.

MKN–10 poruchy chování rozděluje takto:

- porucha chování ve vztahu k rodině,
- nesocializovaná porucha chování,
- socializovaná porucha chování,
- porucha opozičního vzdoru.

⁸⁷ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je poznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. s. 187

⁸⁸ SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. s. 126

⁸⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. s. 780

Toto dělení není příliš vhodné. Kategorie jsou členěny dle prostředí, kde se poruchy chování vyskytují, socializací jedince i vývojovým obdobím. Navíc jsou poruchy chování součástí i jiných diagnóz – poruch přizpůsobení, poruch sociálních vztahů v dětství a hyperkinetické poruchy chování.⁹⁰

Monatová dělí poruchy na disociální, asociální a antisociální chování.

- U **disociální** skupiny jde o různě závažné a nápadné odchylky od obvyklých způsobů chování, některé z nich se mění věkem nebo zanikají. K disociálnímu chování jedince patří zlozvyky, neposlušnost, vzdorovitost nebo negativismus a lhavost.
- Při **asociálním** chování porušuje jedinec společenské morální normy, zatím se však nedopouští porušování právních norem, škodí hlavně sám sobě. Může se projevat např. záškoláctvím, útěkovostí a toulkami nebo sebepoškozováním.
- **Antisociální** chování je mnohem závažnější, týká se spíše mládeže a starších jedinců než dětí. Toto jednání vyžaduje právní řešení. Zahrnuje delikvenci mladistvých, agresivní a destruktivní činnost, krádeže a loupeže, organizovaný zločin, sexuální úchytky a mravnostní delikty nebo toxikomanii.⁹¹

Mezi projevy poruch chování nejčastěji patří:

- **Lhaní** Vágnerová vysvětluje jako způsob úniku z osobně nepříjemné situace, kterou dítě neumí vyřešit jinak.⁹² Dále Martínek rozděluje lež na smyšlenku, bájnou lež a pravou lež. Smyšlenka se objevuje často u dětí předškolního věku a není ničím patologickým. Svě představy dítě zaměňuje za skutečné události a neuvědomuje si nepravdivost svého výroku. Při bájné lži děti vymýšlejí dlouhé, neskutečné příběhy, které vyprávějí většinou proto, aby zaujaly a strhly na sebe pozornost. Objevuje se do 10–11 let věku. Pravá lež je vědomá a sleduje nějaký cíl. V danou chvíli se chtějí něčemu vyhnout, nebo naopak něco získat nebo s někým manipulovat.⁹³

⁹⁰ THEINER, Pavel. Poruchy chování u dětí a dospívajících. *Psychiatrie pro praxi* [online]. 2007, č. 2, [cit. 2011-11-22]. Dostupný z: <http://www.solen.cz/pdfs/psy/2007/02/09.pdf>

⁹¹ MONATOVÁ, Lili. *Pedagogika speciální*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 129

⁹² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. s. 793

⁹³ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. s. 93-94

- **Záškoláctví** je charakterizováno jako úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák většinou bez vědomí rodičů nechodí do školy. Příčinou může být nechuť ke školním povinnostem, strach ze školy, špatné vztahy uvnitř dětského kolektivu nebo strach z učitele či obavy z neúspěchu. V případě školní fobie ale nemluvíme o poruše chování. Příčiny záškoláctví je možné rozdělit do tří skupin:

- negativní vztah ke škole,
- vliv rodinného prostředí,
- trávení volného času a vliv party.⁹⁴

- **Útěky a toulky** můžeme charakterizovat jako obranné a únikové jednání. Dítě řeší svůj problém útekem z prostředí, které ho nějakým způsobem ohrožuje a není schopné situaci v danou chvíli řešit jiným vhodnějším způsobem např. kvůli svému věku a nedostatku kompetencí.⁹⁵ Toulky trvají zpravidla delší dobu. Při útěcích i toulkách je třeba zkoumat příčinu, s velkou pravděpodobností ji najdeme přímo v rodině, která zřejmě neplní správně své funkce.

- **Krádež** je chápána jako záměrné porušení osobního vlastnictví a můžeme o ní hovořit až tehdy, když je dítě na takovém stupni rozumového vývoje, kdy dokáže pochopit pojem vlastnictví a akceptovat danou společenskou normu – moje věc a cizí věc.⁹⁶

- **Šikana** je chování se záměrem ublížit, ohrožit, ponížit nebo zastrašit člověka nebo skupinu lidí. Šikana je závažnou agresivní poruchou chování, která se vyskytuje v sociálním prostředí od útlého dětského věku až po stáří. Můžeme se s ní setkat např. i v domovech důchodců. Mezi hlavní rysy patří patrný úmysl ublížit, útoky jsou opakované a nepoměr sil mezi útočníkem a obětí. Šikanování není záležitostí pouze jedince, ale jedná se o těžkou poruchu vztahů ve skupině.

⁹⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. s. 793

⁹⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. s. 793

⁹⁶ SLOMEK, Zdeněk. Sociální pedagogika: etopedie. *Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*. [online]. České Budějovice, 2006. s. 11. Dostupné z: http://www.zsf.jcu.cz/studium/studijni-programy-obory-kurzy/podpurne-studijni-texty/rpb/kss/specialni_pedagogika_etopedie-opora.pdf/view?searchterm=etopedie

Může se projevovat opakovanými posměšky, ponižováním, pomluvami, nevhodnými poznámkami o rodině, bitím nebo poškozováním věcí druhého. Ve zdravém kolektivu, kde je dostatek silných osobností, nemá šikana šanci.⁹⁷

- Jedním z projevů poruch chování je **toxikomanie**. Drogou jsou označovány omamné, psychotropní či psychoaktivní látky. Po požití drogy se mění způsob vnímání světa. Drogy díky svému složení vyvolávají návyk a závislost. Drogy mění náladu, vnímání, chování a zájmy člověka.

2.5.2 Etiologie poruch chování

Etiologie poruch chování je často kombinace mnoha příčin. Etiologické faktory člení Kocurková do tří skupin:

- predisponující – dědičnost, pohlaví, disociální porucha osobnosti, lehká mentální retardace, atd.
- socializační – vliv rodiny, školy, vrstevnických skupin, atd.
- provokující – krize, věkové období, atd.⁹⁸

Novotná, Kremlíčková řadí mezi hlavní příčiny vzniku poruch chování následující:

- **Poruchy sociálních vztahů.** V těchto případech je u jedince narušena interakce, osvojování negativních vzorců chování a nenaplnění základních lidských potřeb. Pokud nejsou uspokojovány v přirozeném prostředí člověka základní lidské potřeby, jako je potřeba bezpečí, jistoty, materiální zabezpečení a silné emocionální vazby, začne je uspokojovat mimo toto přirozené prostředí a začne se u něj projevovat chování, které je mimo normu. Zásadní postavení má ve výchově rodina. Pokud je rodinné působení pozitivní, pro dítě je to velkou výhodou. Pokud je rodina patologická, náprava je velmi nesnadná. Vliv na chování dítěte mají v neposlední řadě i party a vrstevnické skupiny, které nabírají na významu především v pubertě.⁹⁹ V posledních letech je mezi lidmi rozšířena

⁹⁷ ŠVARCOVÁ, Eva. *Pro prevenci sociálně patologických jevů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. s. 44

⁹⁸ KOCUROVÁ, Marie. aj. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. Plzeň: ZČU, 2002.

⁹⁹ NOVOTNÁ, Marie a KREMLIČKOVÁ, Marta. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN, 1997. s. 44

myšlenka, že místo, kde se mají děti vychovávat a získávat kladné vzory, je škola. A ve výchově na ni přenášejí rodiče značnou část zodpovědnosti. Rodina je však nenahraditelná a výchovným působením ve škole není možné napravit napáchané škody nevhodnou výchovou v rodině. Primárně má výchova dítěte probíhat přímo v rodině a škola ji má pouze dotvářet. Podle Martínka je rodina nejdůležitějším faktorem působícím na dítě od nejranějšího věku. Má výrazný podíl na utváření jeho osobnosti. V podstatě většina vlastností a názorů i životní styl dítěte jsou ovlivněny rodinnou výchovou. Většina výzkumů ukazuje, že základ jakéhokoliv patologického chování je třeba hledat v rodině.¹⁰⁰

- **Poruchy tělesného nebo duševního vývoje případně následky nemoci.**

U některých onemocněních jsou poruchy chování součástí diagnózy jako např. u mentálního postižení nebo obrny. Vliv mohou mít i poruchy vnímání, nemoci nervové soustavy, poškození hybnosti a funkčnosti pohybového aparátu.¹⁰¹

Ptáček mezi rizikovými faktory v rozvoji poruch chování uvádí i zneužívání návykových látek rodiči, psychiatrická onemocnění v rodině, zneužívání a zanedbávání dítěte. Významně negativně může dítě ovlivnit působení antisociálního chování ze strany rodičů, vychovatelů, atd. Kombinace perinatálních komplikací a následných nevhodných výchovných přístupů a nenavázání citových vazeb v případech projevů poruch chování se ukazuje jako významná při predikci kriminálního chování v pozdní adolescenci a dospělosti, což poukazuje na význam kombinace biologických a sociálních faktorů.¹⁰²

¹⁰⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. s. 99

¹⁰¹ NOVOTNÁ, Marie a KREMLIČKOVÁ, Marta. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN, 1997. s. 45

¹⁰² PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 15–16

3. Možnosti a principy prevence kriminality

S kriminalitou nebo dalšími sociálně patologickými jevy se setkáváme v každé společnosti. Rozeznáváme tři způsoby jak na tento problém reagovat:

- **Striktní zákaz, tvrdé potírání** – zkušenosti z minulosti nasvědčují, že striktní zákazy nemají pozitivní účinky pro společnost. S neúspěšnou prohibicí mají zkušenost v USA i v Rusku, kdy znamenala ilegální výrobu alkoholu a s tím spojené nejen zdravotní problémy obyvatel.
- **Preventivní opatření** – prevence je velice důležitá, je třeba však brát v potaz, že nemůže být zcela úspěšná, ale je investicí do budoucna. Její výsledky nejsou znatelné okamžitě, ale projeví se v následujících letech.
- **Náprava, léčení a zmírňování následků**¹⁰³

Pojem prevence pochází z latinského *praevenire*, předcházet. Pedagogický slovník definuje prevenci jako soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejména onemocnění, poškození, sociálně- patologickým jevům.¹⁰⁴ Slomek píše, že prevence vychází z principu, že lepší je zamezit a předejít, než následně odstraňovat.¹⁰⁵

Odborníci se shodují v tom, že právě prevence je tím nejvhodnějším způsobem jak zvládat nástrahy běžného života.

Prevence je důležitá ve všech oblastech života lidí. Ať už se jedná o prevenci v oblasti zdraví, kdy je vhodné dodržovat zásady zdravého životního stylu, jíst vyváženou stravu, nekouřit a nepožívat alkohol a také nevynechávat pravidelné preventivní kontroly u lékařů, které mohou zachytit rozvoj nemoci v počátku, a tak zvýšit šanci na vyléčení, nebo právě v oblasti kriminality.

Dětem je vhodné se věnovat i v této oblasti od útlého věku. Naučit je rozeznávat, co je dobré a co špatné. Jaké chování je žádoucí a jakého se naopak

¹⁰³ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 147–148

¹⁰⁴ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. s. 218

¹⁰⁵ SLOMEK, Zdeněk. Sociální pedagogika: etopedie. *Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*. [online]. České Budějovice, 2006. Poslední změna: 28.7.2006 [Cit. 20.12.2011]. Dostupné z [www: http://www.zsf.jcu.cz/studium/studijni-programy-obory-kurzy/podpurne-studijni-texty/rpb/kss/specialni_pedagogika_etopedie-opora.pdf/view?searchterm=etopedie](http://www.zsf.jcu.cz/studium/studijni-programy-obory-kurzy/podpurne-studijni-texty/rpb/kss/specialni_pedagogika_etopedie-opora.pdf/view?searchterm=etopedie)

vyvarovat. Připravit děti na život takovým způsobem, že až nastane problémová situace nebo se naskytne lákavá nabídka, budou vědět, jak mají co nejvhodněji zareagovat. Je vhodnější se snažit problémům předcházet, než řešit jejich následky. Od toho se také odvíjí smysl prevence.

Matoušek a Matoušková píší, že Česká republika stále prochází transformací svých institucí a má jiné priority, o které se zajímá, než je kriminalita nebo přímo kriminalita mládeže. Naše republika není natolik stabilizována, aby se do popředí zájmu dostala kriminalita mládeže. V nejbližší době nebude předmětem zájmu ani predikce kriminality nebo rozsáhlé preventivní programy z důvodu nedostatku materiálních zdrojů, „know-how“ a koordinovaného postupu politických sil. Podle průzkumů chce společnost kriminalitu řešit, avšak chce ji řešit rychle a silou.¹⁰⁶ Podle mého názoru tento přístup většinové společnosti je krátkozraký. Spoluobčané chtějí řešit kriminalitu okamžitě, potrestat pachatele nejvyšším možným trestem a takovým způsobem, aby se zcela napravil. Člověk, který se začne pohybovat v kriminogenní společnosti, naučí se v ní fungovat a využívat ji ve svůj prospěch, se velmi těžko navrací do prostředí, kde je nutné akceptovat společensky přijímané normy. Proto je nutné se zaměřit právě na prevenci a snažit se těmto procesům předcházet. Výsledky preventivních aktivit nejsou viditelné okamžitě, je to investice společnosti do budoucna.

3.1 Druhy prevence kriminality

Podle toho, komu jsou preventivní aktivity adresovány, rozeznáváme prevenci primární, sekundární a terciární.

Novotný a Zapletal vysvětlují **primární prevenci** jako preventivní aktivity, které jsou směřovány pro veškeré obyvatelstvo státu, města či místa, nebo naopak některé skupině obyvatel, jako je např. mládež, ženy, národnostní či etnické skupiny obyvatel. Primární prevence působí plošně, nebere v úvahu riziko ohrožení kriminálním jednáním. Primární prevence využívá pro svou realizaci hospodářskou politiku, sociální politiku, kulturní politiku, právní politiku a oblasti

¹⁰⁶ MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011. s. 125

společenského života.¹⁰⁷ Primární prevence působí tak, aby ke kriminálnímu jednání vůbec nedošlo. Ovlivňuje hodnotovou orientaci dětí i dospívajících a zabývá se vhodným využíváním volného času. Bém a Kalina poznamenávají, že pro primární prevenci je velmi důležité prostředí rodiny. Je třeba působit nejen na děti, ale i na rodiče. V České republice primární prevence probíhá nejčastěji na školách. Je vhodné využít skutečnosti, že učitelé jsou nositeli hodnot nejen pro děti, ale i pro jejich rodiče.¹⁰⁸

Novotný a Zapletal zmiňují, že u **sekundární prevence** jsou preventivní aktivity orientovány na potencionální pachatele, na potencionální oběti a na kriminogenní situace. Sekundární prevence je určena zejména oblasti obyvatel ohrožených kriminálním jednáním. Mohou to být děti, kterým se rodiče nevěnují dostatečně, záškoláci, alkoholici, bezdomovci, nezaměstnaní mladiství nebo mladí dospělí bez dostatečné kvalifikace. Pro ně může být realizací sekundární prevence zařazení do programu profesní přípravy.¹⁰⁹ Sekundární prevence se zaměřuje již na rizikové děti a mladistvé, u kterých je možné předpokládat, že se v budoucnosti dopustí trestného jednání nebo jsou ohroženy sociálně patologickými jevy. Zoubková píše, že při zjišťování problémových situací má nezastupitelné místo škola, která by vznikající problémovou situaci měla včas zachytit. Sekundární prevence se věnuje taktéž vhodnému využití volného času. Prevence se však zabývá i problémovým sociálním prostředím, ve kterém děti žijí.¹¹⁰

Terciární prevence je zaměřena zejména na předcházení kriminální recidivě.¹¹¹ Ke kriminálnímu jednání již došlo a snahou je zabránit opakování činnosti a prohlubování problémů. Zoubková uvádí, že terciární prevence se snaží eliminovat i sociálně negativní jednání a pokouší se o resocializaci mladých osob např. motivací pro vzdělání, pomocí při získávání zaměstnání, bydlení a taktéž se věnuje rodinnému poradenství.¹¹²

¹⁰⁷ NOVOTNÝ, Oto a ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004. s. 189

¹⁰⁸ BÉM, Pavel a KALINA, Kamil. Úvod do primární prevence: východiska, základní pojmy a přístupy. In: KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup 2*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 278–279

¹⁰⁹ NOVOTNÝ, Oto a ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004. s. 190

¹¹⁰ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 59–60

¹¹¹ NOVOTNÝ, Oto a ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004. s. 190–191

¹¹² ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 60

Dále je možné prevenci kriminality dělit dle obsahového zaměření na sociální, situační a viktimologickou. Van Dijk a de War rozšířili dělení prevence tedy podle toho, zda bude prevence kriminality zaměřena na pachatele, situaci nebo oběti.

- **Sociální prevence** je orientována na osobu pachatele (i potenciálního) a na modifikaci příčin kriminality. Zaměřuje se na proces socializace. Socializace provází člověka po celý život, její velmi důležité období je období dětství a dospívání. Většina dospělých pachatelů začala s pácháním trestné činnosti již v dětství. Proto se sociální prevence soustřeďuje právě na děti a snaží se pozitivně ovlivňovat jejich chování ještě před tím, než začnou s pácháním trestné činnosti.¹¹³

- **Situační prevence** se zaměřuje na odstranění situací vybízející ke kriminálnímu jednání, na omezování příležitostí ke spáchání trestného činu a na zvyšování rizika dopadení pachatele. Ukazuje se, že v určitých místech či době je kriminalita vyšší a že pokud se věnuje kontrola a pozornost těmto místům, dobám a situacím, může rozsah kriminality výrazně ovlivnit. Situační prevence je účinná hlavně v oblasti pouliční kriminality, majetkové kriminality a u některých forem násilné a mravnostní kriminality. Realizace situační prevence spočívá v technických, organizačních a administrativních opatřeních. Zabezpečovací prostředky znesnadní nebo znemožní kriminální aktivity. Situační prevence je na rozdíl od sociální prevence rychlejší, jednodušší, může být i levnější. Je oblíbená, protože její výsledky jsou bezprostřednější a zřetelnější a účinnost určitého programu je snadněji ověřitelná. Nevýhodou situační prevence jsou krátkodobé účinky nebo přesun kriminality na jiné místo nebo na jinou denní dobu.¹¹⁴

- **Viktimologická prevence** se zaměřuje na potenciální a skutečné oběti trestných činů. Orientuje se na osvětovou a poradenskou činnost a na vštěpování obecných a speciálních zásad ochrany ohrožených osob. Do viktimologické prevence zahrnujeme i výcvikové kurzy psychologické i fyzické sebeobrany, terapeutické a rehabilitační zacházení po přestálém útoku. V praxi využívá

¹¹³ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 60

¹¹⁴ NOVOTNÝ, Oto a ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004. s. 180–187

sociální i situační prevenci.¹¹⁵ Zoubková dodává, že prevence viktimnosti se zaměřuje na bezpečné chování orientované na různé kriminogenní situace a psychickou připravenost ohrožených osob. Prevence viktimnosti by se měla zaměřit na přípravu dětí jak jednat v ohrožení ne pouze informační formou, ale i nácvikem, kdy si lépe osvojí žádoucí jednání.¹¹⁶

Zoubková k tomuto dělení přidává i prevenci drogových závislostí. „Prevence drogových závislostí představuje ochranu mládeže před negativním vlivem drog podporou jejich individuálního rozhodnutí pro život bez drog.“ V této oblasti se primární prevence věnuje dětem a mládeži prostřednictvím osvětové činnosti. V rámci sekundární a terciární prevence je snaha soustředěna na pomoc uživatelům drog nebo abstinujících, na snížení škody vzniklé působením psychotropních látek. Využívá poradenství, léčby, výměnných injekčních programů a taktéž se věnuje osobám klientovi blízkým.¹¹⁷

Obě uvedená schémata kriminality, jak dle okruhu adresátů, tak podle zaměření prevence na pachatele, situaci nebo oběť, nejsou od sebe oddělena, ale blízce spolu souvisejí a prolínají se. Pro lepší pochopení Zoubková uvádí jednotlivé kombinace obou schémat.

- **Primární prevence sociální** se zaměřuje na výchovné, vzdělávací, osvětové a poradenské aktivity pozitivně ovlivňující hodnotovou orientaci mládeže, která odmítají nezákonné jednání. V rámci primární protidrogové prevence se pozornost věnuje veškeré mládeži
- **Sekundární prevence sociální** se zaměřuje na konkrétní rizikové skupiny. Jsou to cílené informační, poradenské a vzdělávací aktivity, které jsou vykonávány prostřednictvím poraden, sociálních kurátorů či školních výchovných poradců. Protidrogová prevence na sekundární úrovni se zaměřuje na včasnou intervenci a dostupnost péče.
- **Terciární prevence sociální** je zaměřována na ukládání a výkon trestů a ochranných opatření. Ale zahrnuje také informační, organizační, poradenská a sociální opatření jedinců, kteří jsou motivováni a stojí o svou rehabilitaci a znovuzачlenění do společnosti. Jedná se o resocializační opatření, která jsou

¹¹⁵ NOVOTNÝ, Oto a ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004. s. 188

¹¹⁶ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 60

¹¹⁷ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 61

ukládána v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, ale i po propuštění. Protidrogová prevence na této úrovni se zaměřuje zejména na snižování zdravotních a sociálních následků užívání drog a závislostí na nich tzv. „harm reduction“ přístupem.

- **Primární prevence situační** se věnuje zlepšení bezpečnostní situace na území celého státu prostřednictvím informačních, organizačních, ekonomických a technických opatřeních.
- **Sekundární prevence situační** se zaměřuje na bezpečnostní situace v rizikových oblastech, jako jsou např. větší města, sídliště nebo nádraží.
- **Terciární prevence situační** se zabývá zlepšováním bezpečnostní situace v místech s vysokou kriminalitou.

- **Primární prevence viktimmnosti** se věnuje mládeži. Učí ji větší zodpovědnosti za vlastní jednání, informuje je o tom, jakým způsobem zajistit vlastní bezpečnost.
- **Sekundární prevence viktimmnosti** se projevuje jako cílené zvyšování informovanosti o možnostech ochrany proti druhům kriminality, které se objevují nejčastěji.
- **Terciární prevence viktimmnosti** je zaměřena na pomoc mládeži, která se již stala obětí trestné činnosti. Poskytuje psychologickou, zdravotní a právní pomoc a poradenství. Cílem je zabránit opakované viktimizaci.¹¹⁸

Prevenici můžeme dělit i na prevenci specifickou a nespecifickou. Specifická prevence se zabývá jednotlivými sociálními deviacemi a zaměřuje se přímo na prevenci šikany, kriminality nebo např. drogové závislosti. Naproti tomu nespecifická prevence se zabývá celkovým formováním osobnosti ke zdravému životnímu stylu, pracuje s hodnotovým systémem dětí a dospívajících tak, aby byli schopni sami rozhodovat o svém životě a čelit nástrahám, které je mohou v životě potkat, ať už v podobě závislosti, kriminálního jednání nebo dalších sociálně patologických jevů.¹¹⁹ Specifická prevence se snaží cíleně působit na

¹¹⁸ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 62–64

¹¹⁹ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 148

nežádoucí chování a takovému chování předcházet. Naopak součástí nespécifické prevence jsou aktivity, které přímo nesouvisí s problémovými chováními, ale snaží se snížit riziko vzniku problémového chování např. pomocí vhodného využívání volného času.

3.2 Vývoj prevence kriminality v České republice

V Československu před rokem 1989 byla prevence kriminality zaváděna centralizovaně ve státních a společenských institucích spadajících do okruhu subjektů prevence kriminality. Komunistická strana Československa (a její orgány) měla výsadní postavení v systému prevence kriminality. Určovala koncepci boje s kriminalitou. Konkrétními preventivními aktivitami se zabývaly především okresní (městské) správy Sboru národní bezpečnosti a příslušné komise národních výborů, které měly na starosti oblast delikvence a jiné negativní jevy. Programy prevence byly až do roku 1990 spíše formální záležitostí. Snahy zvýšit pružnost a opatření přenést prevenci více na místní úroveň proběhly v okrese Mělník nebo v pardubické městské části Polabiny. Po rozpadu bývalého politického systému se rozpadla i formálně organizovaná prevence kriminality. V Československé republice nebyla žádná právní norma, která by problematiku prevence upravovala. I když v osmdesátých letech byl v Československu připravován návrh Zákona o prevenci kriminality, nebyl však nikdy přijat a v současnosti se o vzniku samostatného zákona neuvažuje.

Po roce 1990 byl zaznamenán nárůst kriminality a výskyt nových sociálně patologických jevů včetně nárůstu problémů spojených s výrobou, obchodem, nabídkou a konzumací psychotropních látek. S tím souvisela potřeba klást větší důraz na prevenci kriminality. V roce 1991 vydal Československý helsinský výbor dokument Právo občanů na bezpečnost v právním státě. Bylo v něm požadováno, aby byly při všech vládách stanoveny Výbory pro prevenci kriminality jako jejich meziresortní orgány. Dál bylo požadováno, aby takové výbory vznikly i při zastupitelstvech měst, která byla kriminalitou nejvíce ohrožena. Tyto výbory měly za úkol připravit potřebné preventivní programy. Hlavním cílem prevence kriminality bylo snižování míry a závažnosti trestné

činnosti a zároveň zvyšování pocitu bezpečí občanů. V České republice od roku 1994 za vytváření systému prevence kriminality a za mezinárodní spolupráci v oblasti prevence odpovídá Republikový výbor pro prevenci kriminality. V čele stojí ministr vnitra a je složen ze zástupců vybraných ministerstev a meziresortních komisí. Činnost sekretariátu Republikového výboru zajišťuje Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra. V devadesátých letech byl systém prevence dvojstupňový:

- na celorepublikové úrovni,
- na místní úrovni.

Díky reformě územně správních celků, kdy došlo k vytvoření nových subjektů nadaných novými kompetencemi, máme dnes v České republice systém třístupňový. Důraz je stále kladen na místní úroveň.

Systém prevence kriminality je postaven na pěti základních pilířích.

- První pilíř je tvořen resortními programy prevence kriminality, které vycházejí z věcné působnosti jednotlivých ústředních orgánů státní správy.
- Druhý pilíř tvoří preventivní programy realizované samosprávnými orgány měst a obcí.
- Třetím pilířem jsou preventivní aktivity bezpečnostních složek včetně specializovaných Preventivně informačních skupin Policie ČR.
- Čtvrtým pilířem jsou programy nevládních a charitativních organizací.
- Pátým pilířem jsou preventivní aktivity podnikatelských subjektů např. pojišťoven, firem zabezpečovací techniky, komerčních bezpečnostních služeb, a atd.

Preventivní programy, které jsou realizované uvnitř jednotlivých pilířů v rámci systému prevence, koordinuje a integruje Republikový výbor pro prevenci kriminality. Těžištěm prevence kriminality spočívá na místní úrovni se zapojením co nejvyššího počtu subjektů do preventivních aktivit- orgánů státní správy, samosprávy, policie nebo nevládních aktivit.¹²⁰

¹²⁰ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s. 68–71

3.3 Organizační systém primární prevence v ČR

Na horizontální úrovni Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dále jen MŠMT aktivně spolupracuje s věcně příslušnými resorty (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany, Ministerstvo financí a Ministerstvo spravedlnosti) a nadresortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra). V rámci této úrovně byla ustanovena při MŠMT pracovní skupina specifické primární prevence složená ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademické obce, nestátních neziskových organizací, školských poradenských zařízení, vysokých škol, přímo řízených organizací MŠMT a vybraných odborníků v dané problematice. Cílem této pracovní skupiny je spolupráce, sjednocení přístupů a také koordinace činnosti v této oblasti napříč resorty.

Na vertikální úrovni MŠMT metodicky vede a koordinuje síť koordinátorů, která je tvořena krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci odborů školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), metodiky prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden) a školním metodikou prevence (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních).¹²¹

3.4 Hodnocení aktuálního stavu prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT

V roce 2008 byla ve spolupráci s krajskými školskými koordinátory prevence realizována SWOT analýza. Hlavním cílem analýzy bylo vymezení silných a slabých stránek prevence v období 2005–2008, dále vymezení příležitostí, které mohou do budoucna ovlivnit oblast prevence, a také vymezení všeho, co je do budoucna pro oblast prevence vnímáno jako hrozba.

¹²¹ Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012. *MŠMT* [online]. Praha: MŠMT, 2009. [cit. 2012-04-29]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/20270_1_1/ s. 10-11

Za silné stránky v oblasti prevence u dětí a mládeže jsou považovány např. tyto skutečnosti:

- zlepšování systému vzdělávání, zvyšování počtu kvalitních akreditovaných vzdělávacích programů a postupné prosazování systému celoživotního vzdělávání,
- existence celonárodní strategie na poli primární prevence doplněná (v mnoha případech) o obdobné strategie krajské,
- školní preventivní strategie na každé škole a jejich každoroční precizace, krajské vyhodnocení a kontrola České školní inspekce.

Naopak za hlavní slabé stránky v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno následující:

- nedostatečná spolupráce škol s rodiči, neochota rodičů participovat na prevenci,
- prevence jen ve školách, absence prevence v rodinách,
- absence dostatečné nabídky vzdělávacích programů,
- nedostatečné legislativní ukotvení prevence,
- neodbornost pedagogů v dané oblasti (absence právního vědomí),
- absence schopnosti evaluace preventivních programů.

Za možnosti a cíle v oblasti primární prevence u dětí a mládeže je považováno následující:

- vytvoření stabilního grantového systému,
- čerpání dotací z EU,
- možnost systematického a dlouhodobého vzdělávání metodiků prevence, zkvalitnění výuky na vysokých školách,
- rozšiřování znalostí v oblasti právního vědomí,
- standardy kvality primární prevence,
- certifikace programů primární prevence v České republice,
- evaluace programů,
- posílení a efektivní využití pozice třídního učitele.

Za hrozby v oblasti primární prevence u dětí a mládeže jsou považovány zejména:

- nechť pedagogů vyvíjet aktivity, které nepřinášejí okamžitý viditelný efekt,
- vysoká společenská tolerance k legálním drogám (nedostatečná ochrana dětí před alkoholem a pasivním kouřením v rodině a na veřejnosti),
- opožděné a snížené finanční dotace, které mají zabezpečit efektivní plnění primárně preventivních aktivit na školách a školských zařízeních,
- narůstající trend agresivity a násilí ve společnosti.¹²²

3.5 Prevence drogových závislostí

Užívání drog ve společnosti, zejména mezi dospívajícími mladými lidmi, je závažným společenským problémem, kterému je třeba věnovat dostatek pozornosti.

Drogovou prevenci dělíme taktéž na prevenci primární, sekundární a terciární.

- V rámci **primární prevence** v drogové problematice je kladen důraz všeobecně na předcházení vzniku závislostí. Věnuje se zejména skupinám, které ještě do kontaktu s drogou nepřišly. Takovýmto jedincům je důležité poskytnout dostatek informací o samotných drogách a o následcích, které drogová závislost má. V této oblasti je prevence realizována v prostředí rodiny, školy, školských výchovných zařízení nebo např. v masmédiích.
- **Sekundární prevence** se zaměřuje na skupiny drogovou závislostí ohrožené. Cílem je vrátit člověka do „původního stavu“ a kontrolovat ho kvůli riziku návratu k užívání drog. V rámci sekundární prevence odborníci pracují s lidmi, kteří drogu zkusili. Má zabránit dalšímu experimentování s drogou a

¹²² Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012. *MŠMT* [online]. Praha: MŠMT, 2009. [cit. 2012-04-29]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/20270_1_1/ s. 13–17

rozvoji drogové závislosti. Sekundární prevence je realizována v psychologických, zdravotnických, sociálních a vzdělávacích institucích.

- **Terciární prevence** se zaměřuje na předcházení relapsu u lidí, kteří již prošli léčbou závislostí. Má za úkol zabránit zhoršování stavu a snižovat počet recidiv.¹²³ V České republice je např. realizována prostřednictvím odborníků v K-centrech. Terciární prevence zároveň snižuje škody vzniklé užíváním drog pomocí přístupu „harm reduction“.

Mařová poznamenává, že jednorázové aktivity nemohou nahradit soustavnou a systematickou práci v rámci primární prevence. Přednáška či beseda nemusí mít vždy pozitivní účinek, může dokonce vzbudit zájem a zvědavost drogu vyzkoušet. Píše, že zastrašování, citové apely a jednoduché informace jsou neúčinné, naopak např. „peer“ programy, kterých se účastní vyškolení vrstevníci, jsou shledávány jako účinné.¹²⁴

V České republice byly základy protidrogové politiky položeny v roce 1993, kdy byla zřízena Meziresortní protidrogová komise. V současnosti roli poradní a koordinační plní Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky. Dokument, který vydávala Vláda České republiky a ve kterém je politika v této oblasti pro dané období zpracována, se nazývá Národní strategie protidrogové politiky na období 2010–2018, dále jen Národní strategie. Jedná se již o pátý strategický dokument protidrogové politiky České republiky od roku 1993. Prvním dokumentem byla Koncepce a program protidrogové politiky na období 1993–1996. Současná Národní strategie navazuje na opatření Protidrogové strategie EU (2005–2012) a na Protidrogový akční plán EU na období 2005–2012. Hlavní cíle z předchozí Národní strategie jsou platné i pro současné období. Z hlediska primární prevence se Národní strategie zaměřuje na snížení míry experimentálního a příležitostného užívání drog zejména mladými lidmi. Prevence je realizována prostřednictvím specifických preventivních aktivit

¹²³ EMMEROVÁ, Ingrid. Charakteristika a druhy prevence. In: KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 99–100

¹²⁴ EMMEROVÁ, Ingrid. Charakteristika a druhy prevence. In: KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 103

s prokázanou efektivitou. Intervence v oblasti specifické prevence jsou zaměřeny zejména na dosažení následujících změn:

- motivace k životnímu stylu bez drog,
- motivace k návratu k životnímu stylu bez drog, pokud k experimentálnímu či příležitostnému užívání drog dochází,
- posunutí zahájení experimentování s drogami (užívání drog) do vyššího věku,
- snížení míry užívání drog, jestliže k experimentálnímu či příležitostnému užívání drog dochází,
- snížení rizik spojených s užíváním drog, pokud k experimentálnímu či příležitostnému užívání drog dochází.¹²⁵

3.6 Minimální preventivní program na školách

S prevencí obecně by se mělo začínat od raného dětství přímo v rodině. Škola je dalším důležitým místem pro její realizaci. Proto je na každé základní a střední škole každoročně vytvářen Minimální preventivní program. Na Minimálním preventivním programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Minimální preventivní program je vytvořen přímo pro potřeby dané školy. Koordinace tvorby a kontrola realizace patří ke standardním činnostem školního metodika prevence. Minimální preventivní program podléhá kontrole České školní inspekce. K zahájení nebo rozvinutí prioritních preventivních projektů realizovaných jako součást Minimálního preventivního programu nebo k zabezpečení Minimálního preventivního programu může škola využít dotačního řízení v rámci Programu na podporu aktivit v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na daný rok.¹²⁶

Minimální preventivní program zpravidla obsahuje popis školy a jejího prostředí, informace o počtech žáků či studentů, o okolí školy a další důležité

¹²⁵ Národní strategie protidrogové politiky na období 2010- 2018. *Vláda České republiky* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2011 [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/dokumenty/narodni-strategie/strategie_web_1.pdf. s. 9–19.

¹²⁶ Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *MŠMT*. [online]. Listopad 2007 [cit. 2012-05-22]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/vestniky/MSMT11_07.pdf

charakteristiky týkající se školy. Součástí je analýza současného stavu v oblasti sociálně patologických jevů. Pedagogičtí pracovníci se mohou potýkat s kouřením, alkoholismem, drogovou závislostí, delikvencí, kriminalitou, nealkoholovou závislostí, záškoláctvím, agresivním chováním a šikanou, vandalismem, rasismem, xenofobií nebo intolerantním chováním. Ve školní strategii jsou dále zmiňovány cíle, které má strategie plnit. ZŠ Opatovice nad Labem¹²⁷ jako hlavní cíle preventivního působení např. uvádí:

- vychovat žáka se zdravým sebevědomím a správnou orientací v životě,
- ukázat žákům, jak lze trávit volný čas pomocí volnočasových aktivit,
- informovat žáky o účincích návykových látek,
- přesvědčit žáky, že normální je nekouřit, neopíjet se a nefetovat,
- naučit žáky říci NE, umět čelit tlaku vrstevníků,
- chovat se k sobě slušně, navzájem si pomáhat,
- naučit žáky slušně se vyjadřovat, problémy řešit diskusí,
- vysvětlit žákům, že lhaní, podvádění a krádeže jim pouze ublíží,
- naučit je znát jejich práva a povinnosti, seznámit je s tím, kde najdou centra pomoci,
- optimalizovat vztahy mezi učiteli a žáky,
- pracovat na spolupráci s rodiči netradičními způsoby,
- zajistit vzdělávání pedagogů v oblasti primární prevence.

V Minimálním programu jsou také uvedeny úkoly pro učitele jak se chovat v konkrétních situacích, jak předcházet rizikovým projevům, čemu konkrétně v budoucnu věnovat více pozornosti. Ve strategii jsou uvedeny organizace a odborníci, se kterými v souvislosti s danou problematikou škola spolupracuje.

V Pardubickém kraji jsou často uváděny:

- PPP Pardubice
- Policie ČR
- Městská policie
- Školní psycholog
- Magistrát města Pardubice

¹²⁷ DVOŘÁKOVÁ, Radka. Minimální preventivní program. *Základní škola Opatovice nad Labem* [online]. 2011 [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://www.zsopatovice.cz/word/2012/mini.doc>

- Domovy dětí a mládeže
- Ekocentrum Paleta
- Úřad práce
- Bílý kruh bezpečí
- AD centrum

V Minimálním programu prevence dále popisují metody práce, pomocí kterých se Minimální preventivní program školy naplňuje. Může to být výklad látky, beseda s učitelem či odborníkem, exkurze, adaptační prožitkové kurzy, samostatná práce žáků a studentů (výtvarné práce, slohové práce, referáty), individuální přístup k žákům a studentům, účast v soutěžích a aktivizační metody, jako je umění říci ne, odmítnout drogu, asertivní chování nebo rozpoznávání sociálně patologických jevů. Témata sociálně patologických jevů a kriminality jsou zapojována do osnov předmětů jako např. občanská výchova na základních školách nebo základy společenských věd na středních školách. Ve strategii jsou uvedeny také konkrétní aktivity, které jsou v daném školním roce naplánovány, a nabízeny volnočasové aktivity. V Minimálním preventivním programu by neměla chybět ani evaluace za předchozí školní rok, ze které aktuální strategie vychází a kterou dále rozvíjí. Příklad konkrétního Minimálního programu prevence je uveden v příloze této práce.

3.6.1 Pozice školního metodika prevence

Náplň práce školního metodika prevence určuje Vyhláška č. 72/2005 Sb.: Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, § 7, Příloha 3. Náplní práce metodika prevence na školách je metodická a koordinační činnost, informační činnost a činnost poradenská. Např. spolupracuje při realizaci aktivit školy, které jsou zaměřeny na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, prekriminálního a kriminálního jednání a dalších sociálně patologických jevů. Dále koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence sociálně patologických jevů, koordinuje spolupráci školy s orgány státní správy, které mají v kompetenci problematiku prevence sociálně patologických jevů,

jedná s metodikem preventivních aktivit v poradně a s odbornými pracovníky. V rámci informační činnosti zajišťuje a předává odborné informace o problematice sociálně patologických jevů, o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence pedagogickým pracovníkům školy. Součástí poradenské činnosti metodika prevence je např. vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně patologického chování, poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště (ve spolupráci s třídními učiteli).

Jak píše Kraus, metodik prevence na školách vykonává tuto funkci nad rámec svého učitelského úvazku. Z nedostatku času je tendence předávat tyto povinnosti na třídního učitele. Pokud není možné přijmout metodika prevence na plný pracovní úvazek, je vhodné snížit tomuto pedagogovi jeho učitelský úvazek tak, aby se prevenci na škole mohl lépe věnovat.¹²⁸

3.7 Principy efektivní primární prevence

Aby byla prevence efektivní, musí splňovat několik základních principů. Podle Krause mezi ně patří:

- **Princip systémovosti** – veškeré činnosti musí tvořit systém. Spolupracovat a působit v souladu musí jak škola, tak i rodina, další výchovná a poradenská zařízení, občanská sdružení, policie nebo zdravotnická zařízení. Záleží i na legislativní podpoře, vlivu médií a celkové společenské atmosféře.
- **Princip systematickosti** – působení musí být průběžné a kontinuální. Jednorázové akce v této problematice nebývají úspěšné.
- **Zásada komplexnosti** – jedná se o propojení prevence primární, sekundární a terciární, prevence specifické i nespecifické. Zásada komplexnosti je důležitá zejména z pohledu působení na všechny složky osobnosti. Primární

¹²⁸ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 150

prevence má v našich podmínkách převážně informativní charakter (působení na složku kognitivní), samotné poučování není vhodné používat jako preventivní metodu. Poučení by mělo vést k přesvědčení (působení na složku emotivní) o škodlivosti a nebezpečnosti daných jevů. K tomuto přesvědčení je vhodné využít názorných aktivizačních metod. Výsledkem výchovného působení by mělo být vytvoření potřebných životních návyků zdravého životního stylu (působení na složku konativní).¹²⁹

Vhodné a nevhodné přístupy v primární prevenci jsou uvedeny v následující tabulce.¹³⁰

Vhodný přístup	Nevhodný přístup
Podpora sebedůvěry, aktivity a hodnotných zájmů	Odstrašování, triviální „Prostě řekni ne“
Kontinuální proces	Jednorázové akce
Zaměření na změnu postojů a chování	Zaměření pouze na poznatky
Živé (interakční) učení	Přednášková forma
Využívání směřodatných vzorů, pokud možno z blízkého okolí	Neosobnost, formalismus, využívání ex- userů nebo aktuálních uživatelů drog
Otevřená, hodnotně moderovaná diskuze	Potlačování nebo „Bezbřehost“ diskuze
Zapojení do života místní komunity	Vedení „shora“ a mimo místní kontext
Realizaci navrhují a řídí kvalifikovaní interdisciplinární odborníci v PP	Amatérismus realizátorů, náhodný výběr úzkých specialistů (lékaři, policisté) neškolených v PP

Za efektivní prevenci můžeme označit takovou, kdy žáci a studenti nejen přijímají informace, ale také se aktivně zapojují do činnosti a při aktivitách lektori využívají zážitku jako prostředku výchovy a vzdělání. Tímto stylem výchovy a vzdělávání se zabývá **zážitková pedagogika**. Při využití zážitku je zkušenost dobře uchovávána v paměti, protože při zpracovávání vjemů jsou zapojeny téměř všechny smysly. Účastník programů získává zážitky zapojením se do nejrůznějších aktivit, nejčastěji her. Dostává se do situace, kterou musí řešit nebo

¹²⁹ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 150–151

¹³⁰ BÉM, Pavel a KALINA, Kamil. Úvod do primární prevence: východiska, základní pojmy a přístupy. In: KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup 2*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 282

k ní alespoň zaujmout nějaký postoj. Člověk díky ostatním účastníkům hry získává zpětnou vazbu. Důležitou součástí zážitkových programů je zpětný pohled na hru. Rozebírání, jak účastníci zadaný úkol řešili a jaké měli další možnosti. Poskytuje tedy řadu zpětných vazeb. Řešení náročných úkolů umožňuje rozvoj kreativity, týmové spolupráce, komunikativních dovedností, sociálního citění a dalších vlastností důležitých v každodenním životě.¹³¹

V rámci drogové primární prevence se osvědčily tzv. „peer“ programy. Skácelová o nich píše: „*Principem peer programů je aktivní zapojení předem připravených vrstevníků pro formování postojů mladých lidí s možností účinně ovlivnit jejich rizikové chování.*“¹³² U „peer“ programů byl zaznamenán pozitivní efekt u alkoholu, měkkých drog, tvrdých drog a cigaret. U peer aktivistů ve věku 10–14 let nebyl prokázán tolik očekávaný efekt. Metodika, kterou pro podmínky ZŠ v roce 1995 vypracoval Nešpor, selhávala v rukou ne vždy připravených pedagogů. Zejména z důvodu nevhodného výběru „peer“ aktivistů byl obsah programů zaměřen pouze na nácvik technik odmítání drog, realizace „peer“ programů byla považována za jedinou možnost prevence na školách a pozice „peera“ se stala prestižní záležitostí. Při peer programech je důležitý neustálý kontakt s „peer“ aktivisty a supervize jejich činnosti.¹³³

U efektivní primární prevence hraje důležitou roli postava samotného lektora. Je třeba, aby uměl komunikovat s dospívajícími a mohl se díky svým vlastnostem a přístupu stát jejich vzorem. K tomu jsou nutné dobře rozvinuté komunikační schopnosti, dále např. schopnost empatie. Mnohému se dá naučit, zároveň ale musí mít lektor pro tuto práci vlohy. Stejně jako v jiných profesích, tak i v této oblasti je důležité celoživotní vzdělávání a zvyšování kvalifikace. Problematikou kvalifikací a odborných způsobilosti, které se vztahují k této práci, se zabývá např. Rychen¹³⁴

¹³¹ Co je zážitková pedagogika? *Za obzor: zážitková pedagogika* [online]. [cit. 2012-06-03]. Dostupné z: <http://www.zaobzor.cz/pedagogika/>

¹³² SKÁCELOVÁ, Lenka. Vrstevnické skupiny, peer programy. In: KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup 2*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 308

¹³³ SKÁCELOVÁ, Lenka. Vrstevnické skupiny, peer programy. In: KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup 2*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 308–309

¹³⁴ RYCHEN, D.S. 2003. *Key Competencies for a Successful Life and a Well- Functioning Society*. Cambridge: Hogrefe & Hubert Publishing.

4. Realizace prevence kriminality mládeže v Pardubickém kraji

4.1 Cíle výzkumu a jeho metody

Hlavním cílem výzkumu je získat co nejvíce informací o tom, v jaké podobě jsou v Pardubickém kraji realizovány programy primární prevence pro mládež. Hlavní výzkumný problém zní:

Jaká je podoba primárních preventivních programů v Pardubickém kraji?

Další otázky jsou následující:

Na jaké sociálně patologické jevy jsou programy zaměřeny?

Jaké metody jsou používány?

Jakou roli hraje lektor?

Je možné programy hodnotit dle objektivních faktorů jako efektivní?

Jaká je návštěvnost programů?

4.2 Průběh výzkumné části

Výzkum k diplomové práci byl realizován v období od února 2011 do června 2012. Pro výzkum bylo nutné vymezit dostatečně dlouhý čas zejména z důvodu přizpůsobení se výzkumníka prováděným preventivním programům a časovým možnostem preventivistů.

Samotnému výzkumu předcházelo studium dostupné literatury k danému tématu. Výběr institucí, které byly vybrány pro výzkum, byl záměrný. Studium dostupných materiálů, prostřednictvím internetových zdrojů a metodou sněhové koule jsem vyhledala instituce, které se v rámci Pardubického kraje primární prevencí zabývají. Byly zvoleny tyto instituce: Městská policie

Pardubice, Peer program Domova dětí a mládeže Delta Pardubice a Centrum primární prevence v Ústí nad Orlicí.

Postupně jsem zkontaktovala vedoucí pracovníky organizací nebo pracovníky, kteří přímo prevenci provádějí, a domluvila jsem si s nimi schůzku. Při osobním setkání jsem představila svůj záměr.

Pro realizaci byl zvolen kvalitativně orientovaný výzkum, a to z toho důvodu, že se práce zabývá dopodrobna konkrétními programy primární prevence. Jak k tématu kvalitativního výzkumu poznamenává Gavora: „*Ve srovnání s kvantitativním výzkumem se u takového výzkumu výzkumník soustředí na méně případů. Jde však o intenzivní, hluboké zkoumání, a ne o povrchní, impresivní postřehy. U takového výzkumu se odhalí často mnoho nových, překvapujících skutečností*“¹³⁵. Při výzkumu bylo využito metody polostrukturovaných rozhovorů s realizátory programů a metody zúčastněného pozorování při samotných programech primární prevence, jejich následný popis a obsahová analýza.

V práci se zaměřuji na popis programů primární prevence. Zabývám se obsahem jednotlivých preventivních programů, hodnocením z hlediska formy, kterou jsou žákům a studentům informace poskytovány. Zaměřuji se i na formu komunikace preventistů s posluchači. Snažím se jednotlivé programy mezi sebou porovnávat.

Programy primární prevence nejsou zaměřovány výlučně na prevenci kriminality, ale na široký okruh sociálně patologických jevů, které se v trestnou činnost mohou rozvinout. Jsou spojeny i s důrazem na zdravý životní styl nebo aktivní využívání volného času.

¹³⁵ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. s. 144

4.3 Preventivní programy Městské policie Pardubice

Preventisté jsou zaměstnanci Městské policie Pardubice (dále jen MPP) a působí v oddělení prevence kriminality a dopravní výchovy. Programy jsou nabízeny již v mateřských školách, ale zejména žákům prvního a druhého stupně základní školy a studentům učilišť a středních škol.

S pracovníky oddělení prevence kriminality a dopravní výchovy jsem si domluvila osobní schůzku, při které jsem byla seznámena s činností oddělení prevence kriminality a dopravní výchovy a s teoretickou podobou programů. Následně jsem se s preventisty domluvila na jednotlivých násleších na školách. Při preventivních sezeních s MPP jsem se zúčastnila všech témat besed, která nabízí, a některých i vícekrát, na různých školách. Účastnila jsem se jako pozorovatel. Žákům a studentům jsem byla představována jako praktikantka. Převážně jsem byla pouze posluchačkou, ale v některých momentech jsem byla preventistou vyzvána k doplnění informací díky mé znalosti odborné problematiky v oblasti praxe. Mým cílem nebylo do programu zasahovat, chtěla jsem ho zachytit v takové podobě, jak obvykle probíhá. Moji roli při tomto programu lze charakterizovat podle Hendla¹³⁶ - pozorovatel jako účastník. Během pozorování jsem si vedla podrobné poznámky o tom, jak byl program uveden, jak se během přednášky choval preventista, jak dokázal s žáky pracovat - usměřňovat je či vybízet k vyšší aktivitě. Taktéž jsem si vedla zápisky o obsahu sdělení, které je posluchačům poskytováno. V neposlední řadě jsem zaznamenávala reakce žáků a studentů a jejich případné otázky k tématu.

Programy probíhají formou přednášek na školách, které si program předem objednájí. Program trvá jednu vyučovací hodinu, po předchozí domluvě je možné ho prodloužit na dvě vyučovací hodiny či se více zaměřit na určitou oblast dle zadání školy. Ke každému ročníku je přiřazeno jedno téma. V ideálním případě se žáci a studenti zúčastní přednášky každý rok na základní škole a taktéž na učilišti či střední škole a seznámí se tak se všemi tématy. Besedy jsou koncipovány tak,

¹³⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 191–192

aby reflektovaly diskutované problémy společnosti a posluchače připravila na reálné řešení těchto problémů, se kterými se mohou v budoucnosti setkat osobně. (Někteří s nimi již mají zkušenosti, i když např. pouze zprostředkovaně.)

Preventivní programy MPP fungují od roku 1997. Ve školním roce 2011/2012 MPP navštívila 27 mateřských, 15 základních a 14 středních škol. Jedná se o všechny školy v Pardubicích, a pokud některé školy ještě v tomto roce preventisté nestihli navštívit, stane se tak do konce kalendářního roku.

Pracovníci oddělení prevence MP se v každém roce dvakrát setkávají, aby si předali zkušenosti a zúčastnili se školení. Obsahy besed si vytvářejí preventisté MPP a v průběhu roku absolvují školení a kurzy k jednotlivým tématům.

Se spoluprací jednotlivých škol jsou preventisté spokojeni. Není výjimkou, že je pedagogové žádají o radu v konkrétních situacích. Preventisté následně podávají informace o tom, jak danou situaci řešit, na co si dát pozor a případně zprostředkují odkaz na další instituci nebo pomoc. Zúčastnit se programu je pedagogům umožněno, i když to není povinné. Ne všichni pedagogové této příležitosti využívají.

4.3.1 Témata besed MPP

Každá přednáška se skládá ze dvou částí. První část se věnuje přímo činnosti MP. Preventisté pokládají žákům a studentům otázky, které se týkají následujících témat a jejich odpovědi doplňují nebo opravují:

- rozdíly v činnosti MPP a Policie ČR,
- obecně přestupky a trestné činy se zaměřením na skutky, kterými jsou posluchači ohroženi,
- souvislosti s trestně-právní odpovědností osob starších 15-ti let,
- seznámení s oddělením prevence kriminality a dopravní výchovy.

Uvedená témata jsou při každé hodině individuálně rozšiřována podle toho, co žáky a studenty zajímá. Po tomto úvodu přichází na řadu samotné téma

preventivního programu. Každá z přednášek by měla být doplněna motivační hrou. Motivační hra je nejčastěji zapojována během besed na základních školách a víceletém gymnáziu.

Hlavní témata besed na ZŠ:

6. ročník – Právo a morálka
7. ročník – Šikana a kyberšikana
8. ročník – Trestní odpovědnost mládeže
9. ročník – Drogy a drogové závislosti

Hlavní témata besed na SŠ a učilištích:

1. ročník – Šikana a kyberšikana
2. ročník – Drogy a drogové závislosti
3. ročník – Domácí násilí
4. ročník – Prostituce a obchod s bílým masem.

Obsah besed má následující osnovu:

- **Právo a morálka** – cílem přednášky je děti seznámit s podstatou pravidel ve společnosti, s rozdíly mezi právem a morálkou, s následky porušování pravidel ve společnosti, s tresty, zákazy a dalšími dopady.
- **Šikana a kyberšikana** – během přednášky se studenti dovídají, jaké formy může šikana mít. Jak se projevuje. Jakým způsobem se v kolektivu chová oběť šikany a jakým způsobem se naopak chová agresor. Taktéž žáci a studenti získávají informace o trestných činech, kterých se v souvislosti se šikanou agresor dopouští. Důležitou informací pro žáky a studenty je jak se zachovat v případě, že někdo šikanuje přímo je nebo někoho blízkého. Zároveň preventisté upozorňují na užívání internetu, kdy je velice snadné se stát obětí, a zmiňují zásady bezpečného užívání internetu.
- **Trestní odpovědnost mládeže** – při besedě se žáci seznamují s funkcí trestního práva ve společnosti, s trestní odpovědností a s pojmy pachatel, spolupachatel, oběť, alternativní tresty atd.

- **Drogy a drogové závislosti** – při besedě preventista rozděluje drogy na měkké a tvrdé. Přednáška začíná zpravila informacemi o kouření a alkoholu. Mluví o zdravotních rizicích, která s sebou užívání těchto látek přináší. Taktéž upozorňuje na trestněprávní dopady pro jednání pod vlivem těchto látek. Poskytuje informace o rizicích užívání marihuany, která je mezi českou mládeží velmi oblíbená, a o trestně právním kontextu spojené s užíváním marihuany.
- **Domácí násilí** – preventista charakterizuje pojmem domácí násilí. Popisuje znaky domácího násilí. Věnuje se centřům, kde oběti mohou nalézt pomoc. Taktéž zmiňuje zákonná opatření na ochranu oběti. Není opomíjeno ani téma pohlavního zneužívání a znásilnění a předcházení těmto násilnostem.
- **Prostituce a obchod s bílým masem** – velká část přednášky na toto téma je skutečně věnována obchodu s bílým masem, hlavně v posledních ročnících středních škol a učilišť, kde je zvýšená pravděpodobnost vycestování studentů do zahraničí. Lektor upozorňuje na nástrahy práce v zahraničí, zmiňuje důležité kontakty pro cestu mimo republiku a zásady bezpečného chování v cizině.

Každoročně na jaře pořádá MPP promítání filmů v prostorách Domova dětí a mládeže Delta Pardubice. Promítání se účastní školy, které projeví zájem a předem se objednejí. Projekce se účastní vždy jedna třída.

Tato akce je určena žákům 6. a 9. ročníků základních škol. Pro šesté ročníky je určen dokument s názvem **Nechte mě bejt**. Jedná se o cyklus příběhů, které se skutečně staly a zabývají se následujícími tématy:

- zneužití
- šikana
- znásilnění
- nález protitankové střely.

Snímek je koncipovaný tak, aby se o jednotlivých dílech dalo diskutovat. Žáci mohou poukazovat na chyby, kterých se protagonisté při svém jednání dopouštěli, a také navrhnou bezpečná řešení situace.

Devátým ročníkům jsou promítány dva snímky. Název prvního je **Ženy a drogy, drogy a ženy**. Snímek pochází z desetidílného cyklu filmových dokumentů o závislosti. Dokument Heleny Třeštíkové zachycuje osudy čtyř žen bojujících se závislostí. Věnuje se problémům, které jsou specifické právě pro ženy - uživatelky drog a také umožňují nahlédnout do prostředí terapeutické komunity. Poté následuje další film **V pasti, stále v pasti** mapující osudy uživatelky drog Katky. Oba dokumenty jsou součástí cyklu **V pasti, stále v pasti**. Po zhlédnutí filmu preventista upozorňuje na zajímavé momenty dokumentu. Po dokončení projekce mají žáci prostor na otázky.

Programy na školách začínaly představením preventistů a mne a stanovením pravidel průběhu besed. Následuje část o práci městské policie, kdy přednášející preventista klade otázky a žáci nebo studenti odpovídají. Přednášející je doplňuje případně opravuje. Při výkladu preventista píše poznámky na tabuli. Posluchači mají následně prostor na vlastní otázky. Pak přichází samotné téma přednášky, kdy zpravidla hovoří preventista, a pokud mají posluchači otázky, průběžně na ně odpovídá. Program je koncipován jako přednáška či beseda. Pracuje se převážně s faktickými informacemi, diskuze nejsou cíleně zapojovány. Na závěr je vždy vyčleněn prostor pro dotazy. Otázky, které účastníci vznášejí, se nejčastěji týkají práce MPP. Odborné téma, které vzbuzuje otázky, je drogová problematika. Při dalších tématech besed nejsou téměř odborné otázky kladeny.

Preventisté během programu pracují s hlasem, dokáží usměrnit třídu a přizpůsobit svůj výklad publiku, ať už se jedná o věk posluchačů nebo aktuální náladu ve třídě.

4.4 Centrum primární prevence

Centrum primární prevence je projektem Pedagogicko-psychologické poradny v Ústí nad Orlicí. Celý název projektu zní Centrum primární prevence: doba trvání 1. 10. 2009 – 30. 6. 2012 grantový projekt CZ.1.07/1.2.13/02.0005 v rámci globálního grantu CZ.1.07/1.2.13 (Rovné příležitosti ve vzdělávání

v Pardubickém kraji) Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. V rámci tohoto projektu probíhají preventivní programy na školách a vzdělávání metodiků prevence a výchovných poradců celého Pardubického kraje po jednotlivých okresech.¹³⁷

4.4.1 Informace o Pedagogicko-psychologické poradně v Ústí nad Orlicí

Pedagogicko-psychologická poradna dále jen PPP je příspěvková organizace Pardubického kraje. Zařízení poskytuje informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou pomoc. Řídí se právními předpisy, zejména zákonem č. 561/2004 Sb., vyhláškou MŠMT č. 73/2005 Sb., č. 72/2005 Sb. ve znění pozdějších předpisů a příslušnými prováděcími právními předpisy. Od ledna 2011 došlo ke sloučení PPP Svitavy s PPP Ústí nad Orlicí, kdy následnickou organizací se stala PPP Ústí nad Orlicí. Proto se nyní zařízení skládá z organizačních útvarů Ústí nad Orlicí a Svitavy. Oba organizační útvary mají svá odloučená pracoviště v dalších městech Pardubického kraje z důvodu snadnější dostupnosti pro klienty a ze strany PPP pro lepší zmapování regionu.

Poradna poskytuje služby pedagogicko-psychologického a speciálně pedagogického poradenství a pedagogicko-psychologickou pomoc při výchově a vzdělávání žáků. Základním posláním je poskytovat pomoc (psychologickou, psychotherapeutickou, speciálně pedagogickou, metodickou, primární prevenci rizikového chování) dětem a žákům ve věku 3–26 let, jejich rodičům a učitelům všech typů škol (výukové potíže, šikana, drogy, agresivita, specifické poruchy učení, chování, psychosomatická onemocnění související se školou, rozvodové situace atd.). Učitelům, kromě metodické pomoci, nabízí také supervizi.¹³⁸

Jako první krok v této instituci jsem zvolila navázání kontaktu s ředitelkou PPP PhDr. Petrou Novotnou, se kterou jsem si telefonicky sjednala schůzku přímo v PPP v Ústí nad Orlicí. Ředitelka mě srdečně přijala a věnovala mi svůj čas. Při konzultaci mi sdělovala základní informace o instituci, ale zejména informace o

¹³⁷ *Pedagogicko-psychologická poradna, 2012* [online]. [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.pppuo.cz/index.php?id=3010&lang=cze>

¹³⁸ *Pedagogicko-psychologická poradna, 2012* [online]. [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.pppuo.cz/index.php?id=3010&lang=cze>

samotném projektu Centra primární prevence. Mluvila o zásadách práce, o organizačním uspořádání preventivních aktivit, ale i o své praxi v preventivním působení, která probíhá již od roku 1996. Během našeho rozhovoru si ředitelka vyřídila telefonát, kdy jí volala metodička prevence ze základní školy, kde v minulosti řešili šikanu v třídním kolektivu a pravděpodobně se dříve šikanovaná dívka stala znovu obětí šikany. Ředitelka metodičce poskytla po telefonu okamžitou radu jak konkrétní situaci řešit. Podle jejích slov i takovéto rady patří k jejich práci. Je tedy zřejmé, že metodici prevence i ostatní učitelé mají k jejich práci důvěru, respektují je a v případě problémů se na ně mohou obrátit. Ředitelka mi také sdělila, že ačkoliv projekt Centra primární prevence k 30.6. 2012 končí, bude pokračovat i nadále, ale s omezením některých úvazků.

Při konzultaci jsem ředitelku požádala, zda se mohu některého z preventivních programů zúčastnit. Opět mi vyšla vstříc a na konkrétních termínech jsem se domluvila již přímo s lektorkou prevence.

Zúčastnila jsem se dvou programů. První se konal v 6. třídě základní školy ve třídním kolektivu školy na vesnici a druhý program se konal ve 2. ročníku učiliště v okolí Pardubic.

4.4.2 Podoba projektu Centra primární prevence

Projekt primární prevence poskytuje v období od ledna 2010 do června 2012 následující služby¹³⁹:

- modul preventivních aktivit
- modul vzdělávacích aktivit.

Náplní modulu pro preventivní aktivity je realizace programů pro třídní kolektiv.

- **Preventivní program Krok za krokem** – tento program je určen žákům 5. tříd základních škol. Je zaměřen na prevenci sociálně patologických jevů obecně,

¹³⁹ *Pedagogicko- psychologická poradna, 2012* [online]. [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.pppuo.cz/index.php?id=3010&lang=cze>

věnuje se posílení postojů žáků ke zdravému životnímu stylu. V rámci programu preventisté mapují aktuální vztahy v třídním kolektivu.

- **Interaktivní programy pro žáky 2. stupně základních škol** – tyto programy jsou koncipovány jako adaptační v nově vzniklých kolektivech, řeší šikanu a problematické vztahy uvnitř třídního kolektivu včetně sociometrického šetření.

Typy programů:

- **SORAD** – jedná se o sociometrickou metodu, která je vyvinuta pro psychosociální diagnostiku tříd. Výsledky dotazníku poskytují informace o vlivu jednotlivce na ostatní členy skupiny, o jeho oblíbenosti u ostatních, jeho vlivu na spolužáky. Vypovídá také o tom, jak se jedinec cítí, jak je spokojen se svou pozicí ve školním kolektivu. Dále je možné rozpoznat celkovou atmosféru ve skupině, zda je rozdělena na menší podskupiny. Ukazuje na vztahy mezi podskupinami a na komunikaci mezi nimi. Použitím sociometrického dotazníku pro diagnostiku školní třídy je možno získat řadu informací o stavu třídy, o skupinové dynamice a dějích, které ve třídě probíhají.
- **Vrstevnický program**
- **Šikana** – program je zaměřen na práci v třídním kolektivu, kde jsou vztahy výrazně narušeny
- **Adaptační program pro nově vzniklé kolektivy**

- **Interaktivní programy pro studenty všech typů středních škol, gymnázií a učilišť** – tyto programy jsou taktéž koncipovány jako adaptační kurzy po vytvoření nového kolektivu, lektori řeší šikanu a další problematické vztahy ve třídě včetně sociometrického šetření.

Typy programů:

- **SORAD**
- **Vrstevnický program**
- **Šikana**
- **Adaptační program**

V rámci projektu Centra primární prevence jsou taktéž uskutečňovány vzdělávací aktivity pro metodiky prevence. V tomto modulu jsou vzdělávání metodici prevence školských zařízení z okresů Ústí nad Orlicí, Svitavy, Chrudim a Pardubice. Součástí je vzdělávání metodiků prevence, supervizní setkání a rozbor případových studií. Cílem této aktivity je zvyšování odborné kompetence metodiků prevence a sjednocení metodických postupů v rámci celého kraje.

Organizační útvar Svitavy nabízí studentům středních škol dále témata:

- **Rasismus a xenofobie** – lektori využívají diskusní a zážitkovou formu utváření postojů k menšinám
- **Sekty** – přednáškou informují o scéně a typických znacích sekt působících v ČR
- **Prevence návykového chování** – lektor pracuje ve skupině dospívajících se zážitky a otevřenými informacemi bez moralizování a poučování
- **Peer program** – lektor školí vedoucí skupin prevence z řad studentů a dohlíží na pravidelná setkání vedoucích (peerů) se členy jejich skupin

Ke dni 16.5. 2012 se projektu Centra primární prevence zúčastnilo 17 809 žáků a studentů v Pardubickém kraji. Ke stejnému datu navštívili preventisté 106 škol (83 ZŠ, 4 speciální školy, 6 gymnázií, 13 učilišť). Přehled škol navštívených ve školním roce 2012/2011 je uveden jako příloha práce.

Všechny programy preventivních aktivit jsou prováděny na objednávku školy. Do objednávky je nutné co nejlépe specifikovat problém nebo zadání a preventisté po vlastním uvážení určí program, který je v danou chvíli pro kolektiv nejvhodnější. V rámci jednoho třídního kolektivu může proběhnout více interaktivních programů.

Programy poskytované v rámci projektu Centra primární prevence jsou specifickou prevencí a jsou zaměřeny na formování názorů a postojů dětí a dospívajících, zaměřují se na zdravý životní styl a vytvoření vhodného přístupu k životu. Lektori se pravidelně účastní odborných kurzů a kurzů sebevzdělávání.

Každý program začíná po přijetí konkrétní objednávky a určení vhodného typu programu. Následně škola uzavírá „Dohodu o realizaci preventivních programů“ s PPP. Dále je nutné vyjednat termín konání programu. Všechny programy trvají dvě vyučovací hodiny v prostorách školských zařízení. Zpravidla probíhají v dopoledních hodinách a lektoři vždy zachovávají přestávky, aby si účastníci programu mohli odpočinout a občerstvit se. Před každým programem je nutné, aby všichni rodiče zúčastněných dětí a mladistvých podepsali souhlas s účastí svého potomka, který je následně odevzdáván lektorům. Podle informací, které jsem získala, byly v době mého výzkumu pouze čtyři případy, kdy rodiče nesouhlasili, ale po zkontaktování lektorů s rodiči a představení programu tři z rodičů nakonec své rozhodnutí změnili a účast na programu svým dětem povolili. Rodiče, kteří svůj názor nepřehodnotili, byli rodiče žáka či studenta, který byl zodpovědný za šikanu ve třídě. Každého programu se účastní třídní učitelé, a to zejména z toho důvodu, aby lépe poznali své žáky a studenty a věděli, co se v jejich třídách děje. V rámci každého programu zúčastnění podepisují prezenční listinu. Ze všech programů je vypracována podrobná zpráva, která je anonymní, ale popisuje vztahy ve třídě, jednotlivé žáky a studenty, kteří nějakým způsobem vybočují z kolektivu, a dává doporučení pro další postupy. Tato zpráva je po vypracování zasílána do školy k rukám ředitele. Zpravidla po každém programu lektoři rozebírají průběh programu přímo s třídním učitelem a dávají mu doporučení pro další práci se třídou. Mohou společně prodiskutovat možná řešení a postupy.

Program se může konat v budově, ale i venku. Pokud se koná ve třídě, je nutné prostředí třídy upravit tak, aby uprostřed místnosti vznikl kruh ze židlí. Na přestavbě se podílejí žáci a studenti.

Na začátku programu volí lektoři takovou aktivitu, při které všichni řeknou své jméno a podle druhu aktivity něco zajímavého o osobě. Cílem této fáze je vzájemné seznámení, uvolnění a tzv. lámání ledů.

Další aktivity se zaměřují na budování lepších vztahů a důvěry mezi členy třídy, také kladou velký důraz na spolupráci kolektivu. Jsou voleny takové aktivity, při kterých žáci a studenti mohou projevit své city a názory, lektory jsou pobízeni, aby se nebáli je vyjádřit. Zároveň lektoři respektují, pokud své

příležitosti žáci z jakéhokoliv důvodu nevyužijí. Při programech je využíváno zážitkové pedagogiky a s ní souvisejících pomůcek. Lektoři s sebou přinášejí velké archy papíru, barevné fixy, míče, provázky a další.

Lektoři působí přátelským dojmem, ale když to situace vyžaduje, dokáží uplatnit svou autoritu. V průběhu programu se lektoři netají svými pocity a náladami. Vyjadřují je nahlas, aby měl třídní kolektiv zpětnou vazbu ke svému chování. Lektoři, se kterými jsem se setkala, mají skutečně velmi citlivé vnímání vztahů ve třídě. Dokáží rozpoznat osobnostní charakteristiky jednotlivých členů třídy a z jejich projevů odvodit mnohé závěry.

Program je výjimečný tím, že je při něm povinná účast třídního učitele. Pedagog získává šanci svou třídu lépe poznat. Výsledkem mého pozorování je to, že tyto programy kladně ovlivňují postoje a vztahy ve třídě, ale je nutné aby výsledky programů byly přijímány a akceptovány zejména třídními učiteli. Je třeba, aby měli zájem o spolupráci s lektory, chuť „pracovat na vztazích“ ve třídě. Zpráva z programu podává učitelům důležité informace, které mohou při své práci dále využít. Efektivita programu tak nezávisí pouze na jeho provedení a účastnících, ale i na spolupráci mezi školou a lektory.

4.5 Peer program Domu dětí a mládeže Delta Pardubice

Dům dětí a mládeže Delta Pardubice je školské zařízení, jehož zřizovatelem je statutární město Pardubice. V současné době nabízí dětem, mládeži i dospělým řadu zájmových aktivit. Peer program funguje v rámci Informačního centra pro mládež, které je součástí Domova dětí a mládeže Delta Pardubice. Provoz informačního centra pro mládež byl zahájen v roce 2001. Peer program zde funguje od roku 2006.

Po předchozí domluvě jsem se setkala s „peer aktivistou“. Peer program zde nefunguje přesně podle definice peer programu. Jako peer aktivista zde působí člověk, který osvědčení pro peer aktivistu získal při studiích a od té doby program

realizuje. Standardní peer programy fungují tak, že osvětu provádějí žáci nebo studenti a využívají supervizi s odborníky. V tomto programu peer aktivista není vrstevníkem ostatních účastníků programu, ale svým věkem se jim blíží. Bohužel nebylo možné se zúčastnit žádného programu, protože nebyl v době výzkumu žádný objednan. Obecně o tento program není v Pardubicích příliš zájem. Pravidelně si program objednává jen několik málo škol. O něco větší návštěvnost je v Chrudimi a okolí. Lektor si to vysvětluje relativní časovou náročností programu a neochotou pedagogů věnovat svoji vyučovací hodinu ve prospěch programu a také hromadnou účastí škol na jiných přednáškách a besedách, které se řadí mezi preventivní aktivity.

Přestože jsem neměla možnost reálně se programu zúčastnit, peer aktivista mi věnoval dostatek času a celý koncept programu podrobně představil. Společně jsme zhlédli i videa, která běžně do programu zařazuje.

Peer program pracuje s metodikou převzatou z Pedagogicko-psychologické poradny ve Svitavách. Peer aktivista je s pracovníci z poradny stále v kontaktu a případné větší změny v programu jsou předem konzultovány. Peer programu se účastní školy, které projeví zájem. Je určen žákům 9. tříd a studentům středních škol. Klasický program se skládá ze dvou setkání v odstupu přibližně 14 dnů. Jedno setkání trvá dvě vyučovací hodiny. Program je možné využít i ve zkrácené podobě, poté trvá pouze dvě vyučovací hodiny. Peer aktivista preferuje, aby se konal v rámci posledních dvou vyučovacích hodin, a to z důvodu v případě potřeby program prodloužit. Dřívější zkušenosti prokázaly nespokojenost pedagogů s narušením jejich vyučovacích hodin. Zpravidla mají školy zájem spíše o programy zkrácené. Účast na programu je pro účastníky zpoplatněna. Za každého žáka či studenta je požadováno 10 Kč, tato částka je však zaplácena z financí, které má škola k dispozici pro preventivní aktivity. Programu se spolu s peer aktivistou účastní další osoba, která však působí pouze jako dozor bezpečnosti. Přítomnost pedagoga na tomto programu je hodnocena záporně. Při řešení drogového tématu v jeho přítomnosti žáci a studenti méně spolupracují a bojí se o některých věcech mluvit nebo je přiznat.

Program je zahájen představením lektora a nastavením pravidel, která budou v průběhu programu respektována. Jedná se zejména o možnost se aktivity neúčastnit a o důvěrnost sdělovaných informací.

Během programu všichni zúčastnění stojí v kruhu uprostřed třídy. Následují aktivity, které mají účastníky navzájem seznámit a odbourat nervozitu ze setkání. Při těchto aktivitách žáci a studenti hledají své společné zájmy, ale také momenty, ve kterých jsou naopak originální a jedineční.

Nejdůležitější částí programu jsou informace týkající se drog. Tento blok musí být za každých okolností součástí programu. V rámci tohoto bloku se žáci a studenti seznámí s pojmem droga a se vším, co může být za drogu považováno. Peer aktivista věnuje pozornost pojmům psychická a fyzická závislost. Drogy dělí na legální a nelegální a poskytuje o jednotlivých drogách informace v co nejširším kontextu, o jejich účincích a rizicích. Účastníci mají možnost se ptát. Zpravidla využívají prostoru, který jim je nabídnut. Ptají se na osobní zkušenosti peer aktivisty s užíváním drog, ale např. i na to jak pomoci někomu blízkému. Velmi populární otázka se týká objemu drogy (zejména marihuany), kterou u sebe může člověk mít, aby se nedopustil trestného činu. Peer aktivista samozřejmě upozorňuje na trestně právní dopad užívání, přechovávání, výroby a distribuce drog.

Zajímavou aktivitou je předání kapsle s neznámým obsahem účastníkům a sdělení: „Dělejte si s tím, co chcete“. Při této aktivitě se pracuje se strachem, lhostejností, zvědavostí a odporem. Je velmi zajímavé, jak někteří reagují. Stává se, že kapsli bez rozmyšlení účastník spolkně, aniž by věděl, co obsahuje (obsahuje nezávadný doplněk kloubní výživy).

Součástí programu je sledování DVD s názvem Pravda o drogách. Jedná se o sérii 16 videoklipů trvajících přibližně 1 minutu. I když jsou krátké, o to víc jsou úderné. Každý videoklip je zaměřen na jednu drogu a snaží se upozornit na nepravdy o drogách. Protagonisty jednotlivých klipů jsou mladí lidé, kteří vyprávějí, co jim bylo o droze sděleno a přimělo je drogu vyzkoušet a jaké měla droga dopady na jejich životy. Všechny videoklipy spojuje věta: „Oni řekli...lhali“. Videoklipy jsou skutečně působivé a nutí k zamyšlení. Toto DVD

bylo v minulosti také distribuováno do jednotlivých škol, školy je tedy mohou používat jako součást výuky.

K DVD je přiložena brožura Pravda o drogách. Při tvorbě brožury byly využity oficiální studie a statistiky např. společnosti EMCDDA. Brožura podává informace o tom, proč lidé drogy berou a jak droga na člověka působí. Věnuje se nejčastěji používaným drogám a také krátkodobým a dlouhodobým účinkům drog. Brožuru doplňují skutečné příběhy uživatelů.

Při klasickém programu skládajícím se z 2x dvou hodin se po prvním setkání shledají účastníci přibližně za dalších 14 dnů. Mezi tím mají možnost o problematice přemýšlet, případně si připravit další otázky. Náplní této části je opět se dozvědět něco o sobě a hlavně se seznámit s možnostmi jak nabízenou drogu odmítnout. Účastníci se učí základům asertivního jednání, metodám aktivního naslouchání. Taktéž se naučí rozeznávat jednotlivé komunikační styly a např. i to jak smutnému člověku zvednout náladu. A především mají žáci a studenti dostatečný prostor si jednotlivé techniky vyzkoušet s také obdrží zpětnou vazbu.

4.6 Vyhodnocení programů primární prevence

Na začátku výzkumu jsem stanovila otázky:

- *Na jaké sociálně patologické jevy jsou programy zaměřeny?*
- *Jaké metody jsou používány?*
- *Jakou roli hraje lektor?*
- *Je možné programy hodnotit dle objektivních faktorů jako efektivní?*
- *Jaká je návštěvnost programů?*

V případě peer programu není možné komplexně srovnávat podle kategorie role lektorů z důvodu osobní neúčasti na programu.

Je však možné porovnat obsah sdělení, které poskytuje MPP v besedě zabývajících se drogami a drogovou závislostí, a informacemi, které poskytuje Peer program.

Na jaké sociálně patologické jevy jsou programy zaměřeny?

- Program MPP je zaměřen na předávání informací. Poskytuje informace o sociálně patologických jevech, se kterými se může setkat během života každý. Zároveň poskytuje informace o trestně právním kontextu, který je z titulu jejich povolání důležitou součástí programů. Jsou to témata: Právo a morálka, šikana a kyberšikana, trestní odpovědnost mládeže, drogy a drogové závislosti, domácí násilí, prostituce a obchod s bílým masem. Učí jak nežádoucí chování rozpoznat a jak případnou situaci řešit
- Program Centra primární prevence se svým obsahem naprosto odlišuje od programu MPP. Program Centra primární prevence se zaměřuje především na formování názorů, postojů, vztahů uvnitř kolektivu a učení se toleranci. Pokud není dohodnuto jinak, zpravidla neposkytuje faktické informace o sociálně patologických jevech či protiprávním jednání.
- Peer program svým zaměřením spojuje oba předchozí. Předává jak faktické informace o drogách, tak má za úkol formovat názory a postoje mládeže. Pomáhá účastníkům v sebepoznání a učí je důležitým technikám pro život, jako je např. asertivní jednání nebo aktivní naslouchání.

Jaké metody jsou používány?

- Program MPP využívá formu přednášek. V hlavní části přednášky, která je věnována jednotlivým tématům, jsou informace posluchačům předávány jednostranně. Preventisté zapojují žáky a studenty do programu kladením otázek. Prostor pro otázky ze strany posluchačů je dostatečný. Z hlediska efektivity postrádám společnou diskuzi nad jednotlivými tématy. Chybí zejména v tématu drogových závislostí, kdy je účelem prevence nejen poskytnout informace, ale budovat žádoucí postoj vůči drogám. V bloku jarních preventivních aktivit jsou využívány videonahrávky, které jsou po zhlédnutí společně rozebírány a posluchačům jsou předávány informativní letáky.

- Program Centra primární prevence využívá metod zážitkové pedagogiky. Programy se skládají z her a aktivit, které formují osobnost. Tomu je přizpůsobeno i uspořádání třídy. Lektoři na programy s sebou vozí řadu pomůcek vhodných pro vnitřní i venkovní aktivity. Zároveň je zde dostatek prostoru pro zpětné vazby. Při aktivitách mají žáci a studenti prostor vyjádřit svůj názor a své pocity.
- Peer program používá jak metody přednášky, kdy poskytuje informace o drogách, tak i pomocí zážitkové pedagogiky pomáhá utvářet názory, postoje a formuje osobnost. Nechybí prostor pro otázky, které se týkají hlavně samotných drog. Při realizaci využívá klipů a videí, brožur s drogovou tematikou, dotazníků a dalších materiálů.

Jakou roli hraje lektor?

- Preventisté jsou zaměstnanci MPP a tak se také prezentují. Při přednášce předávají dětem a studentům konkrétní zkušenosti ze svého okolí, aby prostřednictvím příkladu poukázali na závažnost problému. Při přednáškách se dokáží přizpůsobit věku posluchačů, ale i celkové náladě ve třídě a tomu odpovídá i styl komunikace. Při práci se neorientují blíže na jednotlivé členy, pracují s celou skupinou. Cílem jejich práce je předávání informací.
- Lektoři programu Centra primární prevence působí přátelským dojmem a komunikaci se třídou taktéž dokáží přizpůsobit aktuálním potřebám. Velmi citlivě vnímají dění při hodině a všímají si chování jednotlivých účastníků programu, které následně zanalyzují. Během programu dle potřeby usměrňují třídu, ale také vyjadřují své pocity a nálady z chování a jednání ostatních a poskytují mládeži důležitou zpětnou vazbu. Pro jejich práci je důležitá spolupráce se školou a třídními učiteli. Skutečný nebo předstíraný zájem rychle rozpoznají.
- Peer aktivistu jsem při samotném programu neměla možnost pozorovat. I když není vrstevníkem studentů, věkový rozdíl není zatím tak zřetelný a je možné ho částečně snížit např. pomocí oblečení a celkového stylu vystupování.

Je možné programy hodnotit dle objektivních faktorů jako efektivní?

- Program MPP je poskytován formou besedy. Besedy v oblasti primární prevence jsou hodnoceny jako málo účinné, zejména z důvodu nízké aktivity samotných studentů. Konkrétně při přednáškách MPP postrádám diskuzi nad tématy. Preventisté poskytují faktické informace a zároveň představují práci MPP. Myslím si, že i taková činnost má smysl, ale je nutné s poskytnutými informacemi dále pracovat, působit na názory a postoje mladých lidí a využívat dalších možností prevence. Mladí lidé si dokáží informace, které je zajímají, získat mnoha způsoby, ať už četbou odborných publikací, použitím internetu, ale velmi často i zprostředkovaně od kamarádů. Poslední uvedené způsoby s sebou nesou riziko, že informace budou zkreslené nebo nepravdivé. Proto si myslím, že i informativní besedy mají v primární prevenci místo, a to převážně z důvodu uvedení skutečností na pravou míru. Ovšem jenom jako součást dalších preventivních aktivit.
- Program Centra primární prevence využívá principů zážitkové pedagogiky a aktivně zapojuje účastníky do dění. Tím získává efektivitu na síle. Programy podporují sebedůvěru, zaměřují se na změnu postojů a chování. Na programu hodnotím pozitivně závěrečnou zprávu pro ředitele školy, ke které samozřejmě mají přístup i třídní učitelé. Jestliže mají třídní učitelé „osvícený“ pohled na problematiku prevence a dění ve třídě je zajímavá, využívají spolupráce s lektory a Centrem primární prevence a závěrečná zpráva poskytne důležité informace pro jejich další práci.
- Peer program kloubí přístupy předchozích dvou programů. Pracuje jak s informacemi, ale využívá i aktivizačních metod. Přistupuje k drogové problematice komplexně. Zaměřuje se jak na změnu postojů a chování, tak na podporu sebedůvěry a tolerance. Díky podstatě peer programu je využíván neformální přístup, který k efektivnosti taktéž přispívá.

Návštěvnost programů:

- Programu MPP se pravidelně účastní všechny školy města Pardubic. V roce 2011 se konaly následující počty besed.¹⁴⁰

ZŠ	SŠ
260	39

Název dokumentu	Počet besed	Počet žáků
„Nechte mě být“	32	544
„Když musíš, tak musíš“	30	273

Všichni žáci ZŠ a studenti SŠ v Pardubicích by tak během svého studia měli mít možnost zúčastnit se přednášek MPP.

- Program Centra primární prevence působí nejen na území Pardubic, ale celého Pardubického kraje. Programů se neúčastní všechny školy, ale pouze ty, které projeví zájem. Aby byl program efektivní, je třeba spolupráce školy. Program tedy zpravidla využívají ti učitelé, kteří jsou ochotni se svou třídou na této problematice dále pracovat. Ve školním roce 2010/2011 se aktivit zúčastnily následující počty žáků a studentů. Číselné údaje jsou převzaty z Výroční zprávy PPP za rok 2012/2011.¹⁴¹

Počet ZŠ	Počet SŠ	Počet setkání	Počet žáků
63	11	421	7874

- Peer program se nerealizuje pouze přímo v Pardubicích, ale i v okolních městech (nejvíce v Chrudimi). Pardubické školy nemají o program příliš zájem. Peer aktivista si to vysvětluje neochotou pedagogů obětovat své vyučovací hodiny ve prospěch peer programu, který je relativně časově náročný. Dalším důvodem

¹⁴⁰ Zpráva o činnosti Městské policie Pardubice za rok 2011. *Městská policie Pardubice*. [online]. Pardubice, 2012. [cit. 2012-06-02]. Dostupné z: <http://www.mppardubice.cz/sobory/vyrocnizpravy/2011.pdf>

¹⁴¹ NOVOTNÁ, Petra. Výroční zpráva školní rok 2010/2011. *Pedagogicko-psychologická poradna*. [online]. Ústí nad Orlicí, 2011. [cit. 20.12.2011]. Dostupné z: <http://www.pppuo.cz/soubory/vyrocnizprava%202010-%202011.doc>

mohou být masové „preventivní“ akce pořádané pro celou školu, např. besedy se známou osobou s drogovou minulostí. Peer programu se roce 2011 zúčastnilo dohromady 906 dospívajících.

Obsah sdělených informací:

- Při programech MPP na téma drogy a drogové závislosti lektoři dělí drogy na legální a nelegální a zabývají se především drogami legálními. Mluví o účincích a rizicích, taktéž o trestně právním kontextu. Upozorňují na následky, které bude mít požití drogy osobou mladší 18 let a také na následky např. při řízení pod vlivem alkoholu nebo omamné látky. Pozornost je věnována i marihuaně, ale o dalších nelegálních drogách preventisté již blíže zpravidla nemluví. Preventista seznamuje s možnostmi jak nabízenou drogu odmítnout. Jednou ročně mohou žáci 9. ročníků navštívit projekci filmu „Ženy a drogy, drogy a ženy“ a dokument „V pasti, stále v pasti“, kdy mohou nahlédnout do života žen-uživatelék nelegálních drog.
- V rámci peer programu jsou studenti seznámeni s definicí drogy, s termíny i jako je psychická a fyzická závislost. Lektor rozděluje drogy na legální a nelegální a podrobně se každému typu věnuje. Zmiňuje jejich vzhled, účinky a rizika. Formou hry se studenti seznamují s možnostmi jak drogu odmítnout. Lektor pracuje s nejnovějšími informacemi a upozorňuje na aktuální rizika. Pomocí krátkých videoklipů jsou studenti seznámeni s mýty o drogách, které se některým mladým lidem staly osudnými. Stejně jako program MPP upozorňuje na rizika řízení spojená s vlivem omamných látek a k tomuto tématu pouští video, které velmi detailně zachycuje události před nehodou a následky po nehodě.

Závěr

Cílem této práce bylo zmapovat realizované programy primární prevence v Pardubickém kraji. Postupně jsem jednotlivé programy navštívila a snažila se o nich zjistit co nejvíce informací.

Prevence obecně začíná již od útlého věku přímo v rodině. Rodina významným způsobem ovlivňuje naši hodnotovou orientaci. Pravdou je, že ne všechny rodiny jsou zcela funkční a neposkytují vhodné zázemí pro rozvoj dítěte. V současné době se setkáváme s tendencí rodičovské povinnosti předávat škole. Škola pak nedokáže napravit to, čeho se na dítěti dopustila rodina. Dále na dítě mají vliv další faktory jako např. vrstevnické skupiny, trávení volného času, média, mezi krimogenní faktory řadím i poruchy chování.

Ve školním prostředí se preventivní aktivity naplňují prostřednictvím Minimálních preventivních programů. Školy prevenci zapojují do výuky, účastní se besed, přednášek a exkurzí, poskytují svým žákům nabídku volnočasových aktivit a snaží se žákům a studentům vštípit žádoucí hodnoty a postoje společnosti. Není možné, aby primární prevence zůstala pouze na bedrech pedagogů. Je nutné, aby se jí věnovali odborníci. Právě ti působí v programech primární prevence.

Kvalita a podoba jednotlivých programů je různá. Školy si mohou mezi jednotlivými programy volně vybírat. Ovšem žáci a studenti jsou kritickými posluchači. Vzbudit u některých zájem se může jevit jako nadlidský úkol. Výsledky preventivních aktivit nejsou zřejmé okamžitě. Je to běh na dlouhou trať, pozitivní výsledek není zaručen. Přesto si myslím, že programy primární prevence mají smysl.

Věřím, že každý milující rodič by si přál, aby se jeho dítě umělo dobře rozhodnout a zvolilo si pro život správnou cestu.

Použité zdroje

Odborné publikace:

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Násilí a sex v médiích. *Psychologie dnes*, 2004, roč. 10, č. 5, s. 22- 23. *Člověk- prostředí- výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

DE SINGLY, François. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. 128 s. ISBN 80-7178-249-1.

EVROPSKÉ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVOU ZÁVISLOST. *Drogy a ohrožené skupiny mladých lidí*. Praha: Univerzita Karlova, 2010. ISBN 978-80-254-6807-4.

EVROPSKÉ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVOU ZÁVISLOST. *Problémy související s užíváním drog u dětí do 15 let*. Editor Lenka Šťastná, Matúš Šucha. Praha: Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, 2010. 36 s. ISBN 978-802-5468-067.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993. 647 s. ISBN 80-856-0528-7.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

GOODYER, Paula. *Drogy a teenager*. 1. české vyd. Praha: Slovanský dům, 2001. 162 s. ISBN 80-864-2144-9.

HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. 136 s. ISBN 80-247-0135-9.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

HERETIK, Anton. *Základy forenzní psychologie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1994. 224s. ISBN 80-08-01870-4.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup 2*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. 343 s. ISBN: 80-86734-05-6.

KALINA, Kamil. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. 392 s. ISBN 978-80-247-1411-0.

KOCUROVÁ, Marie. aj. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. Plzeň: ZČU, 2002. 209 s. ISBN 80- 7082-844-7

KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria publishing, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

- KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.
- LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ Dana. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. ISBN 80-864-2919-9.
- MATOUŠEK, Oldřich, et al. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.
- MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. 344 s. ISBN 978-807-3678-258.
- MONATOVÁ, Lili. *Pedagogika speciální*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 199 s. ISBN 80-210-1009-6.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.
- NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2010*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2011. 160 s. ISBN 978-80-7440-056-8.
- NOVOTNÁ, Marie a KREMLIČKOVÁ, Marta. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. 1. vyd. Praha: SPN, 1997. 116 s. ISBN 80-95037-60-3.
- NOVOTNÝ, Oto a ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. 2. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. 451 s. ISBN 80-7357-026-2.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 395. ISBN 978-80-7367-647-6.
- RYCHEN, D.S. 2003. *Key Competencies for a Successful Life and a Well- Functioning society*. Cambridge: Hogrefe & Hubert Publishing, 2003. 206 p.
- SKOPALOVÁ, J. *Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 36 s.
- SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. 160 s. ISBN 978-80-247-173-3.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezměn. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 175 s. ISBN 80-244-0629-2.
- ŠVARCOVÁ, Eva. *Pro prevenci sociálně patologických jevů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. 79 s. ISBN 80-701-425-1.
- TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je poznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. 200 s. ISBN 80-7178-503-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

Velký sociologický slovník: I. svazek A-O. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-718-4164-1.

VESECKÁ, Renata a CHROMÝ Jakub. *Kriminalita, veřejnost a média: problémy, o nichž se příliš (ne)mluví*. Praha: Linde Praha, 2009. 124 s. ISBN 978-807-2017-720.

VÝROST, Jozef. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008. 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8.

ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. 231 s. ISBN 80-86473-08-2.

Elektronické zdroje:

Co je zážitková pedagogika? *Za obzor: zážitková pedagogika* [online]. [cit. 2012-06-03]. Dostupné z: <http://www.zaobzor.cz/pedagogika/>

Denní průměr doby trávené sledováním TV (ATS) děti 4-14let. Česká televize [online]. 2009 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z: http://img2.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/sledovanost/divchovani/2010_deti_ats.pdf

DVOŘÁKOVÁ, Radka. Minimální preventivní program. *Základní škola Opatovice nad Labem* [online]. 2011 [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://www.zsopatovice.cz/word/2012/mini.doc>

Early Drinking Initiation Related to Ever Using Illicit Drugs. *Center for substance abuse research*. [online]. University of Maryland, 2009 [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: [http://www.cesar.umd.edu/cesar/pubs/20090101.BoundVolume17\(2008\).pdf](http://www.cesar.umd.edu/cesar/pubs/20090101.BoundVolume17(2008).pdf)

EVROPSKÉ MONITOROVACÍ CENTRUM PRO DROGY A DROGOVOU ZÁVISLOST. *Výroční zpráva za rok 2011: stav drogové problematiky v Evropě*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011. 105 s. ISBN 978-92-9168-466-3.

HLADÍK, Michal. Alkohol- problém u dětí a mladistvých. *Pediatric pro praxi* [online]. 2009, č. 1, s. 48-50 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2009/01/14.pdf>

JANÍČEK, Jeroným. Vliv médií na vznik a rozvoj rizikového chování. Jeroným Janíček [online]. 11.12. 2005 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z: <http://www.jeronymjanicek.cz/texty/vliv-medii-na-vznik-a-rozvoj-rizikoveho/>

MAREŠOVÁ, Alena. Současný stav kriminality mládeže. *Vzdělávací institut ochrany dětí*. [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2005 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.viod.cz/editor/assets/download/prezentace_maresova_1.pdf s. 10-11

MORRAL, A. R, MC CAFFREY, D. F a PADDOCK, S. M. Reassessing the marijuana gateway effect. *Addiction*. [online]. Arlington, December 2002, 97(12), 1493–1504 [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1046/j.1360-0443.2002.00280.x/abstract>

MAREŠOVÁ, Alena, CEJP Martin, MARTINKOVÁ Milada, SCHEINOST Miroslav a VLACH Jiří. Analýza trendů kriminality v roce 2010.[online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. [Cit 10.2.2012]. ISBN 978-80-7338-117-2. Dostupné z: <http://lpxp.sweb.cz/392.pdf>

Národní strategie protidrogové politiky na období 2010- 2018. *Vláda České republiky* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2011 [cit. 2012-05-21]. Dostupné z:

http://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/dokumenty/narodni-strategie/strategie_web_1.pdf

NOVOTNÁ, Petra. Výroční zpráva školní rok 2010/2011. *Pedagogicko-psychologická poradna*. [online]. Ústí nad Orlicí, 2011. [cit. 20.12.2011]. Dostupné z: <http://www.pppuo.cz/soubory/vyrocní%20zprava%202010-%202011.doc>

Obyvatelstvo [online]. *Český statistický úřad* [cit. 2012-02-28]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5A004C24BD/\\$File/14091105.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5A004C24BD/$File/14091105.pdf)

Pedagogicko-psychologická poradna, 2012 [online]. [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.pppuo.cz/index.php?id=3010&lang=cze>

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 24 s. ISBN 80-86991-81-4. Dostupné z: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/poruchy.pdf>

SLOMEK, Zdeněk. Sociální pedagogika: etopedie. *Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*. [online]. České Budějovice, 2006. Poslední změna: 28.7.2006 [cit. 20.12.2011]. Dostupné z: http://www.zsf.jcu.cz/studium/studijni-programy-obory-kurzy/podpurne-studijni-texty/rpb/kss/specialni_pedagogika_etopedie-opora.pdf/view?searchterm=etopedie

STOEVA, Petra. Koncepční plán prevence kriminality statutárního města Pardubice na léta 2012-2015. *Pardubice*. [online]. Leden 2012. [cit. 2012-05-18]. Dostupné z: <http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/osv/prog-prevence-kriminality/koncepcni-plan-12-15.pdf>

Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 - 2012. *MŠMT* [online]. Praha: MŠMT, 2009. [cit. 2012-04-29]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/20270_1_1/

THEINER, Pavel. Poruchy chování u dětí a dospívajících. *Psychiatrie pro praxi* [online]. 2007, č. 2, [cit. 2011-11-22]. Dostupné z : <http://www.solen.cz/pdfs/psy/2007/02/09.pdf>

TISKOVÁ ZPRÁVA - RDMK VYSOČINA. Volnočasové aktivity výrazně ovlivňují hodnotový systém dětí. *Adam.cz: Informační servis sdružení dětí a mládeže* [online]. 9.5. 2010 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/clanek-2010050017-volnocasove-aktivity-vyrazne-ovlivnuji-hodnotovy-system-deti.html>

Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *MŠMT*. [online]. Listopad 2007 [cit. 2012-05-22]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/vestniky/MSMT11_07.pdf

Zpráva o činnosti Městské policie Pardubice za rok 2011. *Městská policie Pardubice*. [online]. Pardubice, 2012. [cit. 2012-06-02]. Dostupné z: <http://www.mppardubice.cz/sobory/vyrocní-zpravy/2011.pdf>

Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010: ve srovnání s rokem 2009. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2011. Poslední změna 30.3.2011. [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/iii-zprava2010-pdf.aspx>

Legislativní dokumenty:

Vyhláška č. 72/2005 Sb.: vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *Sbírka zákonů*. ISSN 1211-1244

Příložené soubory

Příloha č. 1

Městská policie Pardubice

Náslech č. 1

3. ročník učňovského oboru, čistě chlapecký kolektiv

Program prováděly dvě preventistky. Začal představením se preventistek a uvedením mé osoby jako praktikantky. Následoval úvod o činnosti MPP, kdy preventistka pokládala studentům otázky a studenti odpovídali. Byly to např. otázky:

- Jaké druhy policie v ČR máme?
- V čem se liší činnost Městské a státní policie?
- Jaká oddělení má MPP?
- Kolik kamer na veřejných prostranstvích má město Pardubice?
- Vyjmenujte 10 přestupků
- Vyjmenujte 10 trestných činů
- Jaké jsou druhy trestů?
- Jaký je rozdíl mezi amnestií a milostí?

V rámci první části programu se studenti např. dozvěděli tyto skutečnosti:

- V ČR máme dva typy policie – Policie ČR a Městská policie
- MP řeší přestupky, PČR se zabývá trestnými činy
- MP působí na určitém území, PČR působí na území celé republiky
- hlavou MP je primátor, představitelem PČR je ministr vnitra
- rozdíl mezi amnestií a milostí
- z jakého podnětu byla založena v ČR Městská policie
- sídlo MP Pardubice je v Pernerově ulici, MP Pardubice má 90 zaměstnanců
- oddělení MP jsou následující – přestupkové oddělení, dopravní oddělení, psůvodi a jízdní policie, oddělení prevence kriminality a

dopravní výchovy, operační oddělení, (následně sdělení více informací o psovodech a jízdním oddělení)

- město Pardubice má 21 kamer
- kdy je krádež přestupek a kdy už je trestným činem,

Preventistka odpovědi doplňovala či opravovala a uváděla na pravou míru a dále je rozebírala. Při výkladu zapisovala poznámky na tabuli. Studenti spolupracovali a odpovídali, či se sami dotazovali. Po tomto úvodu byl prostor na otázky. Studenti se např. ptali:

- Jak je to s kouřením na zastávce? Čím je prostor zastávky vymezen?
- Kolik stojí noc na záchytce?

Následovala přednáška na téma drogy a drogová závislost. Preventistky si předaly slovo. Výklad se týkal následujících bodů:

- stručná historie užívání drog
- vyprávění příběhu o Hanykovicovi
- informace o závislosti na cigaretách (během vyprávění preventistka po třídě rozesílá fotografie zachycující např. nádorová onemocnění způsobená kouřením)
- informace o alkoholu, zejména jak rozpoznat otravu alkoholem a jak se v takové situaci zachovat
- informace o záchytce, kolik stojí noc, jaký je průběh
- informace o alkoholu v souvislosti s řízením, jak se bezpečně chovat při odjíždění z nočních akcí (příklad jak se nechovat vypráví preventistka příběh ze svého okolí, kdy partu mladých lidí z diskotéky odvážel jejich kamarád pod vlivem alkoholu a jak toto noční dobrodružství skončilo velmi nešťastným způsobem
- stručné informace o tvrdých drogách, způsoby jak drogu odmítnout.
- informace o gamblerství

Studenti neznali odpověď na otázku, od kolika let je povoleno kouřit.

Na závěr je zajímavé, kolik u sebe mohou mít marihuany, aby to nebyl trestný čin. Informace tedy byly uvedeny na pravou míru.

Prevenstiska vyprávěla srozumitelně, způsob komunikace byl přizpůsoben věku studentů. Na začátku byla stanovena pravidla besedy. V případě většího hluku preventistka dokázala třídu uklidnit. Třída při kladení otázek spolupracovala. Studenti poslouchali, i když občas mírně vyrušovali. Při programu byla přítomna třídní učitelka.

Je zřejmé, že se vyučující na této škole o své žáky zajímají. Snaží se je vést ke vhodnému chování, i když to jistě není snadné. Ředitelka v současné době řeší problém s užíváním marihuany. Podle školního řádu nesmí být studenti během vyučování pod vlivem omamných látek. Mnoho studentů však před začátkem vyučování nebo v době přestávky marihuanu v okolí školy kouří. Otázka na policistky zněla, zda proti tomu učitelé mohou nějak zakročit, např. studenty testovat. Odpověď byla taková, že pro přesné určení, zda je nebo není student přímo pod vlivem omamné látky, mohou určit pouze krevní testy - a to by pro školu znamenalo mnoho administrativních a dalších úkonů.

Náslech č. 2

3. ročník víceletého gymnázia, dvě vyučovací hodiny

Po uvítání a představení se lektorka začala pokládat otázky:

- Jaké typy policie máme?
- Jaký je rozdíl mezi MP a PČR?
- Na jakém prostoru působí MP a PČR?
- Kdo je hlavou MP a PČR?
- Rozdíl mezi amnestií a milostí
- Důvody založení Městské policie
- Kde je sídlo MPP?
- Kolik má zaměstnanců?
- Jaká má oddělení?
- Kolik mají Pardubice kamer na veřejných místech?

Děti na otázky odpovídaly a lektorka jednotlivé body blíže vysvětlovala a pro zápis poznámek využívala tabule. Následně byl prostor pro otázky ze stran žáků např.:

- Jaké druhy psů má oddělení psovodů?
- Při jakých akcích jsou využívány koně MP?

Následoval blok trestního práva.

- Seznámení s pojmem trestní odpovědnost
- V kolika letech trest odnětí svobody?
- Kam jsou umísťováni pachatelé mladší 15 let?
- Čím je zvláštní věznice Světlá nad Sázavou?
- V ČR je uvězněno přibližně 21 tis. vězňů
- Ve Světlé nad Sázavou je umístěno 1500 žen
- Lektorka vypráví o Světlé nad Sázavou- o nezletilých dívkách, jak vypadají
- Lektorka zdůrazňuje, že rodiče nejsou trestně odpovědní za své děti. Do 15 let věku dítěte mají rodiče majetkovou odpovědnost, od 15 let již ne
- Kde sídlí Pyramida a čím se zabývá?
- Jaké jsou orgány činné v trestním řízení?
- Jaké jsou kroky v trestním řízení?
- Jaké jsou trestné činy, kdy může být krádež trestným činem?

Lektorka dětem pokládala dané otázky, děti odpovídaly a spolupracovaly. Lektorka následně jednotlivá témata blíže rozebírala přiměřeně věku posluchačů.

Po přestávce jedna žákyně vznesla dotaz ohledně kyberšikany, zda je možné zjistit, kdo je agresorem. Lektorka odpovídá na otázku a využívá příležitosti otevřeného tématu a sděluje, jak se šikana projevuje a jak je možné se proti ní bránit. Dále upozorňuje na nástrahy internetu a zaměřuje se právě na bezpečné chování při práci s internetem.

Další otázka byla na téma domácího násilí – jakým způsobem se řeší.

Následovalo rozdělení jednotlivých trestů – informace o trestu smrti na našem území, seznámení s některými přestupky.

V závěru byla použita aktivita, kdy byla třída rozdělena do 5 skupin. Každá skupinka dostala seznam protiprávních činů, které měla společně seřadit od nejhoršího po nejméně závažný. Byly to následující činy: znásilnění, vražda, týrání zvířete, neposkytnutí pomoci, krádež, naplácání dítěti, rvačka, pomluva, jízda na kole po chodníku, kouření marihuany, zpronevěra, hanobení národa, rasy a přesvědčení, opilství.

Skupinky následně přečetly svoje pořadí a bylo sděleno, že každé řešení je správné, záleží pouze na osobním názoru každého. Při hodnocení nejzávažnějších činů vznikla diskuze o tom, z jakého důvodu mají skupinky dané protiprávní činy právě v takovém pořadí, které uvedly.

Na závěr hodiny lektorka žákům rozdala vizitky Bílého kruhu bezpečí.

Náslech č. 3

Promítání dokumentu „Nechte mě bejt“, 6. ročník ZŠ

První projekce se účastnila 6. třída základní školy a jedná se o dokument s názvem **Nechte mě bejt**. Preventista se představuje a uvozuje cyklus příběhů, které se skutečně staly, s těmito tématy:

- **zneužití chlapce** – po skončení filmu diskuze nad tím, co chlapec udělal špatně- děti spolupracují a odpovídají na otázky
- **šikana** – diskuze nad tím, co mohl chlapec udělat, komu se svěřit, a také jaké trestné činy se skrývají pod pojmem šikana
- **znásilnění a pohlavní zneužití dívky** – žáci rozebírali jak se chovat, aby takovému ohrožení předešli
- **nález protitankové střely** – diskuze nad tématem, co dělat v podobných případech.

Při programu děti spolupracovaly, odpovídaly na otázky, snažily se vymyslet správná řešení situace a bystře upozorňovaly na chyby, kterých se konkrétní postavy dopustily. Míra hluku byla úměrná spolupráci. Bylo zřejmé, že mezi sebou chtěly jednotlivé případy prodiskutovat.

Náslech č. 4:

Dokument „Ženy a drogy, drogy a ženy“, „V pasti, stále v pasti“, 9. ročník ZŠ

Projekce pro 9. třídu základní školy na téma drogové problematiky. Promítal se film s názvem **Ženy a drogy, drogy a ženy**. Snímek pochází z desetidílného cyklu filmových dokumentů o závislosti. Dokument Heleny Třeštíkové zachycuje osudy čtyř žen bojujících se závislostí. Věnuje se problémům, které jsou specifické právě pro ženy – uživatelky drog, a také umožňuje nahlédnout do prostředí terapeutické komunity.

Program začíná krátkým úvodem a preventistka vznáší otázku k dětem: „Co si přejete mít v budoucnosti“ a odpovědi zapisuje na tabuli:

štěstí, peníze, práce, vzdělání, zdraví, rodina, koníčky

Následně rozebírá, proč jsou uvedené hodnoty pro život člověka tolik důležité. Preventista uvádí film a upozorňuje, na které momenty se zaměřit. Např.: V kolika letech začaly drogy brát nebo jakým způsobem si na drogy vydělávají.

Po zhlédnutí filmu preventista rozebírá zajímavé momenty a mluví o rizicích užívání legálních i nelegálních drog. Poté následuje film **V pasti stále v pasti** mapující osudy uživatelky drog Katky. Po dokončení projekce mají žáci prostor na otázky.

Při pokládání otázek preventistou žáci spolupracují a odpovídají na ně. Avšak po zhlédnutí filmu nemají žádné otázky.

Příloha č. 2

Centrum primární prevence

Náslech č.1 6. ročník ZŠ

První program vedly dvě lektorky. S lektorkami jsem se sešla před budovou školy a do prostor jsme již vstupovaly společně. Byly jsme přijaty do ředitelny, kam za námi přišla třídní učitelka třídy, ve které měl program probíhat. V mezičase mě lektorky seznámily se stavem třídy. Třída již absolvovala program SORAD, pomocí kterého lektorky zjistily, kteří žáci mají vedoucí postavení, kteří jsou spíše submisivní, ale také oblíbené a méně oblíbené žáky. Ještě před vstupem do třídy jsem měla poměrně dobrý obrázek o tom, jací žáci na nás za dveřmi čekají. Před začátkem hodiny třídní učitelka sdělila lektorkám, s jakými problémy se v tuto chvíli ve třídním kolektivu potýkají a jakým způsobem se je snaží řešit.

Před vstupem do třídy mi lektorky sdělily, že si všichni „dospělí“ budeme v průběhu programu tykat, abychom vůči dětem působili jednotně a na stejné úrovni. Po vstupu do třídy lektorky děti přivítaly a požádaly je, aby si jako vždy uspořádaly třídu tak, aby lavice byly podél stěn a židle uprostřed do kruhu. Při této aktivitě jsem se zapojila společně s lektorkami i třídní učitelkou. Po té, co se děti posadily, a zklidnily, lektorky připomněly svá jména, protože se s touto třídou již viděly a také uvedly mě jako praktikantku, která se přišla podívat, jak takový program probíhá. Následně začala první aktivita. Všechny děti měly za úkol představit své křestní jméno a vymyslet nějaké přídavné jméno, které může znamenat vlastnost nebo např. barvu začínající na první písmeno jména. Bylo zdůrazněno, že vlastnost, kterou si žák vymyslí, nemusí odpovídat skutečnosti. Jedna z lektorek začala, aby ostatním prakticky ukázala, jak to má vypadat.

Věra-výřečná

Děti dále pokračovaly. Některé přemýšlely o svém přídavném jménu déle než ostatní. Někomu ostatní trochu pomohli. Kolečko křestních a přídavných jmen jsme opět zakončili my „dospělí“. Ačkoliv žáci vymýšleli různá přídavná jména a měli na mysli to, že nemusí souhlasit s jejich povahovými vlastnostmi, opak býval pravdou. S dětmi jsem se sice setkala osobně poprvé, ale již před hodinou jsem byla seznámena s výraznými členy kolektivu a měla jsem pocit, že v několika

případech vlastnosti velmi seděly, např. u žáka, který má ve třídě vybudovanou silnou pozici.

Adam-agresivní

Již z předchozích setkání bylo zřejmé, že je nutné posilovat soudržnost třídy, toleranci, najít silného kladného vůdce. Další aktivita spočívala v rozdělení třídy na tři skupiny a každá z nich se měla domluvit na tom, jaké aktivity nebo věci mají společné. Buď že je mají ostatní rádi, nebo naopak. Bylo nutné, aby se na každém bodu shodli všichni. Pokud by jeden nesouhlasil, nebylo možné tu aktivitu nebo věc použít. Společných bodů měli vymyslet sedm a zapsat je na list papíru. Děti do skupin rozdělila lektorka, vznikly tedy takové skupiny, do kterých by se samy děti nerozdělily. Mezi diskutujícími skupinkami jsme s lektorkami a třídní učitelkou pravidelně procházely a naslouchaly tomu, co se uvnitř děje. Po dokončení si žáci opět sedli do kruhu. V prostoru uprostřed mezi židlemi na zemi byl připraven velký arch papíru a barevné fixy. Stále byli rozděleni do tří skupin. První skupina si mezi sebou zvolila jednoho člověka, který bude jednotlivé body předčítat a druhý žák si sedne na zem dovnitř do kruhu a bude zapisovat na papír. Po přepsání všech společných bodů první skupiny na velký papír přišla na řadu druhá skupina, která postupovala stejně. Opět byl zvolen jeden zapisovatel a člověk, který bude předčítat. Průběh byl podobný, jen s tou výjimkou, že body, které již byly napsány předchozí skupinou se znovu nezapisovaly, ale pouze podtrhly. Třetí skupina postupovala stejně jako předchozí druhá. Poté se jedna z lektorek ujala slova. Body, které byly společně dvěma skupinám, přečetla a snažila se zjistit u skupiny, která tento bod neměla zapsán, jestli se na něm uvnitř skupiny také shodují a jen si na něj nevzpomněly a zda je tedy společný pro celou třídu.

Výsledkem byl velký arch papíru, kde byly zakroužkovány čtyři aktivity, které jsou společné pro všechny žáky ve třídě a spojují je. Lektorky třídní učitelce vysvětlily, jak mohou tuto pomůcku využít pro další činnost. Děti si mohou společně vytvořit např. třídní vlajku, na které se budou podílet všichni. Taktéž zdůraznily, že jeden žák nebyl na programu přítomen a bude nutné výsledek s ním prokonzultovat, zda souhlasí se závěry, které sestavil zbytek třídy.

Při této aktivitě spolu ve skupinkách spolupracovaly děti, které by se samy do takových skupin nerozdělily. Musím říct, že i za této okolnosti byly schopné

se domluvit a dokázaly projevit svůj názor. Projevování vlastních názorů bylo pro žáky obtížnější před celou třídou. Jeden hoch nebyl schopen před ostatními říci, že nerad poslouchá hudbu, i když to v rámci své malé skupiny přiznal. Naopak jedna z dívek se nebála zvednout ruku a přiznat, že danou aktivitu nemá ráda. Za tuto odvahu jí lektorka před ostatními poděkovala.

Následovala přestávka a po přestávce jsme se hromadně přesunuli na školní zahradu. Na zahradě lektorky vybalily velkou barevnou plachtu ve tvaru kola s otvorem ve středu. Děti se chytily po stranách plachty, zvedly ji do vzduchu a lektorka na plachtu vhodila míč, který měl průměr přibližně 25 cm. Děti měly za úkol koordinovanými pohyby dostat balon do středu plachty. Poté lektorka míč vyměnila za tenisový míček, kterým se měly taktéž strefit do středu a další obměnou bylo tenisovým míčkem opisovat kružnici aniž by propadl dírou ve středu plachty.

Pravdou je, že u této aktivity děti příliš nespolupracovaly a neustále se objevoval někdo, kdo plachtou cloumal nebo jinak znemožňoval, aby byl splněn úkol.

K další aktivitě byla opět potřeba plachta. Lektorka děti označila čísla od jedné do osmnácti. Děti držely plachtu v úrovni pasu, lektorka vykřikla dvě čísla a tato čísla se musela vyměnit podběhnutím pod plachtou, kterou děti zvedly nad hlavy a poté ji nechaly volně padat k zemi. Po vystřídání všech žáků lektorka začala vyvolávat čísla tři. Tři děti, které vyběhly najednou, se musely pod plachtou v rychlosti domluvit, jakým způsobem si místa vymění, aby se nikdo nevrátil na své původní stanoviště.

Při výměně dvou čísel to dětem šlo. Výměna tří čísel pro ně byla obtížnější a několikrát se stalo, že jedno z čísel se muselo vrátit na místo, ze kterého vyběhlo.

Při následující venkovní aktivitě se děti opět rozdělily do tří skupin po šesti. Ve skupince se chytly za ruce, doprostřed kroužku jsme na zem položily tenisový míček. Lektorka vyvolávala části těla, kterými je nutné se míčku dotknout. Zvolala např. „pravý loket“ a děti se jedno po druhém musely vystřídat a dotknout se pravým loktem tenisového míčku. Když splnil poslední, všichni se

postavili a najednou vyskočili a zvolali „hop“. Každé skupině byly podle pořadí přiděleny body. Děti se během hry nemohly pustit rukou a jinak podvádět. Ta skupina, která porušila pravidla, nedostala žádný bod. Ti, kteří byli poslední, ale hráli podle pravidel, dostali alespoň jeden bod. Cílem bylo ukázat, že se vyplatí hrát podle pravidel. Děti se ve skupině musely domluvit, kdo začne a jakým směrem budou pokračovat.

Při plnění tohoto úkolu jsem stála u jedné ze skupinek a kontrolovala, zda hrají podle pravidel. První dvě kola dětem trvalo chvíli než si vybudovaly správnou strategii. Při jednom kole spíše nedopatřením se pustily rukou a tím pádem nedostaly žádný bod. Ale v následujících kolech se již byly schopny domluvit a „naše“ skupina nakonec tuto hru vyhrála.

Poslední aktivita začala utvořením velkého kruhu a „chycením“ se sousedů za ruce. Na dva páry rukou byly pověšeny dva provázky svázané do kruhu. Úkolem dětí bylo se kroužky celým svým tělem provléknout, aniž by se pustily rukou. Ostatní děti jim mohly pomáhat, ale opět se nesměly pouštět.

Zde si pomáhali navzájem jen někteří, ale kruh rozpojen nebyl a všichni se s většími či menšími potížemi dokázali kruhem provléci a poslat ho dál.

Tuto třídu dlouhodobě navštěvuje problémový žák, který ve vysoké míře ovlivňuje ostatní. V současné době se řeší jeho případný přestup na jinou základní školu. I když je možnost, že tento žák odejde, lektorky mají obavu z toho, že jeho silnou pozici převezme další záporně výrazný jedinec. Jsou zde jen čtyři dívky, které jsou hochy utlačovány. Ve třídě sociometrická metoda objevila silné, ale zároveň neoblíbené žáky a naopak žáky oblíbené, ale nemající vliv na ostatní. Třídní učitelka není se stavem kolektivu spokojena. V současné době řeší i krádeže a další nepříjemné situace. Již několikrát byli do školy přizváni rodiče problémových žáků. Doporučení lektorek pro stmelení kolektivu je najít jedince, který je oblíbený, a pomoci mu posilovat jeho pozici ve třídě. Nejvhodnější pro tuto roli by byla jedna z dívek. Zároveň je nutné klást důraz na toleranci. Hlavně chlapci jsou zatím nevyspělí, nedokáží se bavit o vážných věcech a uznávají ty jedince, kteří dokáží vtipně reagovat.

Tento program byl pro mě velkým přínosem. Byla jsem překvapena, jak lektorky dokáží děti „přečíst“. Během programu mě jedna z lektorek průběžně upozorňovala, čeho si mám všimnout. Děti si lektorky dokázaly během programu usměrňovat.

Po skončení programu výsledek svého pozorování lektorky sdělily třídní učitelce a probíraly různé varianty jak se třídou pracovat. I když jsem byla během programu převážně pozorovatelem, mohla jsem říci svůj názor, byl ostatními přijat a společně jsme ho prodiskutovaly.

Náslech č. 2

2. ročník učiliště technického zaměření, čistě chlapecký kolektiv

Již v minulosti se zúčastnili tří programů. Ve třídě se od začátku letošního roku řešila poměrně závažná šikana, kterou se v tuto chvíli podařilo dle slov pracovníků Centra primární prevence stabilizovat. Protože při posledních programech studenti „tvrdě“ pracovali, zvolili tentokrát lektori odpočinkový adaptační program. Lektory byli žena a muž. Pravidla pro moji účast na programu byla stejná. Předem jsme se domluvili, že si budeme tykat, abychom působili jednotně. Stejně jako při předchozím programu jsem před začátkem získala informace o situaci ve třídě: Kdo byl hlavním viníkem šikany, kteří chlapci byli oběťmi. Sympatie spolužáků k sobě navzájem byly zřetelné na první pohled podle zasedacího pořádku. První hodiny programu se výjimečně neúčastnila třídní učitelka, protože musela být neočekávaně hospitalizována kvůli operaci. Druhou hodinu ji zastoupila školní metodička prevence.

Na začátku programu měli studenti za úkol usprádat třídu jako obvykle - lavice podél stěn a židle do kruhu. Poté jsme se přivítali a představili se.

První aktivita spočívala v představení svého křestního jména a sdělení dalších tří věcí o sobě. Dvě z věcí měly být pravda a třetí věc měla být vymyšlena. Úkolem ostatních bylo rozeznat vymyšlenou věc. Začal lektor, pokračovala lektorka, já a následně jsme předali slovo studentům. V tuto chvíli jim lhaní příliš nešlo a variace, které si vymýšleli, byly skutečně průhledné. Tato aktivita nakonec

trvala poměrně dlouhou dobu kvůli neukázněnosti účastníků. Cílem bylo poznat ostatní spolužáky a zajímat se o jejich zájmy.

Další aktivita vyžadovala rozdání čísel všem studentům. Ti chodili po třídě a zdravili se předem stanoveným pozdravem. Při této činnosti lektor zvolal jedno číslo. Student s tímto číslem si vybral osm spolužáků, kterým důvěřuje. Ti ho poté vleže vyzdvihli nad své hlavy a hlasitě zavolali jeho jméno. Takto se vystřídalo pět skupin. Při vytváření skupinek bylo jasně viditelné, kteří studenti se spolu přátelí a důvěřují si. Cílem bylo ukázat studentům, že ve třídě mají spolužáky, kterým mohou důvěřovat.

Po přestávce, kdy si studenti odpočinuli a občerstvili se jsme se znovu všichni vrátili na židle. Na řadu přišlo rozebírání posunu vztahů, ke kterému od poslední návštěvy lektorů došlo. Jeden po druhém jsme vyslovovali vlastnost třídy, kterou pro ni vnímáme jako charakteristickou. Byly zmiňovány přívlastky jako agresivní, líná, nevyvážená. Některé se opakovaly i vícekrát. Poté lektor pokládal kolektivu otázky a s tím související úkoly, např.:

- Kdo si myslí, že se změnil vztahy ve třídě k lepšímu od naší poslední návštěvy, se postaví
- Kdo cítí ve třídě větší míru tolerance, si sedne na zem
- Kdo si myslí, že je třeba ještě toho hodně zlepšovat, si sedne lavici.

Poté následovaly dvě aktivity, které jsou uvedeny již ve výše zmíněném programu na základní škole. První aktivitou bylo držení se za ruce ve třech skupinách s položeným míčkem uprostřed kruhu a postupné dotýkání se míčku předem určenou částí těla.

A poslední aktivitou bylo rozdělení studentů na dvě skupiny. Členové skupiny se drželi na ruce a provlékali se svázaným provázkem do kroužku. Obvod kruhu byl po jednotlivých kolech zmenšován a obě skupiny spolu zároveň soutěžily.

Studentům nejdříve vadilo, že se při aktivitách musí držet za ruce, a bylo znát, že některým je to skutečně nepříjemné. Dalším problémem při hře byl hluk uvnitř skupiny a z toho důvodu studenti neslyšeli správné zadání. Trvalo delší

dobu, než jsme se domluvili na tom, jak má úkol skutečně vypadat. Avšak k závěru skupiny spolupracovaly. Při aktivitě s provázkem bylo kladně hodnoceno to, že skupina, ve které se studenti zamotali do provázku hned v začátku a tím dali protihráčům velký náskok, hru nakonec dokončila, i když bylo předem jasné, že už vyhrát nemohou.

Na závěr setkání lektoři vyzvali metodičku prevence, která celou hodinu pozorovala, aby se vyjádřila, jak se jí kolektiv líbil a jaké zkušenosti má se třídou během klasických hodin. Metodička se nevyjadřovala příliš k tomu, co se dělo při hodině. Studenty neučí, pouze s jednotlivci řeší výchovné problémy. Jediné, k čemu se vyjádřila rozsáhleji, byla společná nechuť pedagogů vyučovat v této třídě. Zároveň ale přiznala, že tato pozice se začíná postupně lepšit. Také je během svého hodnocení kárala za to, že někteří opakovaně nepoužívají obuv na přezutí. Poté se k celému programu vyjádřili lektoři, jaké vidí ve třídě změny, na čem je stále potřeba pracovat a za co mohou pochválit. Tím byl program ukončen. Po ukončení programu metodička nechtěla průběh nebo závěr z programu příliš diskutovat a požádala o zaslání závěrečné zprávy řediteli.

Příloha č. 3

Zdroj: DVOŘÁKOVÁ, Radka. Minimální preventivní program. *Základní škola Opatovice nad Labem* [online]. 2011 [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://www.zsopatovice.cz/word/2012/mini.doc>

Školní preventivní strategie

(školní preventivní program)

ZŠ Štefánikova

- je dlouhodobým preventivním programem naší školy
- je součástí školního vzdělávacího programu
- je přizpůsoben konkrétním podmínkám struktury školy

Cíle:

- o výchova ke zdravému životnímu stylu
- o osobnostní a sociální rozvoj žáků
- o rozvoj sociálně komunikativních dovedností žáků
- o osvojení norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech respektujících identitu a individualitu žáka
- o pomáhat zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, ...)
- o rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu člověka k člověku, tolerantní jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost
- o spolupracovat s rodinou, poskytovat vzdělávací a informační materiál týkající se problematiky sociálně-patologických jevů, poskytovat informace
- o vytvoření bezpečného školního prostředí (minimalizovat vznik a výskyt šikany, agrese a dalších sociálně-patologických jevů, zneužívání návykových látek)

Minimální preventivní program

ZŠ Štefánikova Pardubice

šk. rok 2009/2010

1. Úvod

Škola vytváří tento program jako základní nástroj prevence. Zajišťuje aktivity spojené s prevencí nežádoucích jevů a jevů sociálně patologických. Je závazný a na konci školního roku je vyhodnocen. Navazuje na minimální preventivní programy minulých let, je aktualizován a přizpůsoben současnému stavu a potřebám školy.

2. Charakteristika školy

Název školy / adresa : ZŠ Štefánikova 448
538 02 Pardubice
IČO: 48161047
IZO: 048161047

Zřizovatel: Pardubický kraj
Kontakty: tel: 466 501 534, 466 512 264
e-mail: iva.prazova@stefanikova.pardubice.indos.cz
www stránka: www.zsstefanikova-pce.cz
Ředitel školy: Mgr. Ladislav Kubát
Zástupci ředitele: Mgr. Dagmar Vondrová – I. stupeň
Mgr. Naděžda Dvořáková – II. stupeň
Výchovná poradkyně: Drahomíra Málková
Školní metodici prevence: Mgr. Lenka Špulková
Jana Ondráčková
Realizační tým: celý pedagogický sbor
nepedagogičtí pracovníci školy
všichni žáci
rodiče

Základní škola ZŠ Štefánikova je školou městského typu s rozšířenou výukou cizích jazyků (AJ, NJ, RJ). Je situována v centru města, což ji limituje z hlediska prostorového (chybí plochy pro dostatečné sportovní a volnočasové vyžití žáků). Součástí areálu školy je budova školní jídelny a družiny a asfaltové hřiště. V současnosti navštěvuje školu celkem 619 žáků, z toho 343 žáci na prvním stupni a 276 žáků na druhém stupni. Do školy docházejí děti z městské části Pardubice 2, ale i z dalších městských obvodů a přilehlých obcí.

3. Analýza současného stavu

Sociálně patologické jevy

Mezi sledované sociálně patologické jevy zařazujeme celou řadu výchovných problémů, poruch a poruch chování, a to včetně zneužívání návykových látek.

Patří k nim:

- kouření, alkoholismus, drogová závislost
- delikvence, kriminalita
- virtuální drogy (počítače, televize, video)
- patologické hráčství
- záškoláctví
- agresivní chování, šikana
- vandalismus
- rasismus, antisemitismus, xenofobie, intolerance

Současný stav problematiky

V oblasti prevence sociálně patologických jevů se škola snaží pro své žáky vytvářet bezpečné a sociálně pozitivní klima. Vzhledem k celospolečenskému nárůstu negativních a sociálně patologických jevů je nezbytné zahájit již na prvním stupni základní školy primární prevenci nežádoucích jevů, jako je agresivita, nekázeň a nesnášenlivost. Tyto jevy mohou později přerůst v sociálně patologické chování (požívání drog a alkoholu, šikana, záškoláctví, násilí, vandalismus, xenofobní chování, atd.) V minulosti bylo projednáváno méně závažné opakované porušování školního řádu (pozdní omlouvání, pozdní příchody, ztráta ŽK apod.) Žádný případ v minulém školním roce nebyl řešen policií ani okresním metodikem prevence. Všichni pracovníci se v rámci svých možností snaží monitorovat nežádoucí chování u žáků v rizikových prostorách

školy (šatny, WC, vnější prostory školy). Pedagogičtí pracovníci mapují a monitorují situaci v jednotlivých třídách (ankety, dotazníková šetření, rozhovory se žáky, apod.). Všeobecným negativním jevem, který se částečně objevuje i na naší škole, je nesoudržnost kolektivů a vyčleňování jednotlivců, nerespektování autorit, neplnění školních povinností, zvyšující se agresivita a používání vulgarismů mezi žáky. Tyto jevy je nutné eliminovat, neboť mohou vést zejména ke zhoršení prospěchu a narušení vztahů v třídním kolektivu. Jejich ignorování by mohlo v extrémních případech vést k sociálně patologickým jevům. Cílem minimálního preventivního programu je snaha takovému chování předcházet a minimalizovat je.

4. Cíle

Dlouhodobé

Jsou uvedeny v preventivní strategii školy:

- výchova žáků ke zdravému životnímu stylu
- osvojení pozitivního sociálního chování
- harmonický rozvoj osobnosti
- osvojování norem mezilidských vztahů
- respektování a úcta člověka k člověku
- tolerantní jednání
- vytváření právního vědomí žáků

Krátkodobé

Jsou konkrétní, vztahují se k určité cílené skupině.

Žáci:

- podporovat zdraví prospěšné aktivity
- využívat volnočasových aktivit poskytované školou
- získávat pravdivé a přiměřené informace o zneužívání návykových látek
- podněcovat rozvoj tvůrčího a pozitivního myšlení žáků
- orientovat se v sociálních vztazích
- být odpovědný za své chování a uvědomit si důsledky svého jednání
- dbát na dodržování školního řádu
- spoluvytvářet přátelskou atmosféru ve třídě
- zapojit se do akcí a projektů školy

Učitelé:

- působit na rodiče žáků, v případě potřeby a zájmu poskytovat materiály a informace k problematice soc. patol. jevů (popř. kontaktních místech)
- postihovat přísně přestupky proti školnímu řádu
- vykonávat důsledně dozor nad žáky ve všech prostorách školy
- cíleně zařazovat témata prevence do výuky (výchova ke zdraví, výchova k občanství a do celého výchovně vzdělávacího procesu na naší škole v průběhu celé školní docházky)
- vyhledávat a řešit případy šikany ve spolupráci s vedením školy a rodiči

- věnovat velkou pozornost žákům s vývojovými poruchami učení (dyslexie, dysortografie, dyskalkulie, LMD, ...)
- poskytovat individuální péči potřebným žákům
- získávat žáky pro volnočasové aktivity na škole
- podílet se na přípravě a realizaci akcí a projektů (třídní učitelé 6. ročníků připraví ve spolupráci se ŠMP II. stupně adaptační pobyty žáků)

Školní metodik prevence:

- koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy
- spolupráce s vedením školy, výchovnou poradkyní a třídními učiteli při řešení problémů
- seznamovat pedagogický sbor se situací v oblasti prevence, dát k dispozici dostupný materiál
- vést evidenci sociálně patologických jevů na škole
- vytvořit nástěnku ŠMP (propagační a informační materiál, prezentace práce žáků, ...)
- účastnit se schůzek metodiků, besed, seminářů týkajících se problematiky sociálně patologických jevů
- spolupracovat se žakovskou radou
- spolupracovat s třídními učiteli 6. ročníků

5. Spolupráce s odborníky a organizacemi

- PPP Pardubice
- Policie ČR
- městská policie
- školní psycholog
- Magistrát města Pardubice (odd. sociální prevence)
- DDM v Pardubicích
- ZUŠ Pardubice
- Ekocentrum Paleta
- úřad práce
- Centrum psycho-sociální pomoci (Rodinná a manželská poradna Pardubického kraje)

6. Nabídka volnočasových aktivit

- dějepis
- míčové hry
- anglický jazyk
- literární kroužek
- hra na flétnu
- přírodopisná praktika
- novinářský kroužek
- dívčí klub
- dějepisný kroužek 1.st. apod.

7. Metody práce

Při realizaci prevence budou kromě tradičních metod práce využívány další metody,

které se dosud osvědčily.

- výklad (informace o návykových látkách, sektách, ...)
- besedy s učiteli nebo s pozvanými odborníky, diskuse
- samostatné práce žáků (výtvarné práce, koláže, slohové práce na určená témata, referáty, publikování ve školním časopise, využití internetu)
- adaptační prožitkové kurzy pro žáky 6. ročníků
- exkurze
- párová a skupinová práce ve třídě
- individuální přístup k žákům, konzultace učitelů
- aktivizační metody (umění odmítnout drogu, asertivní chování, rozpoznávání soc. pat. jevů, řešení modelových situací)
- účast v soutěžích

8. Aktivity v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů

V průběhu školního roku bude nadále realizován projekt NNN (nuda nám nehrozí).

Cílem je zapojit všechny žáky a pedagogy do aktivit, které přispějí k vytvoření přátelského klimatu ve škole. Na jeho přípravě se podílejí školní metodik prevence, pedagogové i zástupci z řad dětí – žákovská rada. Informace o činnostech v rámci projektu NNN budou zveřejněny na nástěnce ŠMP. Jednotlivé aktivity uvedené v projektu (pro I. i II. stupeň) budou zařazovány dle aktuální situace (viz termíny besed, exkurzí, adaptačních kurzů, ...) v závislosti na domluvě s externími subjekty, které spolupracují s naší školou.

I. stupeň:

- besedy s Městskou policií Pardubice
- sběr papíru
- filmová a divadelní představení
- exkurze, výlety
- sportovní turnaje, soutěže (vybíjená, šplh, ...)
- výtvarné projekty (netradiční adventní kalendář)
- recitační soutěže
- realizace programu Normální je nekouřit (1. – 3. ročník)
- Jablíčkový týden (VV, LV, HV, PČ, výchova ke zdraví)
- naše třída – výtvarná prezentace tříd
- návštěva Ekocentra Paleta

II. stupeň:

- zástupci 6. – 9. ročníků – práce v ŽR (náměty a připomínky z řad dětí, organizace akcí)
- besedy s Městskou policií Pardubice
- sběr papíru
- filmová a divadelní představení
- exkurze, výlety (Dětské centrum Veská)
- adaptační kurzy žáků 6. ročníků
- sportovní turnaje, soutěže (šplh, přehazovaná, ...)
- lyžařský kurz
- projekt „K nám šikana nepatří“ (Oddělení sociální prevence při Magistrátu města Pardubice)
- využití CD – fotoseriálů – Občanské sdružení Volání naděje –

balíček č. 4, 7, 9

- výtvarná prezentace tříd – „Naše třída“
- programy v Ekocentru Paleta
- návštěva VČM

Přílohy

1. Metodický pokyn

k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

24246/2008-6

2. Metodický pokyn

k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a

školských zařízeních

20006/2007-51

3. Metodický pokyn

k jednotnému uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví

10194/2002-14

4. Metodický pokyn

k prevenci a řešení mezi žáky škol a školských zařízení

28275/2000-22

5. Metodický pokyn

k prevenci sociálně patologických jevů

14514/2000-51

6. Metodický pokyn

k působení škol a školských zařízení proti projevům rasismu, netolerance a xenofobie

20794/1995-21

7. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti rezortu

školsství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008

8. Věstník MŠMT ČR březen 1998

9. Evaluace a diagnostika preventivních programů

10. Stanovisko ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k „Aktivitám scientologů

v oblasti primární protidrogové prevence“

11. Informace – poranění osob o pohozenou použitou injekční jehlu

12. Postup třídního učitele (vyšetřující osoby) má-li podezření na šikanu

Seznam literatury

1. Katalog služeb poskytovaných v protidrogové prevenci

2. Podpora zdraví (bulletin národního centra podpory zdraví)

3. Zásady efektivní primární prevence

4. Prevence problémů způsobených návykovými látkami na školách

5. Vzdělávání Rómů

6. Pedagogové proti drogám (program preventivních aktivit uplatňovaných ve školách a

školských zařízeních - 1999)

7. Výchova k toleranci a proti rasismu (sborník)
8. Drogová závislost
9. Kapitoly ze zdravotní výchovy
10. Slovník prevence problémů působených návykovými látkami
11. Metodika protidrogové prevence pro pedagogy
12. Drogy
13. Dospívání a sex
14. Základy rodinného práva
15. Vaše děti a návykové látky
16. Alkohol, drogy a vaše děti
17. Průchozí drogy
18. Poruchy příjmu potravy
19. Sexuální výchova v rodině
20. Menšiny a migranti v ČR
21. Hry do kapsy VI.
22. Pro jaké povolání se hodím?
23. Volba - příručka pro učitele
24. Hry pro tvořivé myšlení
25. Hry pro rozvoj zdravé osobnosti
26. Psychologické testy pro kluky a děvčata
27. Nové psychologické testy pro kluky a děvčata
28. Likvidační životní styl
29. My, drogy a Evropa
30. Řekni drogám ne!
31. Vyber si zdraví
32. Syndrom vyhoření
33. Komunikace a stres
34. Drogy - poznej svého nepřítele
35. Alkohol a jiné návykové látky - prevence v rodině
36. Linka 13 - mládí a revolta
37. Interpersonální násilí na dětech (vládní kampaň – Stop násilí na dětech 2009)

Ostatní materiály:

„Výchovně vzdělávací fotoseriály pro děti a mládež = projekt občanského sdružení Volání naděje“

- a) balíček č.4- 10x
- b) balíček č.7- 10x
- c) balíček č.8- 10x

Literatura (pro učitele, rodiče)

- Nespoř, K. - Alkohol, drogy a naše děti
 Presl, J. - Drogová závislost
 Nespoř, K. - Hazardní hra jako nemoc
 Dnes naposled (NCPZ 1992)
 Metodika protidrogové prevence pro pedagogy (NCPZ 1993)
 Ozdravný program pro ZŠ (ÚZU Praha 1990)
 Mládež a kouření (ÚZU Praha 1990)

Zásady efektivní primární prevence (Sportpropag 1999)
Nováková, D. - Metodika drogové prevence pro MŠ a I.stupeň ZŠ (Institut Filia
Praha 2001)
Normální je nekouřit (1.- 3. díl) Brno 2006, 2007

Literatura (pro žáky)

Raynerová, C. - Nenič své chytré tělo
Slabikář dětských práv (Nadace Naše dítě 2001)
Veškeré materiály jsou k dispozici u školních metodiků prevence.

Zdroj: Vyhláška č. 72/2005 Sb.: Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, § 7, Příloha 3 .

Standartní činnosti metodika prevence

Metodické a koordinační činnosti

- 1) Koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy.
- 2) Koordinace a participace na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších sociálně patologických jevů.
- 3) Metodické vedení činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů (vyhledávání problémových projevů chování, preventivní práce s třídními kolektivy apod.).
- 4) Koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- 5) Koordinace přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků/cizinců; prioritou v rámci tohoto procesu je prevence rasismu, xenofobie a dalších jevů, které souvisí s otázkou přijímání kulturní a etnické odlišnosti.
- 6) Koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence sociálně patologických jevů, s metodikem preventivních aktivit v poradně a s odbornými pracovišti (poradenskými, terapeutickými, preventivními, krizovými, a dalšími zařízeními a institucemi), které působí v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- 7) Kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participace na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu sociálně patologických jevů.
- 8) Shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení v rámci prevence sociálně patologických jevů v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů.
- 9) Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika prevence, navržená a realizovaná opatření.

Informační činnosti

- 1) Zajišťování a předávání odborných informací o problematice sociálně patologických jevů, o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence pedagogickým pracovníkům školy.
- 2) Prezentace výsledků preventivní práce školy, získávání nových odborných informací a zkušeností.
- 3) Vedení a průběžné aktualizování databáze spolupracovníků školy pro oblast prevence sociálně patologických jevů (orgány státní správy a samosprávy, střediska výchovné péče, poradny, zdravotnická zařízení, Policie ČR, orgány sociální péče, nestátní organizace působící v oblasti prevence, centra krizové intervence a další zařízení, instituce i jednotliví odborníci).

Poradenské činnosti

- 1) Vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně patologického chování; poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště (ve spolupráci s třídními učiteli).
- 2) Spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možnostmi rozvoje sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků a tříd a participace na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj sociálně patologických jevů ve škole.
- 3) Příprava podmínek pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole a koordinace poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a specializovanými školskými zařízeními.

Příloha č. 5

Zdroj: NOVOTNÁ, Petra. Výroční zpráva školní rok 2010/2011. *Pedagogicko- psychologická poradna*. [online]. Ústí nad Orlicí, 2011. [cit. 20.12.2011]. Dostupné z: <http://www.pppuo.cz/soubory/vyrocní%20zprava%202010-%2011.doc>

Přehled realizovaných programů ve šk. roce 2010/11		
Vyhodnocení Minimálně preventivního programu PPP		
Ve školním roce 2010/2011 jsme navštívili celkem 74 školských zařízení.		
Počet ZŠ:	63	(z toho 7 praktických ZŠ a 1 speciální ZŠ)
Počet SŠ:	8	
Počet gymnázií:	3	
Počet tříd:	225	(z toho 190 na ZŠ a 35 na SŠ)
Celkový počet setkání:	421	(z toho 359 na ZŠ a 62 na SŠ)
Celkový počet zúčastněných žáků	7874	(z toho 6492 na ZŠ a 1382 na SŠ)

Počet realizovaných programů a počet přítomných žáků		
Typ programu	Počet programů	Počet přítomných žáků
Preventivní program Krok za krokem	72	1231
Interaktivní program pro ZŠ - 1. SORAD	88	1623
Interaktivní program pro ZŠ - 2. Vrstevnický	112	2030
Interaktivní program pro ZŠ - 3. Šikana	64	1175
Interaktivní program pro ZŠ - 4. Adaptační	23	433
Interaktivní program pro SŠ - 1. SORAD	14	306
Interaktivní program pro SŠ - 2. Vrstevnický	19	439
Interaktivní program pro SŠ - 3. Šikana	11	237
Interaktivní program pro SŠ - 4. Adaptační	18	400